

EEN JAAR IN COLUMNS

BERT MOORMANN

EEN JAAR IN COLUMNS | BERT MOORMANN

Voor Gerjanne, Hannah, Sarah en Verah

Bert Moormann

Een jaar in columns

www.bertmoormann.blog

Titel	Een jaar in columns
Auteur	Bert Moormann
Redactie	Annemiek Boezeman
Omslagontwerp	Alieke Eising Foto en Film
Foto achterzijde	Iris Sijbom
ISBN	978-90-9036764-4
Drukwerk	De Boekdrukker, Amsterdam

© 2023, Bert Moormann

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever of auteur.

Voorwoord: 'De columnist staat niet alleen'

'Nee dat doe je niet! Het lijkt wel een overlijdensbericht, zo triest en eenzaam.' Aldus puberdochters en echtgenote. Oké, dacht ik. Smaken verschillen. Ik zie kennelijk iets anders in die foto met de mooiste boom van Weerdinge dan anderen. Ik fotografeer graag bomen tijdens een fietstocht. Alleenstaande bomen dan. Daar waar anderen het hebben over vrijstaande bomen, of solitaire bomen, heb ik het over alleenstaande bomen.

In Emmen had je vroeger een makelaar. In de tijd dat mijn vrouw, Gerjanne, nog notaris was. Nou makelaar, het was meer een huizenhandelaar. Waar alle makelaars 'vrijstaande' huizen aanprezen, adverteerde deze man steevast met 'alleenstaande' huizen. Dat vergeet je je leven niet en dat pas je te pas en te onpas toe. Ook op bomen.

Maar die foto met die ene alleenstaande boom haalde het dus niet voor het ontwerp van de omslag van m'n nieuwe boek. Ook ontwerper Alieke had kennelijk zo'n voorgevoel. Naast twee keurige gestileerde omslagen met m'n eigen foto's, van die alleenstaande boom, had ze ook een versie gemaakt met een getekende boom. Ondanks mijn diepgewortelde liefde voor de gefotografeerde bomen won haar ontwerp meteen mijn sympathie.

Ik was zo enthousiast over haar ontwerp dat ik helemaal vergat om me te verdiepen in het verhaal erachter. De boom die Alieke tekende is de boom die ik fotografeerde, maar dan modern. *'Maar als je me zou vragen om een hersenspinsel te tekenen, dan zou het ook zoiets zijn. En ik heb de strakke lijn van de grond doorgetrokken. Je columns gaan vaak over groei, ontwikkeling, vooruitgang. En over hoe dat zelden een rechte lijn is, maar eigenlijk altijd iets met omwegen, net als deze lijn. Maar hé, dan groeit er wel iets uit, in dit geval een boom'* aldus de onderbouwing van het ontwerp door Alieke.

Ik geniet van het schrijven en het wekelijks applaus en hoongelach. Ik geniet van het samenwerken met ontwerpers als Alieke Eising

die aan twee woorden genoeg heeft om een sprekend ontwerp te maken. Ik geniet van de humor van Annemiek Boezeman die mijn teksten redigeert maar er steeds weer in slaagt om me de slappe lach te bezorgen door de commentaren die ze subtiel bij de passages plaatst. Ik keur haar suggesties blindelings goed.

Ik geniet ook van de manier waarop Iris Sijbom haar foto's maakt. Voordat je door hebt dat de sessie is begonnen, is de beste plaat al geschoten.

En helemaal onder de indruk ben ik van het ondernemerschap van Simone Hiemstra. Studystore, voor de studieboeken van je kinderen, stopte in Emmen. Een pand van tienduizenden vierkante meters zou leeg komen te staan. Simone verloor haar baan. In plaats van bij het UWV, meldde ze zich bij de Kamer van Koophandel. Nu verzorgt ze de logistiek voor tientallen webwinkels en verhuurt ze de kantoren waar vroeger haar collega's huisden. Een vrouw die tot m'n schouders rijkt, steekt met kop en schouders uit boven de gemiddelde start-up. Logistiek was en is haar ding, het vastgoed doet ze er schijnbaar moeiteloos bij. Met Punt-uit zorgt zij er met haar collega's voor dat mijn boek je brievenbus binnen rolt.

De zending boeken werd afgeleverd bij Punt-uit. Ik kwam de boeken bekijken en nam een doos mee naar huis. Op de terugweg kwam ik langs de boekhandel. Ik minderde vaart. Zal ik? Durf ik? Ik doe het! Eenmaal binnen vroeg ik of het mogelijk was om mijn boek in hun winkel te krijgen. *'Hoe gaat zoiets'*, vroeg ik aan de mevrouw achter in de winkel. *'We krijgen vaak boeken aangeboden'*, kreeg ik terug. *'Nooit echt kwaliteit. Maar wacht, uw boek ziet er erg mooi uit. Nou, dat geldt zeker ook voor de binnenkant'*, voegde ik trots toe. *'Ik leg er 5 gratis neer en dan kijken we wel hoe het loopt'*, zei ik. *'Nee'*, reageerde de mevrouw van de winkel. *'We maken een overeenkomst en betalen u gewoon voor de boeken'*. En vanaf dat moment ligt mijn boek in de plaatselijke boekhandel. Weer een droom uitgekomen.

Zo vergaat het mij als ik een boek maak. Stuiterend als een puber beweeg ik door het huis. Maar bovenal; het maken van een boek is allesbehalve een alleenstaande activiteit. Het is teamwork!

Ik wens je veel leesplezier toe!

When life gives you lemons

We leven in een tijdperk waarin politici, ambtenaren, ondernemers, kerkleiders en wetenschappers geen antwoorden hebben voor het oplossen van onze Grote Problemen. De opwarmende aarde, de economische ontwikkelingen en de instabiliteit op het wereldtoneel maken onze leiders tot slachtoffer met het Stockholmsyndroom. Alles lijkt vast te lopen.

Schrijvers, musici, cabaretiers en acteurs maken overuren om dit te duiden. Voor ons is hun werk vermaak, even ontsnappen aan de dagelijkse sores. Ze duiden heel goed wat er aan de hand is in onze wereld. De oplossingen die kunstenaars tussen de regels door opperen komen ons niet uit. We horen ze wel, maar we vinden dat ze niet voor ons zijn bedoeld. Die ander moet eerst maar eens veranderen; ik niet!

Ik las de wekelijkse column van Daniël Lohues in het Dagblad van het Noorden. Het stuk ging over een toename van het aantal rivierkreeftjes in onze wateren. Beestjes die hier vroeger niet leefden. Activisten maken hier een punt van. Kunstenaar Lohues pareert deze weerstand door een recept voor de bereiding van Gumbo – met rivierkreeft als hoofdingrediënt – op te nemen in de column. Potentiële plaag wordt lekkernij: Nood wordt deugd.

Wat hebben rivierkreeftjes, Grote Problemen, polarisatie en kunstenaars met elkaar te maken? Je kunt voor of tegen rivierkreeftjes zijn en tegelijkertijd van Gumbo houden. Er is altijd keuze, als je zo kijkt zijn er altijd kansen.

Bieden de stikstofcrisis en de woningmarktcrisis dan ook kansen? Wel als je zoals Lohues kijkt.

Boeren die stoppen met hun bedrijf hebben geld, en een zee van ruimte om hun boerderij en hun erf beschikbaar te stellen om te wonen. Erfdelen is een beproefde aanpak dat zowel de krapte op de woningmarkt verkleint, de diversiteit aan woonplekken vergroot

als de boeren de kans geeft om maatschappelijke impact te maken met hun ruimte en met hun vermogen.

Want bijvoorbeeld jongeren op het platteland, die naar het hoger, of universitair vervolgonderwijs gaan, willen niet allemaal op kamers in de stad. Vaak willen ze 'op het dorp' blijven wonen. Op het dorp blijven ze hun vrienden tegenkomen in de zuipketen, op het sportveld en op verjaardagen. Biedt daarom kansen voor deze jongeren door voor ze te bouwen.

'Een Drent woont niet in een appartement', zei een oud collega regelmatig. Toch staan onze dorpen er vol mee. En allemaal verhuurd uiteraard. Niet alleen omdat deze woonvorm populair is, ook omdat er vaak geen alternatief is. Ruimte, voor een huis met een tuin en met alle woonfuncties op de begane grond, is schaars en duur. Toch is er vraag naar als je naar het succes van dergelijke projecten kijkt. Als boeren stoppen ontstaat er ruimte om ook in te spelen op de woonwensen van onze toekomstige ouderen

Kortom; luister eens naar de wijze woorden van een kunstenaar en stribbel mee met een beweging die al is ingezet. Van de nood een deugd maken, zodat economische en ecologische ontwikkelingen hand in hand gaan in het maken van maatschappelijke impact.

When life gives you lemons, make lemonade!

Computer says no!

Een hypotheek, welke huiseigenaar heeft er geen!? Misschien kun je je nog herinneren dat de waarde van je huis bepaald werd voordat de handtekening onder hypotheekakte gezet kon worden. De waarde van je huis moest gelijk, of hoger, zijn dan je hypotheekschuld. Dat is nog steeds zo. Om de waarde van je huis te bepalen, maakt de makelaar een taxatie.

Dit werkt bij woningcorporaties net zo. Alleen is de makelaar jaren geleden vervangen door een soort Chat GPT, een algoritme dus. Dit algoritme is geprogrammeerd volgens een handboek dat de Minister van Volkshuisvesting jaarlijks uitgeeft. De Minister toetst vervolgens of het algoritme doet wat het handboek beschrijft.

Het algoritme is dus eigenlijk de gerobotiseerde makelaar, een digitale taxateur. Deze bepaalt de marktwaarde, de waarde als je het huis op de huizenmarkt zou verkopen. De huizen van Domesta zijn samen zo'n 1,2 miljard euro waard. Deze waarde schrijven we op in ons jaarverslag, verder doen we er amper iets mee. We verkopen de huizen immers niet waardoor de waarde niet wordt omgezet in euro's die je in je portemonnee kunt stoppen. Het is slechts een bedrag op papier.

Maar deze marktwaarde wordt ook gebruikt om de beleidswaarde te bepalen, wel belangrijk voor corporaties. De beleidswaarde wordt onder andere gebruikt om te bepalen hoeveel geld we kunnen lenen. Net als bij een koophuis dus. Alleen is de beleidswaarde veel lager dan de marktwaarde. Dit komt omdat we de korting op de huur die we geven ervan af mogen trekken evenals de kosten van onderhoud, de bedragen die nodig zijn om de huizen van het gas te halen en de kosten van onze organisatie zoals de salarissen van de medewerkers, het kantoor en de inventaris.

Normaalgesproken is de beleidswaarde de helft van de marktwaarde. Dit was de afgelopen jaren tenminste zo. Voor dit jaar verwachtten we dat de marktwaarde van onze huizen zou

dalen. Net als de gewone huizenmarkt. Maar we zagen het tegendeel. We noteerden een waardestijging toen het algoritme eenmaal was uitgerekend. Op papier werden we 50 miljoen euro rijker dankzij een hogere marktwaarde. Dan zou je verwachten dat de beleidswaarde met de helft (25 miljoen) zou toenemen. Maar geheel tegen de verwachtingen in steeg de beleidswaarde met maar liefst 150 miljoen euro. Zes keer zoveel dan we hadden verwacht.

Ambtenaren, rekenaars en accountants stonden perplex en keerden het algoritme binnenste buiten om te kijken waar het fout ging. Niemand kon een fout in de invoer van gegevens vinden of een fout in het algoritme. En dus werden we overnacht een stuk rijker en zouden we meer geld kunnen lenen.

‘Mooi toch?’, hoor ik de woningzoekenden en de mensen met een hoge energierekening denken. Als we net zoveel waarde hechten aan het algoritme als de Minister wel. Maar ons vertrouwen is weg. Want onze computer ‘Says No!’ tegen onvoorspelbare algoritmes, computer modellen en andere fenomenen die denken de toekomst te kunnen voorspellen.

Wij kijken voortaan weer gewoon in onze portemonnee om te kijken hoeveel rente we nog kunnen betalen om extra geld te lenen. Want; liever één euro in de hand dan 10 op papier. Net als thuis.

De vrede smaakt naar meer

Het is 4 mei als ik dit stuk schrijf. Bij veel huizen in de wijk hangt de vlag halfstok. ‘Gelukkig maar’, zeg ik tegen m’n vrouw als we tijdens een middagwandeling de huizen met vlaggen passeren. ‘Klopt het wel dat de vlaggen nu al halfstok hangen?’, reageert ze. ‘Dat weet ik niet, maar in dit geval maakt het me niet uit of het protocol wordt gevolgd’, antwoord ik. Ik ben al lang blij dat de mensen stilstaan bij de slachtoffers van de verschrikkelijke oorlogen. Maar ook ben ik blij dat de vlaggen op de goede manier aan de masten wapperen; rood boven, gevolgd door wit in het midden en blauw onderaan. Voor mij een vanzelfsprekendheid, als symbool voor de vrijheid.

Op verjaardagen hoorde ik spannende verhalen over de Tweede Wereldoorlog. Verhalen over ooms die ondergedoken zaten in het bos, om te voorkomen dat ze in het land van de agressor te werk werden gesteld. Verhalen over dorpsgenoten die deze ooms zouden verraden als ze de kans zouden krijgen. Verhalen over het kleine joodse jongetje met een geestelijke beperking. Hij had een trekkharmonica waar hij de hele dag mee speelde als enige afleiding tijdens de oneindige oorlog. Zijn dierbaarste bezit werd voor zijn ogen door Duitse soldaten uit elkaar getrokken en vertrappt. Als mijn accordeon-spelende-vader dit verhaal weer eens vertelde, hoorde ik de verontwaardiging doorklinken in zijn stem. Alsof het zijn accordeon was die door die vuillakken werd vernietigd en het morgen zo maar eens weer zou kunnen gebeuren.

Maar in vrede leven betekent ook dat we met onvrede moeten kunnen omgaan.

Er zijn mensen die in onvrede leven omdat ze ongekend onrecht wordt aangedaan. Vaak hebben deze mensen geen vlag, laat staan een plek om deze op te hangen. Want, hoelang blijft een vlaggenmast op een instabiele ondergrond overeind? Moet je het ergens melden dat je een vlag cadeau gekregen hebt van iemand omdat je zelf geen geld hebt? Wordt het gepruimd dat je, op de vlucht voor een oorlog, een eigen vlag in elkaar naait en voor het

raam hangt omdat je niet mag werken en daardoor ziek wordt van verveling?

Omgaan met onvrede betekent niet dat je de symbolen, die bij de vrijheid horen, geweld aan doet. Want zodra je afstand neemt van onze democratische verworvenheden geef je je eigen vrede, en de vrijheid van anderen op. Geen enkel individu, of kleine elite, heeft patent op de waarheid en beslist over de vrijheid van anderen. Geen enkel individu, of kleine elite, kan een hypotheek nemen op een toekomst waarin menselijke, economische of klimatologische waarden geweld worden aangedaan.

De democratie houdt rekening met minderheden maar is ongevoelig voor ongefundeerd slachtofferschap. Onvrede kent vele gezichten, vrede slechts één. In de puurste vorm die ons in vrijheid laat leven. In een democratie die met iedereen rekening houdt, die het algemeen belang boven het gewin voor het individu stelt. Met respect voor de symbolen die de vrede representeren.

Want alleen deze vrede is duurzaam en smaakt naar meer!

Ik had een droom

Het was al een tijdje geleden dat ze elkaar voor het laatst gezien hadden. Een jaar of 20 moet het zijn geweest. Daar, op dat zandpad in het Bargerveen. In de tijd dat het zand nog niet was bedekt met een laag kamerbreed beton. Ze stookten nog een vuurtje op het rulle zand terwijl de ondergaande zon het einde aan de dag inluidde. De natuur was kurkdroog op de plek waar vroeger regelmatig veenbranden woedden.

In dat jaar was het Pasen ook al zo droog geweest. Toen had het Paasvuur er voor gezorgd dat de kanten van de omliggende wegen en sloten in brand vlogen. Mensen keken rustig van een afstandje toe hoe de brandweer voorkwam dat de vuren zich verspreidden.

Nu, 20 jaar later, staan ze weer met z'n vieren op dezelfde plek van het uitgestrekte veengebied. Ze hebben er aan het eind van deze warme nazomerdag afgesproken. Het was begonnen met een column van de componist in een regionaal dagblad waar de podcastmaker in een landelijke krant op door was gegaan. De zangeres en de gitarist waren geïnspireerd geraakt en zetten een song in de steigers. De liefde voor het platteland verbindt hen meer dan ooit.

De zon kust de uitkijkbult in de verte. De componist pakt een fles rode wijn en een linnen tas met Franse kazen uit de bak van z'n Amerikaanse truck. De podcastmaker zet een paar schalen met vegetarische lekkernijen op de picknicktafel. Hij heeft ze gehaald bij z'n vaste Amsterdamse delicatessenzaak. Hij was na de drukke avondspits in z'n Duitse sportwagen vertrokken om ontspannen naar het Oosten te rijden. Met een glimlach op z'n gezicht en de zon op de achterbank.

Terwijl de componist de kaas snijdt, pakt de gitarist z'n instrument en begint er op te tokkelen. Hij slaat een akkoord aan, de zangeres valt in met een mooie Groningse tekst waarin 'Geel Gruinlaand' de hoofdrol speelt. Gele weilanden die een schril contrast vormen met de kleurrijke natuur dat als decor voor deze prachtige avond dient.

Het valt stil nadat het laatste akkoord de zwoele avondlucht uitwaaiert. De tekst is raak en heeft tijd nodig om te landen. Wat knap dat het met eenvoudige woorden is gelukt om het 'gele' gevaar te duiden. Geel gevaar omdat de weilanden deze kleur aannemen nadat boeren ze bespoten hebben met gif. Het gif dat een eind maakt aan al het leven op, en onder het maaiveld. Het gif dat wordt afgebroken om vervolgens uiteen te vallen in verschillende stoffen. Tenminste één van deze stoffen kan zorgen dat mensen de verschrikkelijke ziekte oplopen.

Nog diep onder de indruk van de rake lied ruimen ze in stilte hun spullen op. Ze spreken af om elkaar over 20 jaar weer te treffen. Plechtig beloven ze om hun talent te blijven inzetten om aandacht te vragen voor alle rare dingen die mensen de natuur en zichzelf aandoen. Het afscheid voelt warm.

Mijn wekker maakt abrupt een eind aan deze intense droom. Met het verkeerde been als laatst stap ik m'n bed uit. Het belooft vandaag een prachtig mooie dag te worden.

Corvee

‘Ik heb nog één ding die ik met je wil delen’, aldus een collega aan het eind van een telefoongesprek. ‘Vertel’, antwoord ik nieuwsgierig. ‘Je lijkt wat afwezig, bent minder zichtbaar. Ik mis je scherpte en frisse kijk op zaken’, krijg ik op mijn uitnodiging te horen. ‘Dank dat je me dit teruggeeft’, antwoord ik enigszins verlegen. Wat volgde was een mooi, open, gesprek over waar ik midden in zat.

Want hij had een punt, hij voelde het goed aan. Mijn werk is aanzienlijk veranderd het afgelopen jaar. Eigenlijk heb ik heel ander werk gekregen. Bewust en onbewust, gepland en verrast. Dat doet veel met me en vraagt hele andere dingen van me. Want eerlijk is eerlijk, ik zag het niet aankomen in de omvang waarin het zich manifesteert. Het zijn drukke tijden waarbij meer transpiratie dan inspiratie komt kijken. Corvee, noemde mijn wandelafpraak het tijdens een heerlijke boswandeling in de Drentse natuur.

Er is nogal wat in beweging gekomen in mijn omgeving op het werk. Een bijna geheel nieuw stafteam, 3 nieuwe managers, een handvol gepensioneerden, nieuwe RvC leden inclusief een nieuwe voorzitter en nieuwe commissie-indelingen en last but not least; enig bestuurder na 8 jaar het roer te hebben gedeeld. In totaal noteerden we meer dan 30 personeelwisselingen op een totaal van 120 medewerkers. 1 op de 4 functies is gewisseld in 2022. En dan heb ik het nog niet over het historisch hoog ziekteverzuim waardoor we veel mensen tijdelijk binnen haalden.

Onze ambitie bouwden we niet af. We hebben veel plannen in voorbereiding om bij te dragen aan de Nationale Prestatieafspraken. We vernieuwen onze complete ICT de komende twee jaar. Onze ‘Vastgoedafdeling’ verandert van een projecten, naar een regieorganisatie. We blijven zoeken naar oplossingen voor de vele crisissen die de samenleving plagen. We betrekken de externe toezichthouders en de financiers bij alle veranderingen om ze niet te verassen. We doen aan teamontwikkeling om elkaar te leren kennen en af te spreken hoe

we de klussen klaren de komende jaren. Nieuwe mensen kijken op hun eigen manier naar de opgaven, ook dit levert veranderingen op waar we druk mee zijn.

Ik leerde in een jaar een hele andere kant van mijn werk kennen. Soms heb ik het gevoel dat ik de verbinding ben tussen het verleden en de toekomst. De lijn doortrekken, maar me tegelijkertijd realiserend dat er geen rechte lijn bestaat tussen het verleden en de toekomst. Dit geeft onrust en maakt me soms onzeker.

Lees dit niet als een klaagzang. Ik leer. Misschien wil ik ook wel te veel. Betrokken collega's houden me bij de les en helpen me om te relativieren. Zodat we de goede dingen blijven doen. Huurders en woningzoekenden hebben immers hele andere zaken aan hun hoofd.

Lees dit als een compliment voor m'n collega die de veiligheid voelde om te delen wat hij voelde. Dit stelt me gerust, maakt me trots en geeft me vertrouwen om samen de toekomst vorm te geven.

Caroline hoort stemmen

Geef Caroline een stem! Dat heeft Nederland massaal gedaan. Hoewel ik niet op de Boer, en Burgerbeweging (BBB) heb gestemd, was ik erg blij met de verkiezingsuitslag. Eindelijk wordt de stem van het platteland gehoord. Ik was vooral blij omdat Caroline van der Plas na elke exitpoll oprecht ontroerd voor de camera verscheen om de glorende overwinning op te dragen aan de terugkeer van de Menselijke Maat in de politiek. Ik geloof haar. Ik denk dat ze het kan.

Heb ik spijt dat ik niet op de BBB heb gestemd? Nee, ze zijn met velen en redden zich heel goed zonder mijn stem. Het lijken me tot dusver allemaal redelijke mensen waarmee te praten valt. Er is iets anders waarom de partij mijn stem niet heeft gehad. Waarom? De partij kiest voor de boeren maar geeft de natuur amper een stem.

In Nieuw Zeeland heeft de natuur, in de vorm van een berg en een rivier, wel een stem gekregen. Ze zijn een rechtspersoon geworden zodat ze rechten hebben. Hun stem wordt vertolkt door een mens van vlees en bloed; 'een Spreker voor het Leven'. Deze persoon vertegenwoordigt de berg en de rivier steeds als ze betrokken zijn bij menselijk ingrijpen in de omgeving. Deze stem moet gehoord zijn voordat een besluit wordt genomen.

Ook in Nederland bestaat dit fenomeen. Een terrein dat rechtspersoon is geworden, Zoöp genoemd. Zoöp is een organisatie-model voor samenwerking tussen menselijk en niet-menselijk leven. Juristen van een gerenomeerd advocatenkantoor sleutelden de statuten en de reglementen in elkaar zodat het functioneert. Het Nieuwe Instituut in Rotterdam is Zoöp geworden. De Zoöp vertegenwoordigt de belangen van het 'niet-menselijk leven' in de besluitvorming van organisaties.

Bij elke ingreep aan het gebouw of het terrein kijkt de Spreker voor het Leven mee. De Spreker zit in het managementteam en is lid van projectteams. De Spreker kijkt naar de impact op de natuur in de omgeving bij het vervangen van het dak bijvoorbeeld. Is een

groen dak een optie? Is er ook ruimte voor zonnepanelen? Kunnen we de vogel, of insectenstand verbeteren met deze ingreep? Een ander voorbeeld. De Spreker wijst op de impact van een event op het terrein op het nachtelijk natuurlijk buitenleven. Kan er blauw licht toegepast worden? Raken de vleermuizen de weg dan niet kwijt? De Zoöp heeft als doel om de natuur in de directe omgeving te verbeteren. Niet door alles te verbieden, wel door stapje voor stapje te verbeteren door slimme keuzes te maken.

Een Spreker voor het Leven. De Menselijke Maat; een gouden combinatie voor een leefbare wereld, vandaag en morgen. Spreken kan Caroline van der Plas als geen ander. Zou het haar lukken om de kool én de geit te sparen? Door zowel de boeren, de burgers als de natuur een stem te geven?

Geslaagd!

Afgelopen woensdag was ik met één van m'n dochters bij een concert van 'Girl in Red' in Afas Live. Een Noorse singer-songwriter met teksten die vooral over haar gay-zijn gaan. In haar teksten is Marie Ulven (haar echte naam) tevens erg open over haar angst, en dwangstoornissen. We beleefden een mooie avond met leuke gesprekken tijdens de nachtelijke terugreis vanuit de hoofdstad.

Het valt me sowieso op dat de jeugd erg makkelijk praat over allerlei mentale ongemakken. Als ouder heb je de schone taak om hier scherp op te zijn en niet elke afkorting te bevestigen. Dat is nog niet zo eenvoudig. Vraag je de dokter om een diagnose, of kijk je het even aan? Een diagnose geeft duidelijkheid én ook een stempel voor het leven. Dat is gevaarlijk, je bent immers niet je aandoening. Want wees nou eerlijk; we vertonen toch allemaal wel eens gedrag dat naadloos past op de kenmerken van één, of meer afkortingen die voor een mentale aandoening staat?

'Doe niet zo autistisch', wordt er geroepen als ik de afwasmachine op mijn -eigen wijze- manier inruim. Of de schoonmaakhulp die de matjes in de badkamer altijd strak uitlijnt met de voegen van de vloertegels. De stapels vuile was die ik op kleur sorteert en steevast op dezelfde plek in de slaapkamer neerlegt voordat het in de machine verdwijnt. Het zijn 'tikjes' of onschuldige rituelen en daarmee nog geen aandoeningen met een afkorting.

Staatssecretaris van Ooijen stelde deze week dat 'we' te snel naar de jeugdzorg stappen met onze kinderen. Het dreigt onbetaalbaar te worden en de toegang raakt verstopt voor kinderen met een 'echte hulpvraag'. Echtscheidingen, eenzaamheid en gestreste ouders zijn volgens de politicus de belangrijkste oorzaken van de groeiende vraag naar jeugdzorg.

Jongens zijn drukker dan meiden tot ver in de pubertijd. Daar hoeft je geen academicus voor te zijn, dat zie je aan het gedrag op het schoolplein. Maar wat me op de scholen ook is opgevallen is dat

een doorverwijzing naar de jeugdzorg relatief eenvoudig gaat. De ritalin en de 'weerbaarheidstrainingen' zijn sneller geregeld dan een passend aanbod voor hoogbegaafden of extra begeleiding voor kinderen die op een andere manier moeite hebben met het 'one-size fits all' aanbod.

Laat het onderwijs een voorbeeld nemen aan 'Girl in Red'. Ze legde het concert meerdere malen stil zodat er gezorgd kon worden voor flauw vallende bezoekers. Ze zorgde er persoonlijk voor dat er water werd doorgegeven in de zaal. Om even later het enthousiasme van de dansende bezoekers weer aan te wakkeren door een stevig uitdagend nummer in te zetten. Er was zorg voor degene die dat nodig had, voldoende uitdaging voor degene die daar aan toe was. Daardoor werd het een fantastische ervaring voor iedereen.

Een geslaagde avond!

Drie keer is scheepsrecht

Emmer-Compasuum is mijn geboortedorp. Emmer-Compasuum betekent gemeenschappelijke weide en vervulde deze rol ooit voor het dorp Emmen. Rond het 100-jarig bestaan, eind jaren '70 van de vorige eeuw, was het dorp gegroeid tot net geen 10.000 inwoners. Het kon hard gaan in het verleden.

Op de gemeenschappelijke weide, ook wel Meent genoemd, lieten Emmense boeren hun vee grazen. De boeren waren gezamenlijk eigenaar. Het gebied veranderde van karakter in de industriële revolutie. Er werd veen gevonden dat werd afgegraven, als brandstof voor thuis en voor de bedrijven. Veenarbeiders uit Friesland, Groningen, Overijssel, Gelderland en Duitsland streken neer in de streek om het bruine goud te ontginnen. Arbeid werd handelswaar, arbeiders werden handelswaar. Niet langer het collectief maar slechts enkele individuen profiteerden.

Tegen de jaren '50 van de vorige eeuw was al het veen afgegraven en namen de boeren weer bezit van het land. Aardappelen, suiker en graan waren de belangrijkste gewassen. Al snel ontstonden er coöperaties die fabrieken bouwden en boeren hun afzet garandeerden. Vergaande mechanisatie, schaalvergroting en globalisering zorgden dat slechts enkelen profiteerden.

In de jaren '40 werd er olie gevonden in de regio, jaren later gevolgd door aardgas. Na het veen leverde de streek wederom een bijdrage aan de energievraag van ons land. Behalve een aantal voorzieningen en een aangetast klimaat lieten de bedrijven niet veel achter. Aandeelhouders op afstand profiteerden van de streek in het neoliberale tijdperk.

De 21ste eeuw staat wederom in het teken van de energietransitie. Na het veen, de olie en het gas, is het nu zon en wind dat onze samenleving draaiende moet houden. De regio levert voor de derde keer een bijdrage aan de energietransitie. Directe, of indirecte werkgelegenheid leveren de wind, en zonneboeren, amper op. Een

handvol individuen en grote bedrijven gaan er met de winst
vandoor.

Er is volop geogst in de regio. De gemeenschappelijke weide
transformeerde via de veeboeren naar de veenboeren die op hun
beurt opgevolgd werden door boerencoöperaties, fossiele
energiebedrijven en nu de groene energiebedrijven. Van meent tot
wingewest van het grootkapitaal.

Juist het gebied dat al anderhalve eeuw bijdraagt aan de
energiebehoefte van ons land wordt het hardst getroffen door
energiearmoede. We zijn rijk aan energie maar veel mensen leven
in armoede. Mensen in de regio, die voor de derde keer bijdraagt
aan een energietransitie, profiteren er zelf niet van. Sterker nog, het
houdt ze arm.

Zuidoost Drenthe heeft drie keer de kans gehad om het Dubai van
Europa te worden. Er is tenminste één aspect waarmee de streek de
stad in de Verenigde Arabische Emiraten wel naar de kroon steekt;
het aantal rapporten dat over de achterblijvende economische
situatie is geschreven. Deze week viel er weer zo'n boekwerk op
de mat. Precies op tijd om er de Paasvuren mee te laten
ontvlammen. Zitten we er toch nog even warmpjes bij.

Drie keer is scheepsrecht, kennelijk geldt deze wetmatigheid niet
voor de gemeenschappelijke weide.

Stiefzusje van de Belastingdienst?

Ik ben erg gehecht aan m'n autonomie en aan m'n zelfstandigheid. M'n hele leven al. Dat brengt mooie dingen, en minder mooie dingen met zich mee. In m'n vrouw vind ik een goede bondgenoot. Ze beschouwde het als haar missie om, in haar rol als notaris, parttime werkende vrouwen op hun zelfstandigheid te wijzen bij het aangaan van verplichtingen of het vastleggen van afspraken bij ingrijpende levensgebeurtenissen.

Er zitten ook minder goede kanten aan de behoefte aan autonomie. Bijvoorbeeld als je een relatie begint, een gezin sticht of samenwerkt met andere mensen. Dan moet je water bij de wijn doen en zorgen dat je voldoende ruimte houdt voor jezelf. Dit lukt me over het algemeen aardig en soms ook niet. Als ik voel dat mijn autonomie onder druk komt te staan, word ik onrustig. Als een kanarie in een kolenmijn voel ik onheil, in de vorm van verlies aan autonomie, vroegtijdig aankomen.

Soms kom ik in verzet, een andere keer doe ik alsof ik het niet zie en soms doe ik niets. En in dit laatste word ik steeds beter, vooral als ik deel wat er met me gebeurt. Met de jaren groeiende mildheid is een zegen.

Mijn 'oude' standaardreflex is verzet. Niet accepteren dat een deel van m'n autonomie wordt afgenomen. In mijn werk bijvoorbeeld. Dat we niet meer zelf kunnen doen wat nodig is. De menselijke maat centraal zetten en niet de regels en de efficiency. Hoewel ik geen (neo) liberaal ben, ben ik misschien nog wel het meest bang dat mijn werk tot in detail bepaald wordt door de rijksoverheid.

Bijna dagelijks komen er initiatieven uit de Tweede Kamer om de greep op de woningmarkt te versterken. Goede, en minder goede ideeën. Daarbij zijn woningcorporaties gewillige slachtoffers. We zijn immers goed georganiseerd en al met kop en een half romp gebonden aan de staat. Hier wordt dankbaar gebruik van gemaakt naar mijn mening. En dit brengt ook risico's met zich mee. Want

300 zelfstandige corporaties vormen een robuuster systeem dan 1 hoofdkantoor met 300 afhankelijke nevenvestigingen.

We verliezen langzaamaan steeds meer autonomie waardoor onze relatie met huurders en lokale samenwerkingspartners onder druk kan komen te staan. Hier verzet ik me tegen. Want hoe groot onze problemen op de woningmarkt ook zijn, ik geloof er heilig in dat we deze voor het overgrote deel lokaal kunnen oplossen. En waar dat niet gebeurt moet de rijksoverheid ingrijpen.

Corporaties zijn nabij, mensen zien en worden graag gezien. Deze mensen verdienen het niet dat hun betrokken verhuurder het stiefzusje wordt van een verwaarloosde overheidsdienst.

Gratis maar niet goedkoop

Een logeerbed van nog geen €2.000. Het werd gevierd alsof met de aanschaf van dit bed de zorg voor duizenden kinderen werd gewaarborgd. Het was een maatwerkoplossing. Geen standaardaanbod dat van tevoren door beleidsmakers was bedacht. Het was een oplossing, nodig om te voorkomen dat een alleenstaande moeder van een kind met een beperking zelf patiënt zou worden. Dankzij het speciale logeerbed kon moeder op adem komen en konden opa en oma hun natuurlijke rol innemen.

Het logeerbed werd betaald vanuit de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO). Elke gemeente levert zorg vanuit de WMO, veelal gebaseerd op standaardvoorzieningen zoals een taxipas, schoonmaakondersteuning of dagbesteding. En soms is er dus maatwerk nodig. Hier voorziet de wet in; specifieke situaties wijken soms af van het standaardaanbod.

In het geval van het logeerbed gaat het om de veiligheid van het kind dat uit bed kan vallen en zichzelf kan verwonden. Thuis heeft het kind een speciaal bed waardoor het risico tot een minimum is beperkt. Maar moeder krijgt alleen geld voor de aanschaf van een speciaal bed thuis. Uit logeren gaan is er dus niet bij voor haar kind. Niet alleen het kind heeft deze behoefte, vooral moeder smacht hier naar. Want naast 7 x 24 uur zorgen wil je ook wel eens gewoon mens zijn.

Een logeerbed wordt niet vergoed door de WMO. Er wordt wel een logeervoorziening aangeboden waarbij het kind af en toe een weekend op een zorgboerderij mag logeren. De kosten: €600 per weekend. De jaarlijkse kosten hiervan zijn vele malen hoger dan de kosten voor de aanschaf van een logeerbed. En dus kwam 'Het Doorbraakteam' in actie dat een businesscase opstelde waarin nut, zelfwerkzaamheid en de opbrengsten in kaart gebracht werden.

Het nut van de logeerbed is helder; moeder wordt ontlast waardoor extra zorg voor haar niet nodig is. Het is een zelfbedacht idee van moeder dat haar zelfredzaamheid versterkt. Het logeerbed verdient

zichzelf al snel terug waardoor de gemeente geld overhoudt. De Waardendriehoek van het Instituut voor Publieke Waarden (IPW) scoort positief op de drie aspecten legitimatie (nut), rendement (kosten-baten) en betrokkenheid. De resultaten werden geregistreerd en moeder kon overgaan tot de aanschaf van het logeerbered. Gemeente, moeder, kind en opa en oma profiteerden. Een win, win, win en win situatie.

Ik verwacht wel een bedankje van de zorgverzekeraar omdat moeder niet naar de dokter hoeft dankzij de investering van de gemeente.

Tijdens de presentatie van deze casus op het congres applaudisseerde ik van harte mee met de deskundige aanwezigen. Maar tegelijkertijd voelde ik een soort ongemak. Vanwaar de blijdschap over een uitgave van €2.000 op een gemeentelijk WMO-budget van enkele honderden miljoenen euro's? Waar gaat het over en waarom is het dan toch zo moeilijk te regelen?

Een ambtenaar van het sociaal team had gewoon gevraagd wat moeder nodig had. Deze ambtenaar had een simpele rekensom gemaakt, rekening houdend met het menselijk, en met het financieel rendement. Beiden scoorden een positief resultaat, de ambtenaar een dikke voldoende.

Praktische wijsheid is van onschatbare waarde, soms gratis maar nooit goedkoop!

Ik ben toch niet gek!?

Een tijd geleden kreeg ik het boek '21 lessen voor de 21ste eeuw' van Yuval Noah Harari. Volgens velen een meesterwerk dat de ontwikkelingen in de huidige tijdsgeest nauwgezet duidt. De schrijver was te gast in VPRO's Wintergasten afgelopen jaar.

Het boek legde ik na 100 pagina's weg. Het maakt z'n reputatie zeker waar maar ik raakte in de war bij elke zin die ik las. Het maakte me onrustig en zelfs angstig. Het leidde me af en maakte me alert. Hierdoor kon ik m'n aandacht er niet bij houden. Een uurtje TV kijken moest ik toch kunnen volhouden hield ik me zelf voor. Mijn masochistische zelf bediende overduidelijk de afstandsbediening.

Harari zegt in het tv-programma onder andere dat mensen worden gehackt door computers met kunstmatige intelligentie (AI). Laat deze zin eens op je inwerken. Een lichaam van vlees en bloed wordt gekraakt door een machine. Een machine die door de mens is gemaakt en die zichzelf steeds slimmer maakt door het zelflerend vermogen. Deze machine, met groeiende intelligentie, beïnvloedt mijn doen en laten?

Voor zover ik weet biedt mijn lichaam geen plek waar je een stekker in zou kunnen stoppen. Ook doet mijn lichaam niet aan wifi of aan bluetooth. Het enige dat mijn lichaam in, en uitgaat is de lucht die ik adem, alles wat ik in m'n mond stop en alles wat ik op het toilet achterlaat. Ik geloof niet dat er via de fysieke weg uitwisseling van gegevens plaats vindt tijdens deze activiteiten.

Gisteravond toen ik naar bed ging lichtte het scherm op van mijn telefoon. 'Wil je de wekker om 6.30uur instellen?', toonde het scherm. Ik was verbaasd. Nee natuurlijk wilde ik niet zo vroeg opstaan. Het is immers weekend. Maar mijn telefoon heeft het patroon ontdekt in mijn dag- en nachtritme. Ik sta regelmatiger om 6.30uur op dan op een andere tijd. Een avond van tevoren stel ik deze wektijd in. De telefoon leert dit en helpt mij er elke avond tussen 10 en 11 uur aan herinneren.

Hier bleef het niet bij. Vanochtend aan het ontbijt klap ik m'n iPad open. 'Wil je het Dagblad van het Noorden openen?', verscheen op het scherm. Ja, graag. Want daar begin ik elke dag mee. Maar er stond nog iets op het scherm onder de vraag of ik de krant wilde lezen; 'op basis van de plek in de woning.' Mijn slimme tablet weet dus inmiddels dat als ik m 's ochtends voor het eerst aan zet, en ik op mijn vaste plek aan de ontbijttafel zit, ik mijn favoriete krant wil lezen.

Mijn slimme apparaten hebben patronen ontdekt. Op basis van deze waarnemingen durf ik te stellen dat ik ben gehackt. De AI probeert mijn gedrag te doorgronden. Ogenscheinlijk om de beleving van de apparaten te verbeteren.

Maar straks draait dit om. Dan stuurt AI mijn gedrag. Is er een medewerker van een uitvoeringsorganisatie in de zaal die ik mag bellen om te vragen hoe dat voelt?

Verneukt!?

‘Hij heeft me verneukt’, hoorde ik m’n vader regelmatig zeggen als hij iets had gekocht dat later ergens anders goedkoper bleek. Niet het koopmanschap van de andere handelaar werd geprezen, de eigen detaillist moest het ontgelden. Opgegroeid in armoede, voor mildheid was geen ruimte.

Later op de middelbare school kreeg het woord een hele andere betekenis. Als een meisje per ongeluk zwanger was geraakt na een onschuldige vrijpartij, was de jongen onderwerp van gesprek. ‘Hij heeft zich verneukt’, gonsde het dan door de gangen van het schoolgebouw. Vorige week las ik in de krant dat er jongens zijn die expres het condoom uit doen tijdens de seks, nog voor het hoogtepunt. Dit ziekelijk gedrag is nu gelukkig strafbaar en wordt gezien als verkrachting. Terecht.

De grootste condoomfabrikant van de wereld vreest omzetverlies als gevolg van de prijsverhogingen die ze door wil voeren. Dat kopte de krant deze week. Deze fabrikant maakt zich zorgen over het behoud van haar miljardenwinsten. Aandeelhouders rekenen hier op. Crisis of geen crisis, oorlog of vrede, er moet verdiend worden. Het is natuurlijk geen optie om de prijzen van condooms laag te houden, om ongewenste zwangerschappen, en de verspreiding van Soa’s te voorkomen. Aandeelhouders hebben geen boodschap aan maatschappelijke waardecreatie.

Krimpflatie is de naam van de truc die, de door aandeelhouderswaarde gestuurde, multinationals hanteren in de huidige tijd met hoge inflatie en schaarse grondstoffen. Ik merkte het toen ik de verpakking opende van mijn favoriete koekjes. Al jaren ben ik verknocht aan ‘chocolate chip cookies’. ‘Vroeger’ zaten deze heerlijkheden verpakt in een rol. Ik schat met een inhoud van zo’n 24 koekjes. Later werd de rol vervangen door koekjes in een plastic bakje. Ik schat zo’n 12 stuks. Aan de buitenkant kun je het niet zien. Door toevoeging van extra verpakkingsmateriaal wordt er meer verdiend. Meer lucht, minder

koekjes voor dezelfde, of zelfs voor een hogere prijs. De consument en het milieu verliezen, aandeelhouders winnen.

Krimpflatie is tegenwoordig schering en inslag. Een kleinere hoeveelheid tegen een hogere prijs. Je zult maar van een laag inkomen moeten rondkomen. Het doet pijn om te zien dat de winsten van de producenten niet lijken te krimpen.

Hoe zou het gaan, als de dochter van de baas van de condoomfabriek ooit ongewenst zwanger wordt? Omdat haar Tinderdate ervan uit ging dat er nog een condoom in de verpakking zat. Dat hij niet door had dat de fabrikant het aantal per doosje had verlaagd. En ze toch maar hadden afgemaakt waar ze aan waren begonnen?

Op school verspreidt het nieuws zich snel. 'Verneukt?', smalen de klasgenoten. 'Nee, krimpflatie', antwoordt de jongen.

In verscheidenheid verenigd

Mijn oog viel op de bomen, toen ik aan kwam rijden. ‘Hier klopt iets niet’, schoot er door m’n hoofd. Ik minderde vaart. Het duurde even voordat ik door had wat er niet klopte aan het beeld dat opdoemde nadat ik de bocht uit kwam. De bomen waren volgroeid, ze torenden hoog boven alles in de omgeving uit. Kwam het door de winter, dat de volwassen bomen me opvielen? In de zomer vormen ze vast en zeker een schitterend decor, daar op die plek waar de tranen van de bewoners de wortels zouden kunnen voeden. Het is winter, des te triester de aanblik.

Ik had de binnendoor-route genomen toen ik terugreed na een bezoek aan een stadje in de buurt. Ze kunnen vierbaanswegen aanleggen zoveel ze willen, als ik zin heb in landerigheid dan neem ik daar de tijd voor. Het rijden van verschillende routes schijnt ook nog eens goed te zijn voor het brein. Dit keer vielen me de hoge bomen op die uittorenden boven het asielzoekerscentrum in m’n dorp.

Asielzoekerscentra waren vroeger tijdelijke bouwwerken. Nog voor de bomen in de pubertijd kwamen hadden de bewoners meestal al een vaste plek gevonden. Sommige mensen konden terug naar hun eigen land, anderen wortelden hier. Het feit dat de bomen volwassen waren geworden, leerde mij dat de wereldvrede al heel lang geen vanzelfsprekendheid meer is. De aanzicht van de volwassen bomen confronteerde mij keihard met dit feit.

Er liepen mensen in en uit, kinderen speelden in de speeltuinen. Een evangelist stond met een boodschappentrolley, volgehangen met Bijbelteksten naast de ingang van het centrum. Ik schrok van de aanwezigheid van de evangelist. Zaten de gevluchte mensen hier wel op te wachten? Bracht de evangelist troost, een luisterend oor of strooide hij zout in oude wonden van de mensen? Het schoot allemaal door m’n hoofd.

De bewoners wonen geïsoleerd in hun eigen containerwijk. Een parkeerplaats die even rust brengt, waar je het spook uit het

verleden niet achter kunt laten. Ernaast is een villawijk in aanbouw die de volwassenheid nadert. Twee parallelle samenlevingen buiten onze samenleving.

In het asielzoekerscentrum groeien de bomen tot de hemel. De burens, in de villa's, moeten nog even geduld hebben. Hun bomen reiken hooguit tot de schouders van kinderen in de puberleeftijd. Kinderen die samen sporten, samen naar school gaan, maar ook van elkaar leren om in bomen te klimmen. Bomen in het bos dat aan de andere kant van de villawijk ligt.

Bomen blijven gezond en sterk als er verschillende soorten bij elkaar staan. Ze versterken en beschermen elkaar en kunnen zelfs samen vergroeien. Maar dit hoeft je kinderen niet uit te leggen.

De Club van halfzeven

Ooit richtte ik de 'Club van halfzeven' op. Een club die elkaar elke werkdag om 6.30uur treft. Het is een besloten club waar je niet zomaar lid van kunt worden. De leden stellen strenge eisen aan toetreding. Deze regels zijn ooit ingevoerd nadat aspirant leden voor grote onrust zorgden. Ze gedroegen zich als indringers en saboteerden de dagelijkse ontmoetingen. Het behoud van 'Rust en stilte' is de enige doelstelling van de 'Club van halfzeven'. Zo min mogelijk spontane prikkels en onverwachte gesprekken aan de ontbijttafel. Leden staan een halfuur eerder op om in rust te kunnen ontbijten.

De 'Club van halfzeven' bestaat uit drie leden. We begroeten elkaar in stilte met een knuffel en een kus. Dit ritueel herhalen we enkele keren tijdens de dagelijkse bijeenkomsten. We eten zwijgend onze boterhammen terwijl we het nieuws, een nieuwe vlog of een historische Formule 1 race bekijken.

Na een grondige marktverkenning hebben we gekozen voor twee soorten brood, die één van de leden wekelijks, voor 8 uur in de ochtend, inkoop in een wijk aan de andere kant van het dorp. Dit warm gebakken brood besmeren we met roomboter voordat we het bedekken met hagelslag. Puur of melk, de afkomst boeit ons niet. Zolang er maar voldoende voorraad is. Een van de leden overwoog een ijzeren voorraad aan te leggen op haar slaapkamer. Dit hebben we weten te voorkomen door duidelijke afspraken met de inkoper te maken over de beschikbaarheid van het broodbeleg. Deze inkoper is overigens geen lid.

Naast de 'Club van halfzeven' schuiven er op een later tijdstip nog twee mensen aan de ontbijttafel aan. Er zit geen ritme in hun verschijningstijden, ook lijkt het alsof ze elke dag voor het eerst ontbijten. Zelden hebben ze hun ingrediënten klaarstaan waardoor er regelmatig op en neer wordt gelopen naar de koelkast, de ontbijtkast danwel de voorraadkast. Als alle ingrediënten voor de dagelijks wisselende kost uiteindelijk zijn verzameld, komen de laatkomers niet zelden tot de conclusie dat ze hun thee zijn

vergeten. Zowel de bereiding, het inschenken als het opdienen. Dit tot grote ergernis van de clubleden die deze onrust maar moeilijk kunnen pruimen.

Als de consumptie van het ontbijt door de laatkomers uiteindelijk is begonnen, doen ze verwoede pogingen voor een gesprek met de leden. Zodra dit voorbij de standaardvraag, 'goed geslapen?', gaat leidt dit tot stevige irritatie bij de leden van de 'Club van halfzeven'. We reageren niet op vragen die meer dan een 'ja of nee' als antwoord verlangen. De eerste tekenen van irritatie bij de leden luiden meestal het eind in van hun bijeenkomst. De drie leden verlaten dan stilzwijgend de tafel.

Eenmaal gewassen en aangekleed wisselen de karaktereigenschappen van de leden van 'de Club van halfzeven' met die van de laatkomers. Dan schieten de laatkomers in hun structuur en doen ze in stilte hun werk. De leden van de 'Club van halfzeven' twijfelen over hun kledingkeuzes, gruwelen van een voorgeprogrammeerde dag en vertrekken luidkeels zingend naar school of werk.

De laatkomers in verwondering achterlatend. Elke dag weer.

Kortsluiting

Het was vroeg op de donderdagochtend. Een van de meiden had een stagedag. Ze vond het best wel spannend, zei ze. Daarom bracht ik haar. We stonden te wachten voor het rode stoplicht. Ik keek naar kantoor, schuin aan de overkant, waar ik straks naar toe zou gaan. Er brandde al licht, ondanks het vroege tijdstip. Ik zag de silhouetten van collega's die al aan het werk waren.

Nadat ik m'n dochter had afgezet, reed ik naar kantoor. Ik liep de trap op, hing m'n jas aan de kapstok en liep meteen door naar het koffieapparaat. Terwijl de machine haar werk deed luisterde ik mee met een telefoongesprek dat een collega voerde. Ik dacht met een familielid, afgaand op de bemoedigende woorden die ik opving. Ze sprak, voor mijn gevoel, iemand moed in en versterkte het vertrouwen.

Het gesprek was voorbij. Ze liep in zichzelf gekeerd naar de koffiemachine, overduidelijk nog onder de indruk van de inhoud. Haar familie werd de afgelopen jaren te veel geplaagd door tegenslag. Maar ze heeft ook banden met Turkije, waren de recente aardbevingen misschien onderwerp van gesprek?

Ze keek op en groette me. Ik vroeg haar hoe het met haar ging. Ze brak. Tranen zochten hun weg uit haar ogen. Ze verontschuldigde zich. Ik bood haar aan om even een rustig plekje op te zoeken om samen te kunnen praten. De tranen bleven komen, ze verontschuldigde zich nog een paar keer.

Het ging even niet goed met haar. Over een half uur zou een huurder uit z'n huis worden gezet. Hij had de afgelopen paar maanden geen huur betaald. Het was niet gelukt om contact met hem te krijgen. Pas onder dreiging van een huisuitzetting mailde en belde hij m'n collega. Het was deze huurder waarmee ze aan de telefoon hing toen ik binnen kwam.

Een huisuitzetting was het laatste dat ze er bij kon hebben op dit moment. Een groot deel van haar moederland lag in puin,

tienduizenden mensen waren dakloos geworden. Ze kreeg er kortsluiting van in haar hoofd. Het voelde niet goed om deze huurder nu op straat te zetten. Een lastig dilemma, het was letterlijk 5 voor 12.

Eenmaal aan de telefoon hoorde ze zijn verhaal aan. Ze toonde begrip voor de reden waarom hij zich onbereikbaar hield voor ons en voor andere organisaties. Ze belde meteen de hulpverleners. Meneer accepteerde hulp als zij dit adviseerde. Hij vertrouwde haar, zij vertrouwde hem. De huisuitzetting werd afgeblazen.

Ik zocht haar op nadat ik zag dat de uitzetting uit m'n agenda verdween. Een glimlach verscheen op haar gezicht.

Mijn werkdag kon beginnen.

Elke en Jens doen wat ze willen

Jens en Elke heten ze. Ze stonden al op de kleine camping toen wij aankwamen. Ik schat ze begin 70. Gekleed als veertigers. Hippies zouden we ze vroeger noemen. Iets in me zei dat ze nog niet heel lang samen zijn. Dat ze elkaar gevonden hebben op latere leeftijd. Zoiets zie je, voel je. Het hoeft natuurlijk niet waar te zijn. Ik heb het ze niet gevraagd.

Vroeger was het leven overzichtelijk. Op je 65e ging je naar het bejaardentehuis. Tegenwoordig begin je op deze leeftijd aan een nieuwe relatie. Veranderingen in de samenleving gaan snel.

Ze vierden vakantie in een zelfgebouwde camper. Een blauwe Volkswagen LT 28 uit 1979. Met een dikke diesel waarmee je veel steden niet meer in komt. Ze rookten er flink op los. Blauwe walmen rook dreven onze kant op. Verder merkte je niets van hun aanwezigheid.

Tot de ochtend dat het niet langer regende.

We hoorden meer gestommel in de camper dan de dagen ervoor. Jens en Elke waren al vroeg in de weer. Deuren gingen open en dicht. Het geluid van open, en dichtgaande ritsen overheerste. Totdat Elke naar buiten kwam. Gehuld in een zwartleren motorpak. Weer kelderde haar virtuele leeftijd. Jens strompelde achter haar aan. Hij rommelde wat aan een driewielige motorfiets die achter de camper geparkeerd stond. Deze was kennelijk ook van het stel.

Ik zag het al voor me. Jens in z'n ski-jack aan het stuur van het, door een VW Kever motor aangedreven, driewielig voertuig. Alle aandacht voor het drukke verkeer op de smalle bergpassen. Elke in vol ornaat op de achterste stoel, relaxed om zich heen kijkend, genietend van het landschap.

Maar niets was minder waar. Elke was degene die plaatsnam op de bestuurdersstoel van de trike. Ze startte het gevaarte en scheurde er

behendig mee weg. Moeizaam gevolgd door Jens op z'n blauwe motorscooter. Weer was ik op het verkeerde been gezet.

Zo worden we zo vaak op het verkeerde been gezet door het gedrag van ouderen. We hebben bevolkingsprognoses, algoritmes, beleidsnota's en resultaten uit het verleden. Het is waardeloos op het moment dat je moet voorspellen hoe Jens en Elke gaan wonen als het hoofd of het lijf niet meer kunnen wat ze willen. Ze gaan niet preventief verhuizen omdat ze ooit minder mobiel zouden kunnen worden. Want waar moet de camper dan staan? En de motoren? Kunnen ze nog spontane uitjes maken?

Dan maar wassen in een teiltje in de keuken, de bovenverdieping mijddend. En als zelfstandig wonen plotseling niet meer lukt, door een val of door ander ongemak, zien ze wel wat er op hun pad komt. Komt tijd, komt raad. Wie dan leeft, wie dan zorgt. De best voorspelbare demografische ontwikkeling stelt ons voor grote raadsels. We weten steeds meer maar kunnen het gedrag van ouderen steeds minder goed voorspellen.

Misschien moeten we het ze zelf eens gaan vragen.

Schaarste in overvloed

Puber 3 gaat op ski-kamp met school. Ze heeft er zin in, de tas staat al weken klaar. Skiën is een onzekere liefhebberij tegenwoordig. Vooral vroeg in de winter is het maar afwachten of er voldoende sneeuw ligt. Ze heeft geluk; verse sneeuw en mooi weer.

Terwijl ze haar voorbereidingen afrondt ga ik nog even langs de apotheek. Het is zaterdag, de stoelen voor wachtenden zijn bezet. Slechts twee medewerkers zijn ingeroosterd vandaag. De een met een witte jas, haar collega met een groene. Na een kwartier wachten ben ik aan de beurt. Ik meld me bij de dame met de groene jas met de boodschap dat ik de bestelde medicijnen kom afhalen. In plaats van zalf, wordt mij een shampoo aangeboden. Weer is er iets fout gegaan in de communicatie tussen huisarts en apotheker. De dame in de groene jas mag alleen maar medicijnen afgeven, voor alle andere zaken moet ik bij haar collega in de witte jas zijn. Ik mag opnieuw een bonnetje halen en aansluiten in de wachtrij.

De stoelen zijn nog steeds bezet. De reden is duidelijk. Er staat al zeker twintig minuten een mevrouw aan de balie van de mevrouw met een witte jas. ‘Maar van dit middel ben ik de hele dag misselijk’, hoorde ik haar zeggen. ‘Het positieve ervan is dat ik al kilo’s ben afgevallen’, ging ze verder. ‘Maar ik krijg mijn bloeddruk maar niet onder controle en m’n ‘suikerwaarden’ vliegen alle kanten op’, completeerde ze haar recensie van een medicijn waar ze niet om had gevraagd maar dat ze van haar verzekeraar moest slikken.

Haar privacy was ver te zoeken, ik voelde me ongemakkelijk. ‘En dan maken we ons zorgen over de veiligheid van het ‘Electronisch Patiënten Dossier (EPD)’, schoot er door m’n hoofd. Wie maakt zich druk over wiens privacy?

Eenmaal thuis gaat de telefoon. Het is m’n moeder. Ze wil m’n dochter een mooie skiweek toewensen maar deze is even druk met andere zaken. Ik vraag hoe het met haar gaat. Ze lag in november

een paar dagen in het ziekenhuis met hartklachten. Na de aangepaste medicatie ging het al snel weer beter. Maar nu had ze een ander medicijn gekregen. De roze pil was niet verkrijgbaar en vervangen door een witte. Deze werken niet goed waardoor ze een terugval heeft. ‘Het is niet anders, het komt vast wel goed’, voegt mijn moeder me toe.

Zelfs op haar 87e blijft ze jaloersmakend positief. Ik ben dankbaar voor de lessen positiviteit van m’n moeder. Zo raak ik voorbereid op een toekomst zonder onbeperkte beschikbaarheid. Naast personeel, sneeuw en goede medicatie staat ons vast nog meer schaarste te wachten.

Wen er maar aan en oefen alvast het mantra van m’n moeder: ‘Het is niet anders, het komt vast wel goed!’

Maar niet vanzelf!

Auto voor de zaak

Het was tijd voor een andere auto. Ik zag een mooie staan op de site van de dorpsdealer. Een jonkie van 3 jaar oud met amper 5.000 kilometer ervaring. Inderdaad, van een oud mannetje geweest. Om in te kunnen schatten, wat ik voor m'n in te ruilen auto zou krijgen deed ik wat onderzoek op tweedehandsauto-websites. Dat viel me nog niet tegen. Ik berekende het verschil en besloot de volgende dag een proefrit te gaan maken. Naast goede rijeigenschappen hangt de aankoopbeslissing in belangrijke mate af van de kwaliteit van de muziekinstallatie. Na het ritje was ik er van overtuigd dat het een goed huwelijk zou worden; de kleine Zweed en ik.

Zoals altijd zag ik op tegen het eindspel met de verkoper. Je beeldt je al de wittebroodsweken in terwijl je nog haar hand moet vragen aan de toekomstige schoonvader. Ervaring leert dat het eindspel nogal eens stekelig kan verlopen. Dat er aan de bruidsschat, in de vorm van de oude bolide, nogal wat mankeert in de ogen van de gehaaide schoonvader. Dit keer viel het mee. Er moest slechts een klein verschil overbruggt worden hetgeen zonder slag of stoot lukte. Een mooie meevaller dankzij de welwillende schoonvader in de hoedanigheid van de professionele verkoper.

Ik kies mijn vervoer met zorg, wetend dat het gevoelig ligt als corporatiebestuurder. Een gewonemensen auto volstaat. Nog voor m'n benoeming als bestuurder verwisselde mijn lompe Zweedse terreinauto van plek met een kleine Duitse boodschappenwagen. Deze keuze heeft mij al veel profijt opgeleverd.

Ooit hadden we een behoorlijke rel in een van onze wijken. 'Hart van Nederland', wilde een interview. In de wijk bij voorkeur. Ik vroeg onze communicatieadviseur om op kantoor af te spreken met de cameraploeg. Misschien minder sensationeel maar een grotere kans om te voorkomen dat het conflict verder zou escaleren als gevolg van de camera's. 'De corporatiebestuurder wil niet in 'zijn wijk', maar op kantoor afspreken.' Dan sta je zomaar met 1-0 achter als je pech hebt. De ploeg stond al klaar toen ik de parkeerplaats opdraaide. 'Ow', zei een van de journalisten die voor

het raam stond te wachten: 'Rijdt hij in zo'n auto?' Mijn kleine Duitse vriend haalde de kou uit de lucht waarna een normaal interview zonder lading werd opgenomen.

Dezelfde auto zou daarna nogmaals voor teleurstelling zorgen. Ik was uitgenodigd om met het bestuur in een wijk in gesprek te gaan. De mannen stonden mij buiten al op te wachten toen ik aan kwam rijden. 'Dat valt tegen', begon een van de mannen nadat ik uitstapte. 'Hoezo?', antwoordde ik. 'We hadden verwacht dat een directeur in een grotere auto zou rijden'. 'Helaas, jullie zullen het hier mee moeten doen', reageerde ik lachend. We hadden vervolgens een mooi gesprek.

Auto's en corporatiebestuurders. Op feestjes gaat het er nog regelmatig over. Dat zal wel nooit veranderen. Laten we dit accepteren en laten zien dat we van het verleden hebben geleerd. Ik geloof namelijk niet dat er naast 'Arts en Auto' ruimte is voor nog z'n tijdschrift.

Knooppunt kantoor

Jetlag, zo beschreef ik het. Na twee weken cocoonen met het gezin thuis tijdens de kerstvakantie weer aan het werk. Niet langer de zon en de maag, maar de klok en de agenda bepalen het ritme. Ik had een week langer vakantie dan m'n vrouw. Zij vindt lummelen een nutteloze invulling van haar spaarzame vrije tijd. Er ligt altijd werk op haar te wachten. 'Alles in landsbelang, in naam van de Koning', roep ik haar na als ze de trap op loopt naar haar thuiswerkkamer. Ze is rijksambtenaar.

Er was ook een tijd dat ik me schuldig voelde als lanterfanteraar terwijl er zoveel nuttige dingen te doen waren. Helemaal als zij dan wel de klusjes oppakte die ik in m'n hoofd had verstopt, genegeerd alsof ze niet bestonden. Ik was daar goed in. Steevast met schuldgevoel tot gevolg dat ik met verve verdrong of breeduit probeerde te compenseren. Haar voor de voeten lopend, mezelf verloochenend.

Jetlag dus. Met volle dagen en drie avondprogramma's. Ik had me voorgenomen om de remmen gewoon weer los te laten. M'n enthousiasme in de sociale interacties niet te beperken. Goed op de ademhaling letten, bewust blijven voelen zodat de inhoud van de gesprekken beklijft. Ook in vergaderingen om het overzicht te bewaren en om hoofd, en bijzaken gescheiden te houden. Operationeel gepuzzel vroegtijdig signaleren en beperken. Het ging me goed af deze eerste week, al zeg ik het zelf.

Met m'n secretaresse Renate had ik al een afspraak over maximaal 70% agendavulling per dag en geen aansluitende afspraken. Om tijdens de dag te kunnen reflecteren op de gesprekken en berichten die voorbijkomen en om tijd te hebben voor spontane gesprekken.

Zo nam ik een paar keer plaats op de comfortabele bank die staat opgesteld tussen de vergaderruimtes in ons kantoor. Om stil te staan tussen het druk wandelgangverkeer. Ik was getuige van een mooi ritme. Om het half uur spugen de vergaderruimtes een groep collega's en gasten uit die zich richting uitgang, werkplek, wc of

koffiemachine verplaatsen. Op naar de volgende bestemming.
Vergelijkbaar met een treinstation op een belangrijk knooppunt.

Als een hartslag bepalen de vergaderingen hiermee het ritme van de organisatie. Het proces doet het werk. Zolang het doorstroomt op de gang is er productie. Ik realiseerde me dat niet het schrijven van rapportages, beleidsnotities en investeringsvoorstellen het zwaartepunt van het werk is. Afstemming en uitwisseling van kennis en informatie vergt de meeste tijd. Minder vergaderen is daarom misschien wel helemaal niet zo'n slim idee.

Zo maar een inzicht op de bank van kantoor. Actieonderzoek op de sofa van de eigen organisatie.

Jetlag, einde aan het vakantie-gelummel, terug naar het werkritme. Het voelt al snel weer vertrouwd. Maar in alle omstandigheden blijf ik baas over eigen tijd.

Of zoals een bekend Surinaams gezegde ons leert: 'Jullie hebben de klok, wij hebben de tijd.'

Hoe is het om jou te zijn?

‘Hoe is het om jou te zijn?’, opent antropoloog Daniëlle Braun op LinkedIn. Een vraag die mij de eerste dagen van het nieuwe jaar bleef achtervolgen. Het is soms ingewikkeld om mij te zijn vind ik. Met enige regelmaat wordt dit zelfinzicht instemmend weggelachen door mijn huisgenoten.

Even later viel mijn oog op een post van Albert Jan Kruiter van het Instituut voor Publieke Waarden. Hij kreeg daarin bijval van Tim 'S Jongers van de PvdA denktank. Ik meende in de post te lezen dat hij het stagneren van de veranderingen in de zorg, het wonen en bij de overheid wijdde aan behoudzucht en onwil van de medewerkers bij deze organisaties. Kruiter: ‘Bureaucratieën drijven op modelmatige werkelijkheden die per definitie de werkelijkheid niet aankunnen. Dat continu met elkaar bevestigen, maakt de situatie onwerkbaar.’ 'S Jongers vulde aan: ‘Ik zie ‘zo werkt het niet’ dus vooral als zelfbescherming, zelfbehoud en in het verlengde daarvan mogelijks als cultuurbescherming of cultuurbehoud.’

Medewerkers blijven in hun oude en ongewenste patronen hangen. Onbewust of bewust. Heel herkenbaar wat beide mannen naar voren brengen. Het zijn zichtbare signalen van wat er achter de schermen niet handig georganiseerd is. Ook het terrein van de beroepsgroep waar Daniëlle Braun toe behoort.

Het stagneren van veranderingen in het sociaal domein kent meerdere oorzaken. Wat mij opvalt, aan de decentralisatie van taken van de rijksoverheid naar gemeenten, is dat de nieuwe wetgeving nogal operationeel is geïmplementeerd. Wetten zijn vertaald naar beleid, financiële risico's zijn beheerst en de verantwoording stevig ingericht. De nodige aandacht ging naar het optuigen van het risico, en reputatiemanagement. Veel gemeenten hebben, 8 jaar na invoering, onvoldoende visie op wat ze zouden kunnen bereiken met de decentralisaties. Ze hebben het georganiseerd, voeren uit en overleven. Er is te weinig aandacht

voor de kansen die de domeinen, bij voorkeur in samenhang, bieden.

Een andere oorzaak is dat de taken met minder geld over kwamen uit Den Haag waardoor gemeenten de decentralisaties als een bezuinigingsoperatie zagen. Financiële risico's werden als eerste uitgebannen. Veel beleid is opgesteld door juristen met veel aandacht voor rechtmatigheid en efficiency. Inkopers pakten hun podium. Je kunt wel raden wat dit met de bewegingsvrijheid van de medewerkers doet.

Veel organisaties in het sociaal domein zijn zo groot geworden dat medewerkers verdwalen in hun eigen organisaties. Ze zijn georganiseerd langs de lijnen van financiële stromen. Externe schotten worden interne schotten. Inwoners leven niet tussen schotten, professionals kunnen er niet werken.

Daarnaast waart de geest van de accountant, de inspectie of de gemeenteraad rond op de werkplek van de professional. Als de leiding geen hitteschild vormt, zijn medewerkers speelbal van de bureaucratie. Het leidt af van de goede dingen doen voor de inwoners.

Wetten en systemen hoeft je niet direct te veranderen. Het gedrag van organisaties in dit domein wel. Gedrag wordt bepaald door de medewerkers. Wil je dat medewerkers doen wat nodig is? Organiseer het een beetje logisch voor inwoners en professionals, zorg dat de medewerkers over voldoende kennis beschikken, geef ze mandaat en autonomie.

'Hoe is het om jou te zijn?' Zullen we deze vraag eens wat vaker stellen aan onze inwoners en aan onze professionals? En dan ook daadwerkelijk iets doen met de antwoorden? Ook al leidt het tot ongemak?

De menstruatiermoede van Elon Musk

‘De menstruatiermoede: Een functionaris die elke topsporter tot haar beschikking zou moeten hebben’, aldus Marijn de Vries in NRC. Het doel van de menstruatiermoede in de sport is om wedstrijdkalenders en trainingsschema’s uit te lijnen met de biologische klok van de sporter. Pieken op het moment dat de planning, – en hormooncyclus van de vrouw en haar sport in balans zijn. Aanleiding van het stuk was de openheid van schaatster Jutta Leerdam over haar menstruatiermoede tijdens een belangrijke wedstrijd die ze won.

Als enige man in een huishouden met vier vrouwen vind ik dat ik mag schrijven over menstruatiermoede. Van dichtbij krijg ik de bijverschijnselen in de schoot geworpen. Ik onderga alle emoties en hoop dat mijn begrip en empathie worden gevoeld in het hormonaal strijdgewoel. Soms moet ik even snel naar de winkel om de voorraad maandverband aan te vullen. Af en toe ontvlucht ik de emoties omdat mijn opmerkingen het menstruatiermoede te veel aanwakkeren. Grapjes die gisteren nog konden, kunnen vandaag niet meer.

Als menstruatiermoede faal ik hopeloos, een rol die ik nooit van mijn vrouw zal kunnen overnemen. Ik hou het bij mijn plek in menstruatiermoede en in het beheer van de absentie-app. Voor de goede vrede!

In dezelfde krant een essay van Bas Heijne over diversiteit en inclusie. Want, wat voor de topsport en mijn gezin geldt, geldt uiteraard ook voor de politiek, de overheid en voor het bedrijfsleven. Als je wilt dat je als organisatie de samenleving weerspiegelt, dan bestaat je medewerkersbestand uit even veel mannen als vrouwen. En daarmee worden de samenwerking en de prestaties beïnvloed door de cycli van je medewerksters. Nou heb ik niet de illusie, dat de vrouwen in mijn organisatie zitten te wachten op een gesprek over het afstemmen van de organisatiedoelen op hun cyclus, het is wel goed om ons te beseffen dat het een rol van betekenis speelt.

Want gebrek aan hormoon-diversiteit is vaak veel erger. Mannen, die hun testosteronniveau niet de baas zijn, zorgen voor rampen in de wereld. Ik hoef de voorbeelden niet te benoemen, jullie kennen ze wel. Toch licht ik er eentje uit. Waarom? Omdat één van ‘mijn’ vrouwen zich afvroeg wat Elon Musk toch met Twitter moest. De man had immers al alles wat z’n hartje begeerde? Maar ook: ‘Wat is er nou eigenlijk nog over van Twitter? Die Musk maakt het toch eigenlijk alleen nog maar erger?’

Ik probeerde uit te leggen hoe het misschien zo ver is gekomen met Musk en Twitter. Hoe dat dan gaat met mannen. Mannen hebben last van hun competitiecyclus, deze speelt op naarmate hun angst toeneemt. Een cyclus van de man, gericht op zelfdestructie. Vandaar de angst. Bange mannen hebben een vrouw naast zich nodig om hun planning, – en hormooncyclus in bedwang te houden.

Noem het een vorm van menstruatiermoede. Naast de bange man ontbreekt te vaak een vrouw. Om een warme schouder te bieden als hij een wedstrijd ver-piesen dreigt te verliezen. ‘Of, om de man de voordelen van zittend plassen te leren’, vulde mijn dochter aan.

De postbode loopt nooit alleen

‘You’ll never walk alone’, is het lijflied van de Engelse voetbalclub Liverpool. Het rode shirt van de club is het enige voetbalshirt dat ik, naast het blauw/witte van m’n eigen club CEC, ooit droeg. Rinus had het shirt voor me meegenomen uit Engeland. Hij was er met het Nationaal Nederlands Post-elftal Europees kampioen geworden.

52 jaar was Rinus postbode. Begonnen in Amsterdam, daarna in Emmen. Rinus koos voor de post omdat er naast het werk veel werd gesport. Dat paste hem goed want hij voetbalde op hoog niveau. Later werd hij profvoetballer. Hij maakte de tijd nog mee dat de postbode AOW-uitkeringen uitbetaalde aan ouderen. Ver voor het internet-betaal-tijdperk ging het er zo aan toe. Regelmatig met duizenden guldens onderweg. Het bedrijf vertrouwde haar medewerkers.

Postbode zijn was veel meer dan brieven of pakketjes rondbrengen. Dat weet ik uit eigen ervaring, want dankzij Rinus werkte ik vanaf m’n 17e of 18e als zaterdag-, en vakantiekracht bij ‘tante Post’. Net als mijn vrouw, zijn vrouw en kinderen maar ook zijn broer vond er werk. Rinus was hiermee een kruiwagen voor velen, zoals hij het zelf noemt.

In 2013 was het crisis bij ‘de Post’. Rinus werd overgeplaatst naar Assen. Hij kreeg te maken met een leger bedrijfskundigen die van een man van vlees en bloed een robot probeerden te maken. Hij moest zijn werk doen onder toezicht van mannen met stopwatches in hun hand. Hij voelde zich niet langer serieus genomen, aangetast in z’n waardigheid. Waar hij in het verleden het vertrouwen genoot voelde hij zich teruggezet naar de pupillen. Hij besloot om een paar stappen terug te doen en minder te gaan werken. Het was z’n eer te na. Dan maar op een houtje bijten.

Rinus is 70 jaar. Drie dagen in de week bracht hij de post rond. Op 30 november van dit jaar reed hij z’n laatste ronde. Zijn vrouw, hun kinderen en inwoners van het dorp wachtten hem op. Hij kreeg

van alles toegestopt omdat hij altijd vriendelijk bleef, er alles aan deed om de post op tijd, en op het juiste adres af te leveren. Altijd even tijd voor een praatje met mensen waarvan de postbode soms de enige was die ze zagen. Rinus maakte er tijd voor.

Hij werd verlegen van alle aandacht. Dat is niet zijn ding. Waar bewoners en familie uitgebreid stil stonden bij zijn laatste ronde, bleef het wat stiller bij z'n werkgever, een bosje bloemen van z'n voorman. 52 jaar in dienst...

'You'll never walk alone', toch PostNL?

Het Orkest van de Titanic

Het Orkest van de Titanic speelde zo lang mogelijk door om paniek te voorkomen nadat het schip op een ijsberg was gebotst. Ik moet vaak aan het orkest denken in deze tijd. Rampen, groot en klein zijn gaande. Repertoire voor het orkest wordt uit elke uithoek van de beleidsbibliotheek gehaald om deze rampen te dempen. Hoe lang nog?

Welk nummer speelt het orkest om te verhullen dat de kerstverlichting uitbundig brandt terwijl het maar de vraag is of de gasvoorraden volgend jaar weer aangevuld worden? Welke song leidt ons af van de hervorming van het pensioenstelsel terwijl hun beleggingsmodellen gebaseerd blijven op de lineaire en fossiele economie? Welk liedje maskeert dat de treinen de groeiende inwonersaantallen niet kunnen vervoeren vanwege te weinig personeel? Welke hit onttrekt het werkelijk zicht op de zorg die wordt geplaagd door een overmaat aan regels? Welke klassieker laat het huizentekort oplopen vanwege stikstof? Welke chanson overstemde de TV-ster voordat deze werd onttroond vanwege onveiligheid op de werkplek? Welk hymne klinkt als het volkslied van een willekeurig beschaafd westers land dat ternauwernood ontkwam aan een staatsgreep? Welk wijsje maskeert de armoede die rest na de steunmaatregelen?

Het is chaos. Vanzelfsprekendheid na vanzelfsprekendheid vervalst. We weten even niet meer hoe het moet. Er ontstaan grote leegtes, anderen voorspellen oorlogen.

Hebben we wel door dat een ander orkest het oude repertoire van het Orkest van de Titanic kan overstemmen? Het Orkest van de Toekomst klinkt misschien wat onwennig, maar als je er aan toegeeft ligt het goed in het gehoor. Want we zijn aan het afkicken van onze oude verslavingen. Hierdoor ontstaat er ruimte voor iets nieuws.

Een voorbeeld: Ons eigen aardgas ging in de ban, het Russisch gas is niet te krijgen of onbetaalbaar. Door te investeren in terminals

voor geïmporteerd gas blijft het Orkest van de Titanic spelen. Het is veel slimmer om te investeren in duurzame opwekking van onze eigen energie. Zodat we niet afhankelijk blijven van regimes die we niet begrijpen en zelf de schakelaar of kraan bedienen. Deze kans hebben we nu. Een betere aanleiding krijgen we niet.

Visie, keuzes, focus en daadkracht hebben we nodig. Stuur alle Orkesten van alle Titanics naar huis en zie de kansen die deze crisis ook biedt. Heb je een slecht geïsoleerd huis? Heb je nog geen zonnepanelen? Twijfel je over een warmtepomp? Werk je bij een energie-intensief vervuilend bedrijf? Je hebt keuze. Je kunt het tij zelf keren. Of liever nog, samen met je burens zodat het orkest van de globale individualisering plaats maakt voor het orkest van lokale collectieven.

Blijf je liever oude covers spelen om te bedekken wat er zich werkelijk afspeelt in de samenleving? Of ben jij de nieuwe Jagger, Lennon of Grönemeyer en bepaal jij het repertoire van het Orkest van de Toekomst? Met muziek om de vrijheid, de bestaanszekerheid en de onafhankelijkheid te vieren.

Een voorproefje hoe dit er uit kan zien? Laat je verrassen door de YouTubevideo van jazzster Gunhild Carling.

Kalm aan, het is winter!

Het zou moeten lukken. Nog even m'n gerepareerde fiets halen en dan meteen door naar het gesprek met de mentor van één van de dochters. Maar dan moest er niets tegen zitten. Met een dikke 40 kilometer per uur raasde ik over het betonnen bospad. Een helm en andere bescherming was niet nodig, had ik bedacht. Er liep een wat oudere mevrouw op het zandpad naast het fietspad, genietend van haar lunchwandeling in de herfstzon. Ik zag haar in m'n ooghoek en groette haar hoewel de snelheid te hoog was voor echt contact.

De bomen waren nagenoeg kaal. Het fietspad lag vol met blad. Een kleurenpracht. De overgang van fietspad naar berm was hierdoor onzichtbaar geworden. Ik voelde aan m'n stuur dat ik de betonnen verharding verliet en met m'n voorwiel naast het pad terecht kwam. Tegensturen werkte averechts. Ik voelde de fiets onder me vandaan glijden. In een flits zocht ik naar een veilige manier om te landen. Onzin natuurlijk want het geluk bepaalt hoe je terechtkomt, niet het verstand. Alle hersenfuncties staan in het rood. In de overleefstand. En dan doet je lichaam dingen die zijn voorgeprogrammeerd.

Alles was nog heel, concludeerde ik na een eerste inventarisatie. Nergens pijn, alleen de fiets fors beschadigd. Alweer. Deze kon linea recta terug naar de fietsmaker voor de volgende oplapbeurt. De spieren zou ik de volgende dag goed gaan voelen, als een kater na carnaval.

'Je reed ook veel te hard', hoorde ik de wandelende vrouw van dichtbij zeggen. 'Het is je eigen schuld. Dit kon ook niet goed gaan', vulde ze aan. Wonder boven wonder bleef ik kalm. Ik antwoordde dat ze gelijk had. Dat het ook te hard ging. Maar ja, ik had haast en dan doe je domme dingen. Dat ik kalm bleef verraste me. Vroeger zat ik niet te wachten op goed bedoeld advies, of verwijten over stomiteiten waarvan ik zelf ook wel wist dat het m'n eigen schuld was. Ik kan er jeugdboeken mee volschrijven.

Het is vrijdagavond, half tien. Morgen tussen 8 en 9 wil ik een column online zetten. Dat is over 11 uur waarvan ik er minstens 8 wil slapen. Ik heb nog geen letter op papier. Uitgerekend nu ligt er geen afgeronde column in de marinade te wachten op publicatie. Ik moet nog bedenken wat ik wil schrijven.

Op de slaapkamer waar m'n buro staat is het te koud. Daarom zit ik aan de keukentafel te typen terwijl m'n dochter een verjaardagstaart voor zichzelf aan het bakken is. Dit gaat gepaard met veel overleg tussen vrouw en dochter waardoor ik voortdurend ben afgeleid. De boodschappen van Picnic kunnen op elk moment worden bezorgd. Hierdoor zal de drukte om mij heen verder toenemen. Een andere dochter komt mokkend binnenwandelen. Het lukt even niet met wiskunde. Ik bied aan om te helpen. Het mag wel zo. Ik verkies de gezelligheid boven de druk van het schrijven.

Als je in deze tijd haast hebt, als er veel in je omgeving gebeurt en hierdoor de druk toeneemt, kun je beter vertragen dan blijven rennen. Anders worden onze lontjes te kort en gebeuren er nog meer ongelukken. Ga niet tegen de natuur in. Deze is in een diepe winterslaap. Neem hier een voorbeeld aan. Het is de tijd van bezinning en reflectie.

De tijd van kneuterigheid en gezelligheid!

Scoren met pillen

‘Nou, dan is alles geregeld! Jullie hypotheek is rond. Dan kunnen jullie verhuizen.’ Ze kondigde aan dat het hoofdkantoor nog een enquête zou sturen. Ze drukte ons op het hart om vooral negens en tienens te geven als we echt tevreden waren. Bij een 8 of lager moest ze samen met haar manager een verbeterplan opstellen. Om haar bonus veilig te stellen.

Een Drent geeft niet gauw een 9 of een 10. Dan moet je levens hebben gered. Of de mooiste paasbult van het westelijk halfvriend gebouwd hebben. Met een 7 zijn we hier al heel tevreden. Een lager cijfer ligt aan de gever. Vast zo’n enge eelskerd, een welbespraakte westerling of een oud onderwijzer. Zo’n type dat cacaopoeder op de cappuccino wil.

We vonden de hypotheekmevrouw aardig en gunden haar een leuke kerst. Dus gaven we nikszeggende negens en topzware tienens.

Als chronisch longpatiënt inhaleer ik sinds mijn jonge jeugd jaarlijks de eigen risico van mijn zorgverzekering bij elkaar. Ik kom nog wel eens bij de apotheek dus. En je raadt het al; ook hier is de Net Promotor Score- maffia (NPS) binnengedrongen. Of ik mee wilde doen aan een enquête?

Nou heb ik al jaren iets tegen het herhaal-medicatie-bestel-proces (HMPB). Huisartsen zijn schaars in de regio en ik begrijp nog steeds niet waarom de dokter een vinkje moet zetten voor medicijnen die ik al bijna 50 jaar gebruik. Met behulp van de enquête zag ik m’n kans schoon om mijn ongenoegen te ventileren. Want, wat is het geval? Ondanks het vinkje is het wel eens gebeurd dat de apotheker het advies van de dokter overruledde. In opdracht van mijn zorgverzekering, die het beter denkt te weten. Goedkoop is altijd beter volgens de polisboer die mij alleen rond de jaarwisseling leuk lijkt te vinden.

Het gevolg van de ingreep van de verzekeraar was dat ik pillen kreeg waardoor ik enorme hoestbuïen kreeg. Als je iets niet wil als astmapatiënt... Met gierende bronchiën meldde ik me bij de dokter. Deze kon niets doen. De apotheker kon ook niets doen, beleid van de verzekeraar. Maar de farmaceut wilde me wel helpen. Kennelijk had hij ergens nog een reservevoorraadje goeie astmapillen liggen. Van een oud vrouwtje geweest waarschijnlijk.

Hoe ik ook probeerde mijn gemeente oordeel in de vakjes van de enquête te krijgen, het lukte niet. Ik kon alleen maar negens en tienens geven omdat er alleen gevraagd werd naar de bekende weg. Ruimte voor verbetervoorstellen werd niet gegeven.

En dus gaf ik keurige cijfers en misbruikte ik elk beschikbaar tekstvakje in de vragenlijst om mijn wensen voor verbetering kenbaar te maken.

Nu verwacht ik dat ik vanaf volgend jaar met mijn DigiD, of met m'n pincode, de onmisbare medicijnen online kan bestellen en samen met de sokken van Wehkamp, met de boodschappen van Picnic of met de boeken van Bol.com aan de voordeur afgeleverd krijg.

Zodat de dokter en de apotheker negens en tienens kunnen scoren voor werk waarmee ze werkelijke waarde toevoegen.

De randstad ontspoord

Het kan me niet snel genoeg gaan. Ik doel op het verbeteren van de bereikbaarheid via de weg en het openbaar vervoer. De afgelopen weken heb ik weer eens ervaren hoe slecht het is gesteld met de bereikbaarheid van de randstad. Je zult er maar wonen.

Drieënhalf uur was ik met de auto onderweg naar Delft. Met de trein zou het nog meer zijn, als deze al reed. Drenthe was ik zo uit, ondanks wegwerkzaamheden en ongelukken tijdens de ochtendspits. Achteraf bleek het de drukste ochtendspits van het jaar te zijn. Tot ik Drenthe verliet had ik dit niet in de gaten. De ellende begon bij Harderwijk en werd alleen maar erger bij Nijkerk, Amersfoort, Utrecht, Gouda, Den Haag voordat ik mijn bestemming Delft bereikte.

Een week later reed ik van Maarssen naar Amersfoort. Een halfuurtje had Google ingeschat. Het was op woensdag, de rustigste doordeweekse reisdag. En toch moest ik mijn bestemming informeren over een kwartier vertraging. Ja, door een ongeluk, plotselinge ijzel of blaadjes op de rails zeker? De enige argumenten waardoor je in het Noorden wat later mag aankomen op een afspraak. Nee, het zonnetje scheen, er waren geen ongelukken. Er waren gewoon veel mensen onderweg met hun kinderen. Allemaal de Gooise hei op. En als je dagelijks uren in de file staat, of op een overvol station de alcohol, en knoflookkegels van je medereizigers inademt, valt een kwartiertje vertraging op een vrije middag kennelijk mee. Ik hoopte dat de kinderen op de terugweg allemaal wel op tijd thuis zouden zijn om niets van het Sinterklaasjournaal te missen.

En alsof het niet genoeg was voor de mensen die, volgens de ‘Atlas van de Nederlandse gemeenten’, in de beste steden van het land wonen, werden steden in het Noorden van het land uitgeroepen tot de gezondste van het land. Niet door een of ander commercieel onderzoeksbureau, dat haar acquisitie baseert op het publiceren van ‘open deur ranglijstjes’, maar met data van een gerenommeerde wetenschappelijke overheidsdienst.

Beste regering, lieve Mark, maak een eind aan het lijden van de mensen in de randstad. Stop met de enorme ongelijkheid in dit land waar miljoenen mensen in steden de dupe van zijn. Niet alleen is hun werk, hun huis en hun natuur onbereikbaar, ook lopen ze gezondheidsrisico's waardoor hun kwaliteit van leven stevig onder druk staat. Om nog maar te zwijgen over de stress en ander psychologisch leed dat ze oplopen omdat wij Noorderlingen ze uitlachen. Onze kinderen zitten wel op tijd klaar voor het Sinterklaasjournaal.

Een tip? Verplaats overheidsdiensten naar plekken waar mensen zijn en waar ruimte is. Als jij dat regelt, en er een paar spoorlijnen bij doet zorg ik met mijn collega's en anderen ervoor dat er mooie huizen voor deze mensen worden gebouwd.

Door de leefbaarheid van de randstad te verbeteren maken we een eind aan de kloof met de rest van het land.

Er is immers al genoeg ongelijkheid in dit land.

Vriend en vijand

Muziek is een belangrijke inspiratiebron voor me. Dit keer werd ik geraakt door het nummer *Enemy* van Tom Odell. ‘Er is een kant aan ons die de wereld niet mag zien. Vroeger was deze kant onze beste vriend, vandaag is het onze grootste vijand.’, zingt de Britse singer/songwriter. Voor mij gaat het liedje over eigenschappen die ons hebben geholpen om te komen waar we zijn, maar die niet altijd behulpzaam zijn om verder te komen. Mooie kanten die lelijk worden. Drijfveren die doorschieten in valkuilen. We herkennen ze vast wel in ‘die ander’, maar we hebben ze zelf ook.

Door mijn opvoeding, mijn uitdagende schoolcarrière, toeval en geluk ben ik gekomen waar ik nu ben. Liefhebbende echtgenoot, aanwezige vader met een leuke baan. Als ik was blijven doen wat ik altijd deed, was dit niet gelukt. Dan was ik misschien wel dakloos geweest. Ok, misschien iets te dramatisch maar ik leg de lat graag te hoog. En dit laatste, in combinatie met hard werken, een grote behoefte aan autonomie en onafhankelijkheid, zijn eigenschappen die mij hebben geholpen. Maar laten dit nou net geen eigenschappen zijn waarover een leider van een organisatie moet beschikken.

We kennen het mantra: ‘Alleen ga je snel, samen ga je verder.’ Jaja, dacht ik vroeger, dit is bedacht door mensen die geen verantwoordelijkheid willen nemen en die het leveren van topprestaties verafschuwen. Ik kan er nu om lachen. Want ik zie de kracht van het teamspel en het stellen van realistische doelen.

Khadija Arib was een hele goede voorzitter van de Tweede Kamer. Het lukte haar uitstekend om orde te houden in de steeds verdeelder wordende politieke arena. Ze was streng, maar hoedde de democratie met verve. Achter de schermen schijnt ze ook haar minder leuke kanten getoond te hebben. Niet in Vera Bergkamp, maar in haar eigen karakter vond ze haar Waterloo. Haar beste vriend werd haar grootste vijand.

Er was een tijd dat ik dagelijks naar De Wereld Draait Door keek. Wat genoot ik van het tempo, het lef en de sterke inhoud van het programma. Ik heb er schrijvers, wetenschappers en muzikanten door leren kennen die mij ontzettend hebben geïnspireerd. Nu weten we ook een beetje hoe het programma tot stand is gekomen, wie er voor heeft moeten bloeden. Geestdrift, passie en prestatiedrang hadden Matthijs van Nieuwkerk tot de Championsleague van de TV gebracht. Vanaf nu kijkt hij toe vanaf de zijlijn. Z'n beste vriend werd z'n grootste vijand.

We hebben allemaal minimaal twee gezichten. Gevormd door het verleden en door onze ontwikkeling. Tenminste één van deze gezichten is niet altijd functioneel en productief voor de levens, of loopbaanfase waar we naar streven. Maar wie wijst ons hierop?

Er bestaat geen opleiding om Kamervoorzitter te worden. Er bestaat geen toverformule voor succes. Kwetsbaar leiderschap, een veilige werkplek en gezonde tegenkracht zijn de ware sleutels tot eeuwige roem. Daar blijf je jezelf, je beste vriend en je grootste vijand duurzaam mee verrassen.

De vader van Tom

‘Vader van Tom’ is de naam die ik opliep na een informatieavond op de school van onze oudste dochter. Het was een avond waar informatie gegeven zou worden over het te kiezen studieprofiel voor de komende jaren.

Zou worden, het liep anders....

De docent had bedacht dat groepjes leerlingen de moeilijke materie aan de ouders zouden presenteren. Twee vliegen in één klap; de leerlingen maken zich de profielen eigen, ouders worden geïnformeerd. Een uitstekende gedachte van de docent. Maar het liep anders. Twee van de 4 groepjes kwam niet opdagen op de avondbijeenkomst. Dit betekende dat 2 van de 4 profielen niet werd toegelicht.

Laffe leerlingen lieten, leraar, klasgenoten en ouders in de steek.

De docent had vast wel een plan B, dacht ik hardop met de aanwezige ouders. Maar niets was minder waar. De docent stond met de mond vol tanden, met lege handen. Hij gaf de laffe leerlingen ervan langs, ondanks hun afwezigheid. Enkele ouders begonnen nerveus op het schoolmeubilair heen en weer te bewegen.

Ik stak m'n hand op, kreeg het woord en vroeg de docent of hij zich realiseerde hoe belangrijk informatie is om een goede keuze te maken voor de vervolgstudies van de kinderen. De docent beaamde het belang. Maar hij was in de steek gelaten door z'n leerlingen en kon er ook niets aan doen. Ik vroeg of hij had gecheckt of de leerlingen ook daadwerkelijk zouden leveren die avond. Dat had hij niet. Nogmaals probeerde ik het belang van het onderwerp te benoemen. Dat het leuk was om onze kinderen aan het werk te zien maar dat de eigenlijke bedoeling van de avond was dat we er wijzer van zouden worden. De school kwam deze verplichting in mijn ogen niet na, ondanks de goede bedoelingen van de docent.

Dit laatste benoemde ik ook. Meerdere ouders vielen me bij, de sfeer werd wat ongemakkelijk.

De volgende dag werd er in de klas gepraat over de gebeurtenissen van de vorige avond. Ze vonden het laf van de leerlingen die verstek hadden laten gaan. Maar misschien wel erger vonden ze dat één van de vaders nogal kritisch was geweest op de docent en op de decaan. Wie was die vader? Het was beschamend, aldus de pubers. Oh, riep één van de klasgenoten die aanwezig was geweest. Het was een kale man, de vader van Tom volgens mij.

Mijn dochter heet geen Tom, haar vader is wel kalend. Ze was er bij dat haar kale vader de kritische vragen stelde. Ze hield zich wijselijk stil. De vader van Tom kwam haar eigenlijk wel goed uit.

Afgelopen week sprak ik een wethouder. Ze vroeg me of we merken dat inwoners steeds mondiger worden. Dat ons werk daardoor moeilijker wordt. Ik bevestigde haar constatering maar voegde toe dat ook een steeds groter wordende groep zich niet laat horen. Mensen die gelaten van alles ondergaan en moeite hebben met de complexiteit van de huidige samenleving. Mensen die daardoor allerlei vangnetten van de overheid mislopen. Mensen die niet mondig genoeg zijn om te krijgen waar ze behoefte aan hebben. Waar ze zelfs recht op hebben. Deze mensen hebben geen stem en staan met lege handen.

Deze mensen wens ik allemaal een vader van Tom toe.

Liefde, vrede en tevredenheid

Jarenlang verslond ik boeken die gingen over veranderingen in de maatschappij. ‘Alles zou anders worden’, aldus Jan Rotmans, Yuval Noah Harari, Martijn Aslander en hun visierijke collega’s. De wereld zou eerlijker, groener en gezonder worden. Welzijn belangrijker dan welvaart, meer bloei in plaats van groei. ‘Less’ voor eens en altijd ‘more’.

De hoofdstukken met mooie vergezichten en perspectief op een beter leven gingen erin als zoete koek. Ik verdiepte me in de inspirerende voorbeelden die werden genoemd als onderdeel van de nieuwe orde: Energieproductie in eigendom van bewonerscollectieven. Wooncoöperaties met bewoners aan het stuur. Zorgcollectieven waarbij gevestigde organisaties aansluiten bij bewonersinitiatieven in het dorp. Zelfsturende zorgteams. Medewerkers die hun eigen collega’s aannemen en ontslaan, die zelf hun werktijden en arbeidsvoorwaarden bepalen. Zzp’ers die een broodfonds oprichten en samen hun vangnet organiseren. En zo kan ik nog wel even doorgaan.

Eindelijk zouden we verlost zijn van het individualisme en de neoliberale collectiviteit. Mijn anarchistisch brein leefde op bij het vooruitzicht op wanorde. We rekenen af met oude waarden als macht, kapitaal en gecreëerde schaarste. Ik smulde er van, het kon mij niet snel genoeg gaan.

Het drong niet tot me door dat we eerst door een roerige periode moeten. Het nieuwe neemt de plaats in van het oude en dat gaat niet zonder slag of stoot. Chaos werd voorspeld door de schrijvers, steeds genoemd in tussenzinnen. Ik las er over heen, geen idee hoe de chaos er uit zou zien.

De chaos is compleet denk je nu bij de zoveelste onheilstijding in de krant. Maar niets is minder waar. Het kan altijd nog erger. De krant van morgen zal het bewijzen. En net zoals ik opleef bij het lonkend perspectief op een betere wereld heb ik besloten om mij niet te verzetten tegen de chaos. ‘Het moet eerst lelijk worden

voordat het mooi is', aldus een gezegde. Daaruit put ik moed en hoop.

Op de kalender is het herfst. Laten we wijsheid uit de chaos oogsten. De winter als tijd van bezinning staat voor de deur. Laten we in de winter mijmeren over hoe we uit deze chaos kunnen komen. Dan kunnen we in de lente plannen maken. Bijvoorbeeld over het voornemen om minder afhankelijk te worden van buitenlandse energiedragers. Op een eerlijker verdeling van welvaart. Op de menselijke maat die leidend wordt in het handelen van organisaties. Over gezond blijven in plaats van beter worden.

Blijf werken aan het lonkend perspectief dat volgt op de huidige chaos. Wees mild voor de mensen die het nu moeilijk hebben. Hou ze er bij en neem ze mee. Straks, als het zomer wordt zullen deze mensen weer opbloeien en van grote waarde zijn.

Zodat we de volgende herfst liefde, vrede en tevredenheid kunnen oogsten.

Zaterdagavond

Zaterdagavond, fris gedoucht in de pyjama voor de tv. Op de knieën voor de salontafel met daarop een rijk assortiment aan hapjes die moeder normaal gesproken alleen op verjaardagen serveerde. Elke zaterdagavond ervaarde ik als een klein feestje, mede dankzij André van Duin. Tranen rolden over mijn wangen, ik zakte op de knieën om niet van de stoel te vallen, steevast eindigend in een aanstekelijke slappe lach. Het duurde maar even of de rest van mijn gezinsleden vielen me bij. De lach verbroederde het gezin.

De warmte van het gezin, in een gezellige huiskamer met lekker eten en drinken op tafel; hoeveel kinderen ervaren dit nu thuis? In een tijdperk waarop er altijd vermaak is. Rollen er nog steeds tranen van het lachen over kinderwangen die bol staan van de worst- en kaashapjes?

Vast wel. Gelukkig maar.

Toch zie ik ook veel boosheid. Boosheid gericht op het beperken van andermans plezier. Mensen die boos zijn op van alles en nog wat en die mensen op de vlucht hier de schuld van geven. Mensen die niet willen dat we deze mensen een warm thuis bieden. Mensen die vergeten zijn hoe goed we het hier toch hebben in vergelijking met de mensen uit landen waar al jaren een verschrikkelijke oorlog woedt. Met kinderen die op zaterdagavond de schuilkelder in moeten omdat het luchtalarm de tv overstemt. Kinderen die op zaterdagavond in het donker op zoek moeten naar een slaapplek omdat ze op de vlucht zijn. Kinderen die op zaterdagavond uit prullenbakken eten omdat ze vergaan van de honger.

De ouders van deze kinderen dromen van een lach op het gezicht van hun kind. Ze willen de tranen van hun kinderen ook wel eens op gelukkige momenten zien. In de warmte van een veilig huis. In een buurt met mensen die je vriend zijn, waar je welkom bent. Mensen

die de veiligheid niet kennen zijn oprechte gelukzoekers, net als wijzelf en onze kinderen.

Anderhalf jaar geleden kampeerden we met ons gezin aan de kust. Het was 4 mei, 8 uur. Dit keer waren we blij dat we de iPad hadden meegenomen. Zo konden we de toespraak van André van Duin volgen, die hij hield naar aanleiding van het herdenkingsmoment.

Ik citeer uit deze toespraak, want net als André van Duin ben ik dankbaar... *‘Dankbaar, dat ik in vrijheid kan leven en apetrots dat ik in Nederland woon. Maar ik doe dat wel in de overtuiging dat ook ik verantwoordelijk ben om die vrijheid van ons door te geven aan de nieuwe generatie. Want, het is al vaak gezegd, ‘vrijheid is niet vanzelfsprekend’. Het had ook heel anders kunnen aflopen... Toen... 77 jaar geleden. Dan had ik deze column misschien nu in het Duits moeten schrijven.’* Aldus de komiek, 50 jaar later, met een serieuze boodschap.

Zijn geboortestad werd zwaar gebombardeerd in de tweede wereldoorlog, net voor zijn geboorte. Van Duin en ik zijn beiden van na de oorlog. Daar ben ik dankbaar voor, en dat wil ik graag zo houden. Laat de zaterdagavond daarom voor iedereen een feestje zijn.

Een goed verhaal

‘Je bent een echte verhalenverteller geworden, Bert’, aldus Edith. Zij kan het weten. Zij was het die me aan het vertellen van verhalen bracht, in een traject met onze leidinggevendenden enkele jaren geleden.

Er was een mevrouw uitgenodigd die een masterclass ‘*storytelling*’ verzorgde. Het was haar vak om mensen te leren goed verhalen te vertellen in gesproken woord. Het ging er niet bepaald zachtzinnig aan toe. Dat was deels een eigen keuze omdat ik, in een bui van overmoed, had gezegd dat subtiele aanwijzingen niet aan mij waren besteed. Dat heb ik geweten.

Ze keek moedeloos toe hoe ik in m’n hoofd bleef zitten om een stroom woorden te kanaliseren. Letterlijk waardeloos. Het kwam niet over. Raakte kant noch wal, toehoorders haakten af. En nadat ze tevergeefs al haar didactische vaardigheden in de strijd had geworpen, ontstak ze in een enorme woedeaanval. Ik kreeg de wind van voren alsof ik zojuist haar kind had aangereden. Collega’s keken beteuterd toe en hadden zichtbaar met mij te doen. Ik onderging het gelaten, omdat ik ook wel doorhad dat mijn verhalenvertellerij nergens op sloeg.

Laat mij maar schrijven denk ik nu. Want het voordeel van schrijven is dat een verhaal kan rijpen. Dat het zichzelf vormt na verloop van tijd. Volkskrant columnist Peter Middendorp spreekt over *‘het marineren van een verhaal’*. Dat het beter wordt naarmate er langer aan geschaafd en gekneed wordt. Een verhaal moet even liggen. Net als goede wijn. Of een lekker brood.

Waarom zijn verhalen zo belangrijk? Verhalen worden onthouden. Verhalen zijn beeldend. Verhalen zijn persoonlijk. Verhalen worden doorverteld. Verhalen zijn daarom veel krachtiger dan missie, visie en strategiedocumenten. Een bedrijf met een goed verhaal is sympathiek en bindt afnemers en medewerkers. Denk aan de slaafvrije chocola van Tony Chocolonely. Of het verhaal van

energiebedrijf Vandebron. Je koopt energie van de boer met een naam en een gezicht. Daar wil je gewoon bij horen.

Ben Tiggelaar schreef hier afgelopen weekend een mooie column over. Dat organisaties een verhaal moeten hebben. Over voor welke mensen de organisatie *'hier op aarde is'*. Verhalen over wat de organisatie doet voor deze mensen. Verhalen over de manier waarop de organisatie zich onderscheidt van andere. Zodat medewerkers en afnemers zich herkennen in het bedrijf en zich betrokken blijven voelen.

De mevrouw van de masterclass heb ik nooit weer gezien. Ik hoop dat ze een goed verhaal heeft gemaakt van mijn masochistische leerervaring. Laten we hopen dat Google haar, ondanks bovenstaande kwalificatie, in het juiste hokje plaatst.

Zo niet, dan is dit mijn revanche en heb ik alsnog een goed verhaal.

Ziek van de dokter

‘Bel jij hem maar. Ik hoop dat hij redelijker is dan net, toen ik hem sprak. Hij heeft misschien z’n dag niet. Ik vind het niet normaal hoe hij doet. Maar goed, we moeten toch weten hoe het zit. En hij is de arts die mag adviseren.’

Ik kwam medicijnen halen bij de ziekenhuisapotheek. Het was na tien ‘s avonds. De assistentes probeerden te overleggen met een specialist. Ik was er getuige van dat dit niet bepaald soepel verliep. De medicijnen waren voor mijn moeder. Ze was ‘s middags ontslagen uit het ziekenhuis. Een dag daarvoor was ze opgenomen met hartklachten. Klachten die erbij horen als je 87 bent. Gelukkig heeft ze een doortastende huisarts en stonden de mensen in het ziekenhuis voor haar klaar.

Bij haar ontslag waren ze een medicijn vergeten mee te geven. Het stond op de medicatielijst die ik naast het mandje, met daarin talrijke medicijndoosjes, op de koffietafel bij haar thuis legde. Maar in het mandje was geen spoor te bekennen van het wondermiddel dat ze nodig had. Het napluizen van de medicatielijst was sowieso al een hele puzzel. Medici en apothekers gaan er kennelijk van uit dat de patiënten en hun bijbehorende verwanten ook academisch geschoold zijn.

Ik belde met de ziekenhuisapotheek en probeerde duidelijk te maken wat er ontbrak in het mandje van m’n moeder. Vooraf oefende ik vijf keer de naam van het medicijn, voordat ik durfde te bellen. De apothekersassistente verslikte zich zelf drie keer in de tongbrekende naam met 15 letters die willekeurig achter elkaar gezet leken te zijn.

Voor mij was het van wezenlijk belang om te ontdekken waar de fout zat. Klopte de lijst, of klopte de inhoud van het mandje? Het laatste wat ik wilde was dat m’n moeder weer zou worden opgenomen vanwege een overmaat of een tekort aan chemische bijstand.

Gelukkig had ik van tevoren ook gebeld met de afdeling waar m'n moeder gelegen had. Ik kreeg contact met een uiterst behulpzame verpleegkundige die bij het ontslag van mijn moeder aanwezig was. Inderdaad, het medicijn lag daar nog. Niet goed opgelet bij het ontslag. Ik kon het komen halen.

Ik nam mij voor om zowel de nieuwe medicijnen van de apotheek te halen, als het bij haar ontslag in het ziekenhuis achtergebleven doosje. Vooral om te testen of zowel de apotheker, als de verpleegkundige een eensluidend advies zouden geven. Voor de zekerheid kroop ik in de huid van '*kwaliteitsfunctionaris medicatieveiligheid*' van het ziekenhuis.

Bij het aannemen van het doosje van de verpleegkundige keek ik haar indringend in de ogen en vroeg of het zo klopte. Glazig beantwoordde ze mijn vraag met een blik die verried dat ze het niet aan de specialist had gevraagd. Ik vermoedde dat het dezelfde specialist betrof die beneden in de apotheek de assistente had afgebekt en vertrouwd op het vakmanschap van de verpleegkundige.

Houding en gedrag van een medicus die onveiligheid veroorzaakt op de werkvloer. En hiermee ook de patiëntveiligheid in gevaar brengt. Sturen op kwaliteit in de zorg begint door de mens centraal te zetten. Door een veilige werkomgeving te garanderen. Door open te staan voor tegenspraak uit de organisatie. Door patiënten een gezicht en een naam te geven. Door patiënten te behoeden voor jargon, zodat ze snappen wat ze moeten doen.

Laten we niet ziek worden van de dokter. Dan blijft de zorg betaalbaar én een aantrekkelijke werkgever.

Waar is de brandweer?

‘We kregen €1.200 terug van onze energieleverancier. Net toen het bedrag overgemaakt zou worden, gingen ze failliet. Toen konden we fluiten naar onze centen. We moeten een nieuw contract afsluiten bij een ander energiebedrijf. Je raadt het al; het maandbedrag ging omhoog van €200 naar €800. Vanaf dat moment hebben we de verwarming uitgezet. Gelukkig hadden we een pelletkachel. We hebben nog een voorraad pellets in de schuur staan. Niet genoeg voor de winter. We gaan kijken of we nog ergens een pallet op de kop kunnen tikken, maar ook de prijzen van pellets zijn inmiddels verviervoudigd. Hier schieten we dus niet zoveel mee op. Ik weet niet hoe het moet en snap ook nog niet zo goed hoe de overheid mij gaat helpen. We zien wel, maar het houdt ons dagelijks bezig. Het voelt ook zo oneerlijk dat we die €1.200 kwijt zijn. Het is ons geld, we hebben het zelf maandelijks betaald. Net nu we het zo hard nodig hebben, is het weg.’ Zomaar een gesprek aan de lunchtafel op het werk.

Het gedrag van onze regering in deze crisis doet me denken een brandweerkorps dat niet uitblinkt in slagvaardigheid door zelfopgelegde overregulering.

Op een dag breekt er brand uit in een huis ergens in het dorp. Het vuur woedt alleen nog maar in de bijkeuken. De bewoners weten op tijd het huis te verlaten en kunnen een paar belangrijke zaken meenemen. Ze realiseren zich dat als de brandweer niet snel komt, het hele huis verloren zal gaan in de vuurzee. Ze bellen het noodnummer en worden doorverbonden met de brandweer. Nadat ze hebben uitgelegd wat er aan de hand is en waar de brand woedt, krijgen ze iets te horen wat ze zelf niet hadden kunnen bedenken: ‘Hou het vuur nog even aan de praat, want we zijn nog niet onderweg. We gaan eerst even kijken wat de beste route is naar uw huis. Onderweg stoppen we nog even bij het gemeentehuis om de bouwtekening van uw huis en dat van de burens op te zoeken. Tenminste als we toestemming krijgen van de gemeente, want die heeft het erg druk.’

Vervang brandweer door kabinet, gemeente door De Belastingdienst en het huis van de burens door Europa en je begrijpt mijn associatief bedoelde grap. Het gevoel dat de brand voortwoekert terwijl de brandweer met andere zaken bezig is moet een verschrikkelijk gevoel zijn. Dat je daar machteloos staat te wachten en ziet dat je hele bestaan in vlammen opgaat.

De volgende dag aan de keukentafel werd duidelijk dat de huidige crisis ook onze kinderen bezighoudt. Terwijl wij niets te klagen hebben. Het voelt ongemakkelijk dat de huidige crisis het ene gezin harder raakt dan het andere. De duivel schijnt weer eens op hopen terwijl de regering uitstraalt dat er nog tijd genoeg is.

Eén van onze dochters begon over de inflatie. Ze hadden het er op school over gehad. Ze vroeg of wij er ook last van hadden. Mijn vrouw antwoordde dat het voor ons gezin nog wel meeviel maar voor heel veel andere mensen niet. 'Als het nog erger wordt dan moeten we het maar eens over mijn zakgeld hebben', reageerde ze. Ze was best bereid om een deel in te leveren zodat ons gezin niet in de problemen zou komen.

Gek dat ons kabinet er steeds voor lijkt te kiezen om kloven te verbreden door systemen en markten centraal te stellen. Om vervolgens verrast te zijn dat de samenleving verhardt en dat mensen afhaken. Onze dochter leert ons dat je met solidariteit en saamhorigheid de boel gezellig, en bij elkaar houdt. Maar dat vinden we tegenwoordig naïef terwijl het vroeger de norm was.

Wie redt de waarden solidariteit en saamhorigheid uit de alsmaar aanhoudende vuurzee?

Kennis is kassa!

Camping Die Grüne Wiese, dat is wat bleef hangen nadat Leonie belde. Ze vroeg me om een column voor te lezen tijdens het festival ‘Route Circulair’ op de Greenwise Campus in Emmen. Als fervent kampeerder verwisselde ik *campus* als vanzelf met *camping*.

‘Kennis is kassa’ luidt de slogan van de campus waar ik deze column voorlees. Maar als kennis rijkdom oplevert, wat is dan de waarde van wijsheid? Wijsheid die van onschatbare waarde is als je aan de vooravond van een enorme transitie staat. Een verandering van tijdperk waarbij de regio zichzelf opnieuw zal uitvinden. Waar kiezen we voor? Wat laten we liggen? Een gevecht tussen de liefde voor het oude en het verlangen naar het nieuwe. Een strijd tussen het hoofd en het hart. Ik kies voor het hart en probeer uit te leggen waarom.

Ooit op een soortgelijke bijeenkomst in de tijd dat deze campus nog gewoon een Drentse Hogeschool was, opperde ik dat de ‘Beste Bouwvakkersopleiding van de wereld’ in Emmen moest komen. Waarom? In de eerste plaats omdat ik vind dat je nooit mag vergeten ‘waar je weg komt’. Ten tweede: omdat we de neiging hebben veel te snel te willen met de ontwikkelingen in de regio. Al of niet aangemoedigd door korte bestuursperiodes of een buslading adviseurs die ‘hier niet weg komen’. Ten derde: er mag best wat meer ambitie worden getoond. We hebben bijna alles wat duurzaam succes mogelijk maakt: natuurlijke ruimte in overvloed, goed gemotiveerde mensen en nuchter ondernemerschap. Dit vormt ons duurzaam kapitaal voor de toekomst.

De regio heeft behoefte aan duurzame bedrijvigheid. Grote bedrijven uit de lineaire economie zijn vertrokken. Evenals de rijkskantoren die terug zijn gegaan naar de overvolle randstad. Het waren sprintjes om de regionale economie te steunen. Goed bedoeld maar niet duurzaam. Dat geeft stress. Stress bij de bestuurders die het tij willen keren. Stress bij de mensen over de duur van werkzekerheid. Stress bij onze jongeren of er voldoende uitdagende banen voor ze zijn.

Maar we zijn niet aan het sprinten, we lopen een marathon. De sprintjes hebben ons afhankelijk gemaakt van tijdelijk geld in de vorm van subsidies. Een marathonloper wisselt ook niet voortdurend van schoenen. Want dan kan hij geen tempo maken. Dan verliest hij de finish uit het zicht. Dan concurreert hij niet met de lopers in de top. Duurzame versterking van de regionale economie is te vergelijken met het lopen van een marathon. Het vraagt om een lange adem en lange termijn commitment. Waarbij de kosten en de opbrengsten niet samen dansen in één bestuursperiode.

De regio met de beste bouwvakkers, innovatieve bedrijvigheid, hoogwaardige kennis, én de beste boeren van de wereld, kan zich prima bedruipen in een circulaire economie. Door te oogsten, in plaats van uit te putten. Waardecreatie door te versterken en te vernieuwen wat er is. Maar ook door opgaven te combineren. Met wijsheid, kennis en nuchter boerenverstand.

‘Massa is kassa’ is de naam van een doodlopende steeg. We staan hier op een Grüne Wiese. Een groene weide van goede grond als voedingsbodem voor de circulaire economie. Een economisch model dat langdurig zal bijdragen aan de brede welvaart van alle mensen in de regio.

Met de rug naar Ter Apel

In Mali moet je er als kind voor zorgen dat je nooit gewond raakt aan je rug. Je moet jezelf kunnen redden. Moeders hebben het te druk met al hun andere kinderen. Een wijsheid uit een persoonlijk verhaal van een man die vluchtte voor de junta in het land. Hij streed voor vrijheid maar vond dit pas in een land ver van thuis. In Nederland om precies te zijn.

We stelden ons pand beschikbaar voor *Future Citizens*: een organisatie die statushouders helpt om hun weg te vinden in ons land. Er werden twee indrukwekkende verhalen verteld door statushouders.

Wat me bijbleef van de verhalen is de motivatie van de mensen om er in ons land het beste van te maken. Mensen die steeds vaker worden getypeerd als gelukszoeker en het daarom zo moeilijk hebben om een van ons te worden.

Aan motivatie geen gebrek. Ze zetten alles aan de kant om volwaardig Nederlandse te worden. En ondanks alle bureaucratie, regeldruk en tegenwerking vinden ze ons land het toonbeeld van een goed functionerende democratie. Ze voelen de trots voor ons land die wij lang geleden verloren lijken te zijn.

Vorige week was ik op de verjaardag van m'n schoonzus en zwager in Ter Apel. De nacht ervoor had een onverlaat 32 autoruiten ingeslagen. Hij was volgens de Ter Apelers in het aanmeldcentrum geflipt, waarna het COA hem 'buiten het hek' had gezet. Op straat. Oftewel: het probleem van iemand anders.

De mensen in Ter Apel zijn het zat. De incidenten nemen steeds ergere vormen aan. Draagvlak onder de bevolking daalt tot onder het vriespunt. Inmiddels is de werkgelegenheid dat het aanmeldcentrum met zich meebrengt ondergeschikt geraakt aan het levensgeluk van de Ter Apelers. *Liever in de WW of in de bijstand dan 's nachts niet kunnen slapen*, lijken de Ter Apelers te denken. Omdat ze er klaar mee zijn.

Het is een kwestie van tijd voordat er Ter Apelers op de vlucht gaan voor ontspoorde mensen op de vlucht. Het ligt niet aan de asielzoekers dat het misgaat in Ter Apel. De meeste vluchtelingen zijn tot op het bot gemotiveerd om een goed leven op te bouwen.

De Ter Apelers zijn gewond geraakt aan hun rug. En geheel onverwacht komen ze tot de ontdekking dat er geen moeder is die ze helpt. Een moeder in de vorm van een overheid die de asielketen tot de laatste druppel heeft uitgeperst. Over de ruggen van haar kinderen in Ter Apel.

Wat is de bedoeling?

Drie jaar geleden was ik op weg naar de eerste bijeenkomst van een groep bestuurders die bezig was met *'anders organiseren'*. De groep noemt zich nu *'De Beweging'* en we treffen elkaar nog steeds zo'n 6 keer per jaar.

Toen ik aankwam, ver van *'hier kom ik weg'*, wist ik meteen dat ik goed zat. De zon scheen. Het was een prachtige omgeving. Ik voelde bijna hoe het moet zijn om *zen* te zijn. In de schaduw onder een boom zat een bekende bestuurder uit *'ik kom nog verder weg'* te genieten van de dag. Alsof hij was verzonken in diepe meditatie. Helemaal in het hier en nu. *Hoe bestaat het*, dacht ik met mijn tollende hoofd. *Ik loop hier opgewonden in m'n zondagse pak een bijeenkomst binnen die ik best wel spannend vind en deze man zit gewoon chill te zijn.*

Zoals ik me voorstelde hoe het zou gaan in dat soort kringen nam ik plaats in de kring. Daar zat ik dan. Na een voorstelrondje waarin niet het aantal VHE's*, VvE's** of de beleidswaarde van het wagenpark centraal stond, voelde ik me al iets veiliger. Kreten als *'wij en zij'* maar ook de standaard managementmantra van het decennium: *ik heb m'n medewerkers goed in hun kracht gezet*, heb ik niet gehoord. *Aha*, dacht ik, *misschien zijn ze toch van hier kom ik weg.*

Daarom durfde ik te bekennen dat ik soms het gevoel had dat we maar wat prutsten als het ging om de ontwikkeling van onze organisatie. We hadden een duidelijke strategie en wisten redelijk goed wat nodig was: vooral betaalbaar en energiezuinig wonen. We wisten dat we een gelijkwaardige relatie met onze huurders en onze samenwerkingspartners wilden. We wisten dat we deze mensen invloed moesten geven in ons beleid. Maar een concreet plan met *'deliverables en timetables'* hadden we niet. We waren niet de enigen...

We wisten óók dat we *gelijke gevallen gelijk en ongelijke gevallen ongelijk* wilden behandelen. We wilden doen wat nodig was. De goede dingen doen. Maatwerk zouden we het nu noemen. Doen wat

de bedoeling is in de ogen van onze huurders, samenwerkingspartners en medewerkers. Want zo waren we ooit geprogrammeerd. Ik zou zelf niet anders willen omdat ik ook aan de andere kant heb gestaan. De kant van efficiency, kleine loketten en spreadsheetwaarheden.

Standaard en efficiënt waar mogelijk, maatwerk met persoonlijke aandacht waar nodig. Van plan, do, check en act naar wendbaar aansluiten op ontwikkelingen in de maatschappij. Minder plannen maken en deze dus ook niet 'implementeren', maar '*bedding*' zoeken voor wat zich op dit moment aandient. De planning- en control-cyclus ondergeschikt maken aan '*wat nu nodig is*'. Een levende kalender met seizoenen. Deadlines verdwijnen naar de oneindigheid, elke dag wordt er resultaat geboekt. Keihard relevant in tijden van verandering waarbij de ene crisis de andere in rap tempo opvolgt.

En nu heeft begeleider van '*De Beweging*', Jeanette Koekkoek, een boek*** geschreven waarin staat dat het allemaal geen gepruts is wat we deden. Dat het wel degelijk structuur, verbinding en inhoud heeft. We moeten vooral accepteren dat dingen niet altijd gaan zoals we willen op een moment dat het ons goed uitkomt.

Graag haal ik hier een uitspraak van mijn idool Herbert Grönemeyer aan; '*alles ist machbar*' (alles is maakbaar). Tot op zekere hoogte weet ik nu. Er ontstaat pas iets moois na goed te hebben gekeken, goed te hebben geluisterd en bovenal te hebben gevoeld wat er speelt in de organisatie en in de omgeving. Hierdoor blijven we als organisaties wendbaar en daardoor relevant voor de samenleving. En boeken we meer resultaten dan we ooit durfden te dromen.

'*De Beweging*' heeft ons op weg geholpen met '*Duurzaam, mensgericht organiseren*'. Het mooie is: Het is nooit af! Maar het boek*** gelukkig wel!

* VHE: verhuureenheid

** VvE: Vereniging van Eigenaars

***- 'Levend Organiseren' – Jeanette Koekkoek –
www.levendorganiseren.nl – ISBN 9 789090 363165

Geen mayo in mijn hoofd!

Ik beet hard op m'n tong terwijl ik getuige was van een felle discussie tussen mijn vrouw en één van de pubers. Een discussie die mij bekend in de oren klonk: dezelfde die ik ooit voerde met m'n docenten. Het ging over het leren van woordjes. Duitse woordjes. Honderden stonden er op de lijst voor dit schooljaar. Klaar om in het hoofd gestampt te worden. Een onbedwingbare berg in de ogen van de puber.

'Maar dan ben ik de eerste woorden alweer vergeten op het moment dat ik de laatste in m'n hoofd stamp!', reageerde ze. Op dat moment had ik te weinig tong over om de herkenning weg te bijten. Ik kon m'n lach niet onderdrukken. Het stampen van woordjes is het stomste wat je een kind kunt aandoen. Er zijn immers ook andere manieren om te leren.

Je partner afvallen in een discussie met één van de kinderen is zowel een opvoedkundige als een relationele wanprestatie van jewelste. Ik weet het.

'Guten Abend Allerseits', klonk het elke zaterdag klokslag zes uur. Heribert Fassbender opende wekelijks de *WDR Sportschau* met deze woorden. Het sportprogramma leerde mij veel over de Duitse taal en over de geografie van het land. Ik leerde de normale spreektaal waarmee je je kon redden in gesprekken met Duitstaligen. Iemand uit Hannover noem je een *'Hannoveran'* en in de *'Franken-regio'* maken ze heerlijke bieren en wijnen, weet ik dankzij Heribert en z'n collega's. Hierdoor voel ik me vrij in gesprekken met Duitstaligen hoewel ik weet dat ik de taal verre van foutloos spreek.

Een tijdje geleden stootte m'n vrouw mij aan tijdens het lezen van de krant. Haar mond viel open na het lezen van een artikel over de wijze waarop sommige kinderen leren. Het grenzeloos aanreiken van kennis is niet effectief. Scholen moeten veel meer structuur en begeleiding bieden om kinderen zélf onderzoekend te laten leren. Een heel andere benadering dan het stampen van woordjes. Op veel hbo's wordt op deze manier gewerkt. Het vraagt wat zelfstandigheid

van de leerlingen maar het is een zeer effectieve manier van kennisontwikkeling.

En dat wisten we natuurlijk al. Want de eerdergenoemde puber weet akelig goed hoe vliegtuigen werken, na tientallen programma's over vliegcrashes bekeken te hebben. Ze leerde zichzelf veel over de Egyptische geschiedenis door eindeloos te lezen en te zoeken naar informatie. Ook kan ze zich in korte tijd meten met de autosportcollega's van Fassbender vanwege haar kennis over de Formule 1. Omdat ze nieuwsgierig is naar de oorsprong en de ontwikkeling van de sport.

Gelukkig zijn er scholen die snappen hoe kinderen leren. Hoe je ze gemotiveerd en nieuwsgierig kunt houden. Bijvoorbeeld op de Agora scholen. Op deze scholen zitten vwo'ers, havisten en vmbo'ers in dezelfde leergroepen. Ze trekken samen op, net als in het echte leven in de speeltuin en bij de sportclub. De een gaat alleen wat sneller en dieper dan de ander.

'Tijdens de eerste 6 weken van het schooljaar op een Agora school worden kinderen 'ontgiftigd'. Hun hersenen zijn doordrenkt met een soort mayonaise. Ze zijn verleerd om te denken door het geweld van het traditionele onderwijs', aldus één van de oprichters. En wees gerust; wetenschappers en de onderwijsinspectie kijken mee. De prestaties zijn meetbaar, de aansluiting met het vervolgonderwijs vanzelfsprekend.

Niet alle kinderen leren op dezelfde manier. Toch is er amper onderscheid in het aanbod. We stampen hun hoofden vol met informatie die ze niet kunnen toepassen wanneer ze het nodig hebben. We leren onze kinderen af om creatief te zijn. Hierdoor remmen we innovatie en zal de populatie paarse krokodillen in organisaties niet afnemen. Het leven voltrekt zich immers niet volgens uit het hoofd geleerde rijtjes, scenario's of voorgeprogrammeerde modellen.

Nu mogen jullie raden wie zich de blaren op de afgebeten tong praat in een buitenland; mijn rijtjesverslindende echtgenote of de televisiekijkende schrijver van dit stuk?

PS Ik zoek nog een slaapplek voor de komende weken.

Het stormt

Het is donderdagochtend vroeg als ik deze column schrijf. Donder en bliksem slaan neer op mijn wereld. Het is windstil. In mijn hoofd stormt het. Al maanden inmiddels.

Het stormt in mijn hoofd door de vele crises. Onmacht en onrust, maar ook frustratie en hulpeloosheid wakkeren de wind aan tot windkracht 10. Dit uit zich in een onbevredigd gevoel, 's avonds op de bank. Het gevoel laat zich het best omschrijven als de spits van een voetbalelftal, die aan de zijlijn is geplaatst en toekijkt hoe het team verliest. Hij mag het veld niet op.

Spitsen in het voetbal zijn aangenomen om te scoren. Om een wedstrijd te kantelen. Van een achterstand of status quo naar gelijkspel, of zelfs naar winst. Maar net nu z'n team aan het verliezen is, mag de spits niet meedoen. Hij kijkt lijdzaam toe hoe z'n team zich, zonder weerstand te bieden, verloren geeft. Terwijl hij doorziet hoe het anders had gekund, door zelf een bijdrage te leveren om het tij te keren.

De supporters vertrekken ver voordat de wedstrijd is verstreken. Makkend kiezen ze hun weg naar huis. Zich afvragend of ze de volgende wedstrijd weer de moeite zullen nemen om hun team aan te moedigen. Wanhoop en onmacht voedt hun gedrag. Veel zorgen, geen invloed. Niet gehoord, niet gezien door de clubleiding.

In de krant lees ik dat mijn oud-dorpsgenoot Jessica Mencke een grensfeest organiseert. Als teken van verbroedering tussen de Duitse en Nederlandse grensbewoners. Volken die al eeuwenlang in harmonie samenleven. Onderbroken door een inktzwarte periode. Een grensfeest, om te vieren dat het goed gaat tussen beide burens en om ervoor te zorgen dat dit zo blijft.

Ik wens dat de feesttent van Jessica meerdere grenzen overspant. Verbroedering tussen meerdere volkeren. Wat mij betreft een tent die het gebied tussen Barger-Compasuum tot ver in de Russische republiek bestrijkt. Dat Poetin zich er oprecht om bekommert of er

voldoende betaalbaar gas voor Europa is. Dat de honger in Afrika daadwerkelijk gestild wordt met graan uit Oekraïne.

De tent van Jessica zou Den Haag beschutting moeten bieden. Omdat onze politici mensen op de vlucht gebruiken voor een mooie plek in de peilingen. Dezelfde politici die al decennialang buigen voor lobbyisten om te dogen dat onze natuur stikt. Nu in blessuretijd zien we het kaartenhuis instorten. De keeper en de spits maken ruzie. Heeft het team verloren omdat de keeper de ballen niet tegenhield, of is er verloren omdat de spits niet scoorde?

De waarheid zal nooit boven tafel komen. Eenmaal ondervraagd tijdens de nabeschouwing zal iedereen vergeten zijn hoe het werkelijk zat. ‘Als je liegt moet je veel onthouden’, zei een collega ooit. Dan kun je maar beter zeggen dat je je niets meer herinnert. Dat je zelfs de waarheid vergeet.

Het stormt in mijn hoofd omdat mijn team op het werk, in een normale competitie, een rol heeft om mensen in crisissituaties een dak boven het hoofd te bieden. Aan deze competitie, waarin veel te winnen valt, doen we amper mee. Het stormt in mijn hoofd omdat we al 8 jaar werk maken van betaalbare woonlasten. Bij deze wedstrijd staan we aan de kant omdat we als amateur niet mee kunnen in de Champions League.

Het lijkt op matchfixing om het politieke blazoen schoon te houden. Schijnbewegingen, waardoor niet wordt gedaan wat nodig is. De spelers zweten niet, het tenue blijft brandschoon maar het scorebord toont de werkelijkheid: 10 – 0 achter, nog 8 minuten te gaan.

Maar er is altijd hoop.

Doe als Jessica. Kom uit je hoofd, luister naar je hart en neem je verantwoordelijkheid voor dat deel waar je invloed op hebt. Maak die gelijkmaker, er is nog tijd. Zodat de stormen in onze hoofden niet uit zullen groeien tot orkanen in de hoofden van onze kinderen.

Het is genoeg!

Mijn afspraak liet op zich wachten. Ik zat op de onderste rij van de tribune in het atrium toen ze naast me ging zitten. ‘Gaat het wel goed met je? Je kijkt alsof je grote zorgen hebt. Kan ik iets voor je doen?’ Ze had het goed gezien. M’n gedachten waren op een heel andere plek dan waar ik zat. Ver weg van de onderste tree in het atrium. Het was zo’n week waarin het leven ‘van voren kwam’. Confronterend, in de vorm van afscheid en verdriet.

Een collega nam afscheid na twee jaar ziek te zijn geweest. Het systeem en de ziekte liepen samen op. Hij ging uit dienst maar kon eigenlijk ook niet zo goed meer werken. De ziekte meldde zich een paar jaar geleden. Hij had net een vast contract. Dat bood perspectief. Samen hoopten we dat hiermee slechts de zorg voor de ziekte overbleef. Minder zorgen over erbij horen. Geen zorgen over het verdienen van een boterham. Zo bleef de wereld wat groter dan het ziekenhuis en de bank in de voorkamer.

Het waren twee intensieve jaren geweest met operaties, therapieën en regelmatige ziekenhuisbezoeken. De ruimte in z’n spijkerbroek verraadde de voortgang van de verschrikkelijke ziekte. En toch bleef hij met grote regelmaat op het werk komen. We maakten vaak een praatje. Altijd was hij opgewekt en tegelijkertijd ook realistisch. Hij hield z’n bedrijfsauto. Hartverwarmend om te zien hoe de collega’s hem erbij bleven betrekken. Zo bleef hij onderdeel van het team.

De dag van z’n afscheid. Gebak, nog een keer ‘zijn’ wijk in en samen met z’n team lunchen.

Mijn afspraak was inmiddels aangekomen toen ik hem de lunchruimte uit zag lopen. Fier en rechtop met een grote bos bloemen in z’n armen. Geëscorteerd door de collega’s die hem naar buiten begeleidden. Ik stond op van tafel om afscheid te nemen. Hij hield zich goed, hoewel z’n ogen een ander verhaal vertelden. We gaven elkaar een hand. Ik wenste hem veel goeds.

Hij bedankte ons voor de manier waarop we met hem om waren gegaan. Dat hij zich altijd onderdeel van de organisatie was blijven voelen. Het ontroerde me, ik voelde me enorm trots op de collega's die hem als collega waren blijven zien. Met aandacht voor datgene wat hij nog wel kon. We spraken af om eens een kop koffie te gaan drinken. Daar ging hij.

Eenmaal thuis aan de eettafel ging het mis. 'Wat is er toch met jou?', vroeg de oudste dochter. De ene cynische grap na de andere rolde m'n mond uit. Ik kreeg het aan de stok met haar jongere zus. Ik wist niet zo goed wat er met me was. Net als 's ochtends op de tribune in het atrium.

Aan de schrijftafel komt het besef. Het is genoeg geweest. Een collega die een zoon op jonge leeftijd verliest na een lange strijd. Een andere collega in gevecht met de ziekte die z'n wilskracht voortdurend op de proef stelt.

Het is genoeg. En soms is genoeg gewoon te veel.

Stop de stilte

Graaiers, opvreters en andere complimenten vielen ons ten deel toen de dorpskrant berichtte over onze benoeming als bestuurders bij Domesta. Mensen namen de moeite om deze bijzondere vorm van feliciteren te delen op Twitter en in de reacties onder het artikel op de website. Dit was in 2014, inmiddels alweer 8 jaar geleden.

Polarisatie is van alle tijden. Het lijkt erop dat de polen oververhit beginnen te raken. Dat het fatsoen smelt en als lava de zee instroomt. Om naar andere beschavingen af te drijven of om voor eeuwig af te zinken naar de diepe bodems. Dit maakt mij onrustig en onzeker.

Ik sprak hierover met een collega-bestuurder. Hoe dit speelt in de samenleving, maar ook in onze organisaties. Gelukkig maar, zeg ik erbij, want we willen graag dat we een afspiegeling zijn van de samenleving. Met alle ongemakken en geneugten die hierbij horen.

Ons gesprek kwam op onze rol als bestuurder in deze tijd van polarisatie. Houden we ons op de vlakte, of nemen we deel aan het publieke gesprek? Dit laatste met de kans dat onze kop eraf gaat. Toch vonden we beiden dat bestuurders, maar ook andere mensen die zichtbaar zijn en een groot netwerk hebben, zich juist in deze tijd moeten uitspreken. Niet om de extremen te versterken, wel om de nuance en de feiten te blijven benoemen. Om de grote groep mensen in het midden aan te spreken en uit te dagen om zich ook uit te spreken. Om de redelijkheid te blijven benoemen.

Want in het midden zitten mensen die het ook vreemd vinden dat de boeren nu ineens slachtoffer lijken te zijn. Aan de andere kant snappen deze mensen ook dat er maatregelen nodig zijn om de aarde leefbaar te houden voor hun kinderen en kleinkinderen. Het midden heeft compassie voor de inwoners van Ter Apel maar ook met de mensen die op de vlucht zijn. Ze hebben begrip voor de sancties tegen Rusland maar wensen de Groningers ook een veilig thuis. Maar in plaats van de vlag op de kop te hangen of een zakdoek aan de trekhaak te knopen, houden ze zich stil en verdiepen zich in de materie. Ze concluderen dat het ingewikkeld is, en daarom slimmer, om rustig te blijven tot de experts en de democratie hun werk gedaan

hebben. De ‘stille’ mensen in het midden weten dat het om ingewikkelde problemen gaat die je niet met een pennenstreek of een mooie infographic oplost.

Als bestuurder of publiek figuur kunnen we verbinden. We hebben toegang tot kennis, tot netwerken en zijn gewend om ingewikkelde zaken behapbaar te maken. We zijn niet politiek gebonden en zijn maatschappelijk betrokken. We weten waar we invloed hebben en waar niet.

Ik geef toe dat ik het zelf met de huidige crises ook moeilijk vind om het vertrouwen in onze politieke leiders te behouden. Toch ben ik ervan overtuigd dat ons democratisch systeem nog steeds waardevol is. Wel is er wat onderhoud nodig om te zorgen voor meer transparantie. Maar ook dat volksvertegenwoordigers meer met het fundament van onze rechtsstaat bezig gaan dan met het monteren van video's voor Twitter.

Ook wij, als relatieve buitenstaanders met toegang tot een groter publiek, zijn bij uitstek in staat om het begrip ‘*vertrouwen*’ te duiden. Is het gebrek aan vertrouwen in onze leiders en in de wetenschap terecht? Hebben we het over de wapenfeiten, hun daden en prestaties? Hebben we het over de vaardigheden? Is iemand geschikt voor het werk waarvoor zij of hij is aangenomen? Hebben we het over iemands integriteit? Wil degene zichzelf verrijken, de regels met voeten treden of het klimaat om zeep helpen? Of is deze persoon loepzuiver door niet te buigen voor winst op korte termijn? En kijken we ook nog naar de intenties van de persoon? Neemt zij of hij een positie in om deze zo lang mogelijk te behouden of is er de wil om de wereld beter achter te laten voor onze kinderen?

Vertrouwen is het sleutelwoord. Want, *‘wie wantrouwen zaait, zal wantrouwen oogsten’*. Daarmee wordt de grootste angst vanzelf waarheid. Het vraagt moed en doorzettingsvermogen om vertrouwen te blijven uitspreken. Want het omgekeerde is ook waar; *‘wie vertrouwen zaait, zal vertrouwen oogsten’*.

Beste collega-bestuurders en andere mensen met een groot netwerk: zaai vertrouwen op de vruchtbare gronden van de mensen in het

midden. De grootste groep verdient je aandacht. Deel wat wel goed gaat. Wees zichtbaar, wees oprecht, luister, verbind tegenstellingen en spreek je uit.

En kijk vooral niet op Twitter om te zien wat anderen ervan vinden.

Samen vieren

Bij ons thuis aan de keukentafel is gender of seksuele geaardheid nooit een ingewikkeld thema geweest. Ook nu niet, nu de hormonen van de tieners overuren draaien, de zoektocht naar identiteit in alle hevigheid is losgebarsten en de overgang naar volwassenheid is ingezet. L, H, B, T, I, en/of Q, met of zonder plus, horen er bij ons allemaal bij.

Een van onze dochters is actief in de ‘*Gender and Sexuality Alliance*’ (GSA) op haar middelbare school. Een club scholieren die LHBTIQ+ leerlingen steunt, informatie geeft over gender en seksuele diversiteit en zichtbaarheidsacties uitvoert. Het onderwerp komt dus nogal eens ter sprake.

Terwijl mijn vrouw en ik alleen aan de keukentafel zaten, kwam het gesprek op de gaypride. Meer in het bijzonder kregen we het over de dragqueens. Dat foto’s van fraai uitgedoste mensen altijd de berichtgeving domineren als het gaat over het evenement. We gisten naar de redenen.

Op hetzelfde moment las ik in de krant een dubbelinterview met *Black Lives Matter* activist en choreograaf Naomi Pieter en acteur Nasrdin Dchar. In het stuk stond de relatie met hun roots centraal; de Antillen en Marokko. Met name de discriminatie waar beiden al vanaf hun kindertijd mee geconfronteerd werden. Ik schrok van de heftigheid en de frequentie ervan. We lijken te zijn vergeten welke verantwoordelijkheid de beschaving met zich meebrengt.

Een les die Naomi Pieter van schrijfster en activiste Adrienne Maree Brown leerde, ging over ‘*pleasure activism*’. Dat je ook op een leuke, vrolijke manier actie kunt voeren. Dat het niet altijd zuur en boos hoeft te zijn. Misschien gaf dit wel antwoord op onze vraag over de prominente aanwezigheid van dragqueens op pridedefestivals. Je fraai uitdossen en uitbundig de verschillen uitvergrooten en vieren;

een ware levenskunst! Ga er maar eens staan terwijl je dagelijks moet vechten om er te mogen zijn. Respect!

De verschillen uitvergroten en vieren. Om te verbinden. In een tijd waarin het erop lijkt dat we de verschillen uitvergroten om te veroordelen. Groepen mensen uiteendrijven in plaats van te omarmen. Polariseren om een vierkante meter Nederland te claimen. Of ter zelfbevrediging dankzij een buslading likes, retweets en andere verslavende prikkels van mensen uit je eigen bubbel.

Iedereen lijkt boos op elkaar, maar worden we misschien wat te snel boos? Zijn we niet wat te snel met ons oordeel? Een voorbeeld: Naomi Pieter werd bedreigd door een racist die haar wat aan wilde doen. Maar toen hij haar beter leerde kennen vond hij haar best wel 'chill'. Toen bleek er nog een heel mens schuil te gaan achter al die labels die hij en z'n bubbelgenoten op haar hadden geplakt, zonder haar te kennen.

Het oppervlakkige oordeel had de racist op het verkeerde been gezet. Een beperkte waarheid had zich geopenbaard. Bruut uitvergroten en uitgevent door de makkers uit zijn bubbel. Is de racist daarna nog steeds racist? Of is zijn kijk op de mensheid voorgoed vervangen door de werkelijkheid?

Niet alleen de '*racist*' is boos. Veel mensen in ons land lijken boos.

Misschien is het een idee om een bezoek aan de kroeg te subsidiëren. Net zoals we cultuur en sport toegankelijk maken voor mensen. De kroeg als plek waar mensen elkaar beter leren kennen. Als plek voor het goede gesprek en gezelligheid. Dat de racist ziet dat er een heel leuk mens met een ingewikkeld levensverhaal schuilgaat achter de mevrouw die opkomt voor mensen uit haar groep. Hier kan de wetenschapper uitleggen dat zij of hij ook wel eens twijfelt maar altijd op basis van feiten handelt. En kan de politicus uitleggen

waarom hij doet wat hij moet doen. Uit naam van de democratie. Dat het algemeen belang vaak boven het individueel belang gaat.

Leg je telefoon maar aan de kant. Kom uit je bubbel en luister naar het verhaal van je medemens. Je zult zien dat ze veel meer zijn dan die 280 karakters die jij ze toedicht op social media.

Dan vieren we vanaf nu dat we meer overeenkomsten dan verschillen hebben. Want de meeste mensen zijn namelijk best wel chill!

Wendbaar

Alles leek zeker
Er was een bestendige lijn
Je kon morgen voorspellen
Door gisteren te begrijpen

Tijden veranderen
Systemen verwarren
Alles hangt samen
Wat is ons kompas?

We trokken naar de stad
Meer kans op een baan
Niet afhankelijk van schaarste
Dicht bij de bron

Een gezin was ver weg
We legden ons erbij neer
Ineens waren er kinderen
Wat waren ze welkom

Het werk verveelde
Eigendom verkocht
Totale stilte resteerde
Wandelschoenen sleten

Huisman zijn is een vak
Ver voorbij het vaderschap
Voor mij niet weggelegd
Hup weer aan het werk

Haar werk paste niet meer
Moeder wilde ze zijn
Het bedrijf werd verkocht
De broekriem aangehaald

Een school dichtbij is fijn
Niet om een uitzondering te zijn
Mijn zwaarste beslissing ooit
In tranen voor haar klas

Een andere school
Een andere plek
Nieuwe kansen
Nieuwe vrienden

Meer is niet beter
Thuis ben je overal
Een huis in de ruimte
Werd een huis in de stad

De liefde is sterk
En soms zo breekbaar
Wat was dat bleef
En gaat nooit meer weg

Nieuwe scholen volgden
Wat een zegen
Ze begrepen
En werden begrepen

Corona verraste
We werden hechter
De meiden scoorden
Het mag wel zo

Niets was voorspeld
Er is geen bestendige lijn
Wendbaar zullen we blijven
Om onze dromen te volgen

Makkelijker kunnen we het niet maken

Mijn vrouw en ik kijken graag naar *'Floortje naar het einde van de wereld'*. In dit programma zoekt Floortje Dessing mensen op die op de meest afgelegen gebieden in de wereld leven. Het zijn altijd portretten van bijzondere mensen. Deze mensen leven op een manier en op plekken waar wij, met alle gemakken onder handbereik, alleen maar van kunnen dromen. We zouden hetzelfde kunnen doen maar doen het niet. In de vakanties proberen we een beetje in de richting te bewegen door niet al te luxe te kamperen op niet al te populaire plekken. Dit lukt steeds minder goed met een stel pubers die ook zo hun eigen behoeftes hebben.

Gisteren keken we naar een aflevering van het programma met daarin twee artsen die namens een organisatie werkten in Papoea Nieuw Guinea. Het stel (ze hebben een relatie) biedt zorg aan een populatie van zo'n 20.000 tot 30.000 mensen. Hun eigen leven offeren ze op voor de gezondheid van mensen die bijna niets hebben.

Ik heb ontzettend veel respect voor artsen die hun eigen leven in dienst stellen van mensen in landen waar nagenoeg geen gezondheidszorg is. Aan de andere kant leef ik in een regio met een tekort aan huisartsen. En dus raakt het me ook dat goed opgeleide, tot de tanden gemotiveerde en kundige artsen, naar het buitenland vertrekken. Artsen zijn hard nodig in landen als Papoea Nieuw Guinea. Misschien wel harder dan in ons land. Maar ook in Zuidoost-Drenthe zijn artsen van harte welkom! Vandaar het dubbele gevoel.

Opvallend vond ik de wijze waarop de zorg verleend wordt. Het ziekenhuis biedt alleen medische zorg. Persoonlijke verzorging, eten, schoonmaken, vertier en andere *'bijzaken'* worden door de familie opgepakt. En dus wordt er driftig gekookt op de veranda van het primitieve ziekenhuisje, wassen moeders hun opgelapte kinderen en komt de kerkclub voorafgaand aan een spannende operatie langs om de patiënt moed in te zingen. Prachtig, die betrokkenheid.

Ik herinner me nog de discussies in ons land toen zo'n 10 jaar geleden zwaar bezuinigd werd op de langdurige zorg. We moesten *'de billen van de buurvrouw'* 's ochtends gaan wassen omdat de zorg anders te duur werd. Allerlei visioenen doemden op over een samenleving die het zelf zou gaan doen. Een samenleving die wat minder zou leunen op de collectieve voorzieningen die onbetaalbaar waren geworden.

Het was in deze tijd dat mijn vader dement werd. Hij werd opgenomen in een verpleeghuis. Tijdens de intake kregen we de vraag voorgelegd of we af en toe wilden bijspringen in het verpleeghuis. Dat was immers nieuw overheidsbeleid en er was daarom geen geld genoeg om alles aan professionals over te laten. We schrokken niet van de vraag en vroegen waar we aan moesten denken. We schrokken wel van het antwoord. Er werd van ons verwacht dat we 1 tot 2 keer per jaar de kasten op de kamer van pa wilden schoonmaken. Uiteraard stemden we in, maar we hadden met alle liefde meer gedaan.

Wat een schril contrast met de zorg in Papoea Nieuw Guinea. Daar doen de verwanten alles wat niet met medische zorg te maken heeft. Daar kunnen we hier nog wat van leren. Zeker, er zijn al veel mensen die de zorg een handje helpen. Kijk maar eens naar de honderden vrijwilligers bij de zorginstellingen die een essentiële bijdrage leveren aan het welzijn en aan de mobiliteit van mensen die in instellingen verblijven.

Maar waarom zouden vrijwilligers alleen eten mogen rondbrengen, kasten mogen schoonmaken en met ouderen naar het ziekenhuis mogen rijden? Laten we onbenut talent liggen door te focussen op een beperkt aantal taken? Gooi open die instelling en maak verbinding met de buitenwereld.

We zullen ons verantwoordelijker moeten voelen voor de zorg van onze naasten. De kwaliteit van leven zal belangrijker worden dan de kwaliteit van zorg. Doorschietende professionalisering maakt de

zorg te duur. De zorg bood ons kinderen en verwanten gemak, zodat we ons leven konden blijven leiden ondanks ouderdom en tegenslag bij onze naasten. We kunnen het niet meer betalen, laat staan dat we voldoende mensen hebben om te werken in de zorg.

We kunnen leren van andere culturen waar schaarste en naastenliefde nog steeds de norm zijn. Dit is een enorme opgave na een tijdperk van neoliberalisme en polarisatie. Maar we zijn al 10 jaar onderweg met deze transitie. Er is dus al een beginnetje gemaakt, er zijn al voorbeelden en de politiek komt ook vast snel tot het besef dat ze los moet laten.

Zorg is geen markt of politieke stroming. Zorg is een mix van vakmanschap en oprechte aandacht voor de medemens. Laten we het dan ook maar niet moeilijker maken dan dit.

Iedereen kookt met water

‘Was nett dass Sie das fragen’, aldus mijn reactie op de vraag van mijn Oostenrijkse buurvrouw. We stonden samen in de buitenlucht af te wassen. We deelden een spoelbak van zo’n 3 meter breed. Maar ook de enige afvoer. Zij wilde haar vuile afwaswater wegspoelen waardoor de kans bestond dat mijn pas afgewassen campingservies weer vuil werd. Netjes dat dit in overleg kon.

Taalbarrières staan internationale fatsoensnormen niet in de weg. De meeste mensen deugen, ook in het buitenland dus.

‘Afwassen is zeg maar echt mijn ding’. Niet dat Paulien Cornelisse dit ooit zou zeggen, maar de titel van haar bestseller krijgt nogal eens een alternatieve betekenis. Afwassen doe ik het liefst alleen; thuis, en op de camping. Thuis vooral omdat ik nagenoeg geen reistijd heb. Na het avondeten vind ik het heerlijk om tijdens het opruimen en schoonmaken te reflecteren op de dag en afstand te nemen. Omschakelen naar het avondprogramma, al of niet met werk. Landen of weer opladen. Op de camping is het heerlijk om even een moment te mijmeren in de drukte van een groot gezin waarmee je wekenlang in een kleine ruimte leeft. Iedereen moet zich ook even kunnen terugtrekken. Daar is altijd ruimte voor.

Taalbarrières staan internationale fatsoensnormen niet in de weg. Hier mijmerde ik over door, nadat ik de Oostenrijkse mevrouw teruggaf dat ik het lief van haar vond dat ze m’n pas gedane arbeid niet letterlijk om zeep hielp.

Een van de beste boeken die ik ooit las is het boek *‘Feitenkennis (Factfulness)’* van Hans Rosling*. *‘Tien redenen waarom we een verkeerd beeld hebben van de wereld en waarom het beter gaat dan je denkt’*, aldus de teaser. Het gaat namelijk hartstikke goed met de wereld. Doe *‘The Factfulness Test’* maar eens. Je zult versteld staan hoe jouw beeld over de staat van de wereld afwijkt van de feitelijke situatie. De gemiddelde score is 40%. Dit houdt in dat mensen die

de test maken 60% van de vragen fout had. Deze groep denkt dat het slechter gaat met de wereld dan in werkelijkheid het geval is. Ik scoorde 76% nadat ik het boek een jaar of drie geleden had gelezen. Mijn beeld van de wereld is dus ook negatiever dan de werkelijkheid en afgenomen sinds ik het boek las.

Feiten in een tijdperk van modellen, algoritmen en complottheorieën. Ze leren ons dat we gelijk zijn dan we denken. Dat het beter gaat dan we denken. Dat onderzoeken, waarbij echte mensen betrokken zijn, kunnen voorkomen dat we allemaal onze eigen waarheid verkondigen, waardoor de polarisatie afneemt.

En dat brengt me weer terug naar de afwasplek op de camping.

Het fotoproject 'Dollarstreet' is onderdeel van het boek en vergelijkt wereldwijd leefomstandigheden van mensen. Het leert ons dat de mensen over de wereld veel op elkaar lijken. Culturele overeenkomsten worden veel sterker bepaald door ons inkomen dan door verschil in afkomst of religie.

Slaapkamers van middeninkomens lijken wereldwijd erg veel op elkaar. De manier waarop mensen hun eten bereiden en zelfs kinderfietsen vertonen per inkomensgroep veel overeenkomsten, bijna overal ter wereld. Dit is niet alleen het effect van globalisering, maar het effect van beschikbaarheid en betaalbaarheid van basisvoorzieningen zoals geld, gezondheidszorg, onderwijs, hygiëne, informatie en transport.

Een camping is een unieke plek om mensen in hokjes in te delen. Als ik om me heen kijk zie ik allemaal dezelfde caravans, auto's, fietsen, tenten en campers. Ook gootstenen over de hele wereld zijn identiek voor een bepaalde inkomensgroep. Daarom begreep mijn Oostenrijkse afwasgenoot donders goed dat ze me moest waarschuwen. Zij behoort hoogstwaarschijnlijk tot dezelfde inkomensgroep als ons gezin. Ze wast op dezelfde manier af. En dus

staat een taalbarrière ons niet in de weg maar weten we hoe we het varkentje moeten (af)wassen.

Omdat de feiten leren dat we meer op elkaar lijken dan we willen geloven.

*- Feitenkennis – Hans Rosling – ISBN 9 789 000 355020 – www.gapminder.org

Kiezen is gekozen worden

Twee volle dagen duurt het. Achtenveertig uur. Het *Moondance Festival* bij het fort van Trogir, in de buurt van het Kroatische Split. Het begint op vrijdagmiddag om 12 uur, een paar uur voordat we aankomen.

Aan de Donau zijn het de cruiseschepen met hun zware dieselmotoren die het ritme van de dag bepalen. Hier zijn het de vette beats van een elftal dj's. Dag en nacht gaat het door. Ik hoop dat de pillenfabrikant minder leveringsproblemen heeft dan de gemiddelde chipsfabrikant in deze tijd.

Onze camping is ver genoeg verwijderd van het Fort om er geen last van te hebben. De muziek is als het vroegere radioprogramma Arbeidsvitaminen op de achtergrond in de vakantie. Prima. Vrijdagavond vaart er een piratenschip door de baai. Met daarop een liveband die, na goed luisteren, populaire covers blijkt te spelen. Zo slecht nagespeeld dat het een geheel nieuw genre lijkt. Voor mij bekende nummers, onherkenbaar vermomd in een lokaal Dalmatisch jasje. Ze kunnen er zo mee naar het songfestival. Niemand die het doorheeft. Als de band is uitgespeeld beklimmen twee rappers het scheepspodium. Op de achtergrond de muziek die hun geschreeuw moet ondersteunen. De mannen hebben er zin in. De geluidsvrouw, of -man, duidelijk minder. Het geweld stopt een uur na middernacht.

Op een populaire plek aan de mooie Adriatische kust leven rust en lawaai zusterlijk naast elkaar. Maar hoe lang nog? Waar kiest deze regio voor? Voor rust of voor levendigheid? Voor ecotoerisme of voor luxe die de 'opwaartse mobielen' aantrekt? Voor campings of voor hotels? Voor het verleden of voor het moderne? Voor een *race to the bottom* of voor goed rentmeesterschap? Trogir als het nieuwe Benidorm óf Lloret de Mar?

We hebben een paar leuke dagen in deze hete drukte. Een mooie afwisseling met de rustige natuurlijke campings die we tussen thuis

en Split aandeden. De vorige stop was in de buurt van de Plitvice-meren in het noorden van Kroatië. Daar zijn overduidelijk keuzes gemaakt. Het massatoerisme naar die prachtige plek is geremd. Slechts een beperkt aantal kaarten is dagelijks beschikbaar voor bezoekers die dit geweldige natuurfenomeen willen bezoeken. Het vervoer in het natuurpark is geregeld door het park. Je komt alleen op plekken waar de organisaties je wil hebben en waar de natuur er niet onder lijdt. Duidelijke keuzes voor behoud en herkenbaarheid van een unieke toeristische trekpleister.

Kiezen betekent dat je gekozen wordt. Herkenbaarheid en voorspelbaarheid zijn de trekkers voor toeristen, klanten, investeerders en inwoners.

Zo af en toe trekt mijn oog naar het nieuws uit Nederland. Ik schrik van de felheid van de boerenprotesten, maar zit er dubbel in. Aan de ene kant hebben de boeren een punt. Aan de andere kant is geweld nooit een oplossing. We leven in een democratie waarvan je mag verwachten dat onze regering alle belangen zorgvuldig afweegt. En dat de door ons gekozen volksvertegenwoordigers hierop toezien.

Onze overheid heeft nogal wat slachtoffers gemaakt het afgelopen decennium. Of het nu gaat om woningzoekenden, kinderopvangtoeslagouders, bijstandsgerechtigden, Groningers, zorgpersoneel of huisartsen. En nu dus ook de boeren. Allemaal hebben ze last van onvoorspelbaar overheidsbeleid, slechte wetten, wantrouwende uitvoeringsorganisaties en zelfs een rechterlijke macht die zichzelf niet meer zegt te herkennen.

Als je recente boeken van Pieter Omtzigt, Herman Tjeenk Willink, Kim Putters en voormalig ombudsman Alex Brenninkmeijer leest, kijk je heel anders naar de huidige protesten. De boeken van deze mannen puilen uit van de voorbeelden van groepen mensen die de afgelopen jaren door overheidsbeleid klem zijn komen te zitten. Na het lezen van deze boeken begin ik de zogenaamde complotdenkers, wappies en gele hesjes beter te begrijpen. Ik snap deels hun

verontwaardiging en herken soms het terechte slachtofferschap. Ik zet me alleen krachtig af tegen de bronnen waarop deze groepen landgenoten hun gedachtengoed baseren. De schrijvers van de boeken zijn deskundig, baseren zich op betrouwbare bronnen en op feitelijke informatie. Hier kunnen we wat mee. Met geweld en blinde aannames kan niemand iets en hiermee zetten de complotdenkers, wappies en gele hesjes zichzelf buitenspel. Alleen maar verliezers dus.

Kiezen is gekozen worden. Maar voordat je keuzes maakt heb je een visie nodig. Wat voor land wil Nederland zijn? Willen we 's werelds grootste exporteur van karbonades zijn? Willen we nog meer dan de huidige 80.000 internationale studenten huisvesten waardoor de woningnood gevoed blijft? Is de kwaliteit van zorg belangrijker dan de kwaliteit van leven? Vinden we het prima dat we ook na de energietransitie afhankelijk blijven van barbaarse dictaturen of nemen we het heft zelf in de hand? Betalen we liever voor genezen dan voor gezond blijven? Vinden we controle belangrijker dan vertrouwen? Of hebben we eerst een burgeroorlog met een dictatuur nodig om ons te herinneren aan de geneugten van een democratie met gekozen volksvertegenwoordigers?

Wij hebben geen keuze als de politici die wij kiezen geen keuzes maken. Als tweets, oneliners en imago belangrijker zijn dan het zorgvuldig maken van nieuw beleid en robuuste wetgeving, dan komen we er niet. Als het aantal denktanks, met daarin echte mensen die meedenken over nieuw overheidsbeleid, ingeruild worden voor modellen, algoritmes en woordvoerders, dan raken we steeds verder van huis.

Kiezen is gekozen worden. Vandaag, in de warme Adriatische zon, kies ik ervoor om te verkassen naar een plek die heeft gekozen. Wanneer staat er weer eens een politicus op die gaat voor rentmeesterschap in plaats van goede cijfers in de dagelijkse peilingen? Zodat ik weet wie ik kies?

Afgestudeerd op de camping

‘Waarom staan wij toch altijd tussen de hippies, pap?’ Een vraag van de oudste. We stonden op camping nummer 2 van de zomervakantie. Er liep een echtpaar van middelbare leeftijd voor onze camper langs. Ze waren met hun kano onderweg naar de rivier waaraan we kampeerden. Zij met donkerrood haar, hij met sik en paardenstaart. Ze trokken stroomafwaarts van camping naar camping. De vrouw was ik ‘s ochtends nog tegengekomen bij de receptie. Ik haalde er een boodschappentas verse broodjes voor ons groeiend gezin met inmiddels 6 leden. Zij genoot van een enkele, heerlijk versgebakken croissant. Ze hadden weinig nodig voor een mooie vakantie.

Op de vorige camping stonden we naast een jong stel. Een vrouw met een zontje van een jaar of 10 en een dochter van 4 maanden oud. En een man van begin 30, schat ik. Zij, in een auto met een Duits kenteken, hij in z’n eigen sportieve Opel met Italië als thuisbasis. De baby deed haar dutjes in een soort hangmat die aan een dikke tak was gehangen. Ze sliepen met z’n vieren in hetzelfde model Decathlon tent als m’n oudste dochter en haar vriendje. Met ook nog twee schoothondjes. Twee volwassenen, een tiener, een baby en twee hondjes in een tweepersoonstent. Waardig voor een plek in het Guinness Book of World Records of voor de Nobelprijs voor de vrede. Hun hele hebben en houden zat in een Ikea-kist van 60 bij 40 centimeter. We deelden de picknickbank die onze plek scheidde van die van hun. Geen stress, overal tijd voor. De dag nemen zoals deze kwam. Jaloersmakend mooi.

‘Ik word gek van die klerewarmte’, schreeuwde de andere buurman. Inderdaad, een landgenoot. Het was bijna 40 graden. Hij had wel een punt dus. Maar eigenlijk ook weer niet. Waarom zou je je druk maken bij zo’n temperatuur. De volgende bestemming lonkte kennelijk. En hij had haast. Zoals ze elke dag haast leken te hebben toen we naast elkaar stonden. Terwijl wij ongewassen in pyjama in de schaduw zaten te ontbijten, begonnen zij al aan hun tweede activiteit van de dag. In rap tempo de luxe bestelbus van pa in.

Waarschijnlijk op weg naar een bezienswaardigheid. Hun kinderen, een meisje van een jaar of 15 en een jongen van plusminus 13, stapten met zichtbare tegenzin in.

Voortdurend maakte de man ruzie met de puberzoon. Niets kon deze jongen goed doen. Logisch, want pubers denken niet altijd logisch na. Zeker niet voor 10 uur 's ochtends en bij 40 graden in de zon. En dus pakte pa eigenhandig de spullen in voor vertrek. De voortent van de caravan was de vorige avond al ingepakt. Vanwege de strijdlust van pa moest hij ook de twee tentjes van z'n kinderen inpakken. *Als je het toch zo goed weet dan mag je het ook zelf doen*, leken de kinderen te denken. Des te afgehaakter zoon en dochter raakten, des te harder begon pa te rennen. Vol in de brandende zon, inmiddels kletsnat van het zweet. Zoon deed in de tussentijd iets vaags bij de drinkwaterplek. Dochter trok zich terug in de caravan. Moeder en vrouw zagen we amper. Ze was kennelijk al een tijd geleden afgehaakt. Op het oog een keurig gezin. Alles tiptop in orde. Zelfs een tweede koelkast in de voortent.

Kamperen is prachtig. Een zomervakantie kamperen staat gelijk aan het lezen van vier wetenschappelijke sociologische publicaties. Na dertig jaar vind ik dat dit wel eens beloond mag worden met een academische titel. Herr Doctor doet het goed in de landen van onze tussenstops.

We zoeken graag plekken op waar mensen weinig nodig hebben. Niet altijd uitdagend voor de jeugd, maar wel zo gezellig. Het vertier vinden ze altijd wel. Mooi weer, zwemwater en gezelligheid is genoeg. En na dertig jaar kamperen en 16 jaar vaderschap, wordt het ook wel tijd dat je snapt hoe het werkt. En wat is het dan mooi om van anderen te leren hoe het nog beter kan, maar ook om te zien hoe het niet moet.

Ook ik had ooit haast. Kon slecht tegen de warmte en hield van comfort. Dat werkte niet. Wat wel werkt? Veel rust, een klein beetje regelmaat en af en toe wat reinheid. Aangevuld met goed

gezelschap, lekker eten en herinneringen maken. Dit zijn voor mij de smaakvolste ingrediënten voor een mooie vakantie. Oh ja, en wat menselijk gedrag om te bestuderen graag! Om van te leren of om over te schrijven.

Al het overige is ballast.

Belofte maakt schuld

Een paar jaar geleden werd ik door een wethouder aangesproken. Hij vond mij wat negatief over zijn beroepsgroep. In een overleg had ik mij kennelijk wat al te kritisch uitgelaten over de inbreng van één van z'n collega's. Dat iemand in zo'n positie nieuwsgierig was naar de achtergrond van mijn uitspraken en mij hier op aansprak, waardeerde ik enorm. Hij maakte terecht een punt. Het is soms lastig om een balans te vinden tussen de politieke en de inhoudelijke werkelijkheid.

Ik verwacht dat een politicus, met ons vakgebied in de portefeuille, minstens even goed is ingevoerd in de materie als wij. Wellicht is dat niet reëel. Ook verwacht ik dat we met dezelfde ogen naar hetzelfde vraagstuk kijken. Dat is natuurlijk zelden het geval. Ik leerde ervan en kreeg een beter gevoel bij de verschillende belangen. Als je het spel mee wilt spelen moet je je de spelregels eigen maken.

Deze casus geeft de spagaat van een corporatiebestuurder haarscherp weer. We werken met langetermijnplanningen voor onze vastgoedinvesteringen. We laten bevolkingsprognoses met economische scenario's opstellen om ontwikkelingen te volgen. We rekenen met voorgeschreven regels die volgens de externe toezichthouders de waarheid het dichtst benaderen. De accountant controleert de harde cijfers die we produceren. De autoriteit ziet toe op de onderleggers en op de wijze waarop onze besluitvorming tot stand komt. De financiers stellen hoge eisen aan de onderbouwing van onze investeringen. De visitatiecommissie controleert of we de maatschappelijke doelen realiseren. Belangenorganisaties van huurders denken mee en adviseren over de beleidskeuzes van woningcorporaties. Corporaties werken met een schat aan data van woningzoekenden. En met deze elementen in m'n rugzak zit ik bij politici aan tafel. Ik beweer niet dat wij hiermee de waarheid in pacht hebben. Zeker niet!

Laatst overkwam het me weer. In het collegeakkoord van een plattelandsgemeente in onze provincie wordt gepleit om een compleet dorp aan de gemeente toe te voegen. In twee collegeperiodes. Dat is nog eens ambitie. Wat zeg je dan als corporatiebestuurder die steunt op woningmarktonderzoeken met totaal andere uitkomsten? Hoe hou je het droog in zo'n gesprek?

Gelukkig werd ik geholpen door één van de betrokkenen die het getal wat lacherig leek uit te spreken. Deze persoon zat er ogenschijnlijk mee in de maag maar kon dit niet hardop zeggen. Het ongemak kleurde het gezicht. Ik hield me in en lachte begripvol. Ik had met deze functionaris te doen. Maar goed, het was een eigen keuze. Een opdracht kun je ook weigeren. Op de politieke kalender is 2030 nog heel ver weg. Maar het geheugen laat de kiezer meestal niet in de steek.

In aanvulling hierop proberen we in onze provincie ook nog mee te profiteren van de aanleg van twee spoorlijnen. Ook hopen we een graantje mee te pikken van de groei van de steden Groningen en Zwolle. Maken we elkaar ten onrechte gek in Drenthe? Zijn we onze eigen teleurstellingen aan het organiseren?

Ik vind het moeilijk en tegelijkertijd uitdagend om het spel mee te spelen. Want, wie ben ik om democratisch gekozen volksvertegenwoordigers tegen te spreken?

Maar wat als we besluiten om niet mee te doen aan deze feestjes? Krijgen we dan het verwijt dat we niet tijdig anticiperen op deze boterzachte ambities? Is het ons probleem dat de wethouder aan zijn gemeenteraad moet uitleggen waarom de doelen uit het collegeakkoord niet gehaald worden? Kijken we de verkeerde kant op omdat we werken aan de harde vraag van dakloze mensen en het huisvesten van ouderen, jongeren, statushouders, vluchtelingen en arbeidsmigranten?

Een collega-corporatiebestuurder verwoordde het ooit heel mooi: *'Wij bouwen voor vraag, niet voor ambitie.'* Een uitspraak die de lading dekt en die recht doet aan de rol van een organisatie die met maatschappelijk geld werkt. Als we doortastend en snel op de extra vraag kunnen reageren (omdat er voldoende locaties zijn en bouwprocedures versneld kunnen worden) houdt Drenthe de kortste wachtlijsten van het land. Aan ons zal het niet liggen.

Laat ieder zijn of haar eigen spel spelen en respecteer elkaars dilemma's. Dwing als politiek je waardevolle samenwerkingspartners niet bij voorbaat in de verdediging. Want nu lijkt het alsof de corporaties verantwoording aan de kiezer af moeten leggen. Dat is niet onze taak. We hebben feitelijke argumenten genoeg, het spel draait echter om sentiment. Daar kan niemand brood van kopen. Ook niet de kiesgerechtigden waarvan, in sommige gemeenten, nog niet de helft de moeite nam om te stemmen.

En bij dit laatste ligt volgens mij de sleutel naar de oplossing, als ik Josse de Voogd* mag geloven.

*- 'Atlas van afgehaakt Nederland' – Josse de Voogd en René Cuperus – www.jossedevoogd.nl

Darwins Donuts

Charles Darwin was expert in biologie, ecologie en geografie. Hij was autodidact. Het lijkt wel dat we, naarmate we meer kennis krijgen van Darwins kennisgebieden, er steeds verder vanaf komen te staan. Sterker nog; door onze verslaving aan welvaart vernietigen we veel van wat onze planeet op eigen kracht heeft voortgebracht.

Voor mij is Darwin een heel relevante managementgoeroe. Een goeroe van de oude stempel. Heel anders dan de huidige goeroes die bestaan uit bekwame bedrijfskundigen en mondige marketeers. Deze hebben de laatste jaren hun mond vol met woorden als veerkracht, wendbaarheid en zelfs het uit de Engelse taal geïmporteerde 'Agile'.

Wat al deze managementtermen gemeen hebben is dat ze iets verdoezelen. Ze onttrekken iets aan het zicht omdat we er een grote hekel aan hebben. Sterker nog, we zijn er bang voor. Een woord dat nooit en te nimmer het thema van een best-sellend managementboek zal worden. Ik heb het over het woord *onzekerheid*.

Al een paar jaar lang dient zich bijna maandelijks een nieuwe crisis aan. Crises waarop we in toenemende mate de antwoorden schuldig moeten blijven. We lijden aan crisis-inflatie omdat alles lijkt vast te lopen. Elke maand groeiende onzekerheid die steeds vaker tot chaos leidt. Welke Rotterdammer schreef hier zo'n tien jaar geleden ook alweer een bestseller over? Was het een managementboek of niet? We kunnen niet zeggen dat we het niet aan zagen komen.

Denk aan onze boeren. Onze boeren zijn zo goed geworden door voortdurend mee te buigen met kansen en bedreigingen. Toen er na de oorlog meer voedsel nodig was, groeiden de bedrijven. Toen de grond inefficiënt lag, gingen ze ruilverkavelen. Toen arbeid te duur werd, gingen ze mechaniseren. Toen de regulering toenam, gingen ze registreren. Toen het melkquotum verdween, gingen ze nog meer investeren. Toen we meer vrije tijd kregen, gingen we bij de boer

kamperen. Voortdurend anticipeerden de boeren op veranderende omstandigheden. Dat leverde ons land de beste boeren van de wereld op. Sommige boeren transformeerden van mensen die met de natuur leefden tot manager, operator en boekhouder.

Tot recentelijk de motivatie van de boeren van de kaart werd geveegd, letterlijk door een kaartje. Dit laatste wakkerde de emoties aan. Want zoals we onze regering kennen, was de boze boodschap verpakt in kille ambtelijke taal. Geen enkele compassie voor de boer wiens beroep een manier van leven is. Al eeuwenlang. Niet echt sympathiek van onze regering. Maar we hadden het kunnen weten na Groningen en na de toelagen.

Het grootste verwijt dat (vooral jonge) boeren de regering maken is een gebrek aan perspectief. Perspectief is iets dat je van een regering zonder visie ook niet mag verwachten. Zeker niet als de leden van de regering zich gedragen als boekhouders. Die geen strategische keuzes maken en niet om kunnen gaan met onzekerheden. Dat hebben ze nooit geleerd. De boeren moeten ergens mee stoppen maar weten niet wat ervoor in de plaats komt. Begrijpelijk en menselijk dat dit moeilijk te verteren is. Geweld is echter nooit een oplossing.

Ondernemers gaan zelf op zoek naar nieuwe kansen. Nieuwe manieren om geld te verdienen. Om het werkplezier en levenskwaliteit te behouden. Ondanks de regering van dienst. Maar als boeren geen ondernemer zijn, hebben ze in elk geval kennis van de natuur waarmee ze werken. De managementtheorie van Darwin is gebaseerd op dezelfde natuur. *Niet de sterkste of de slimste zal overleven maar degene die zich voortdurend weet aan te passen aan veranderende omstandigheden.*

‘*Dat deden de boeren toch?*’, hoor ik je zeggen. Dat klopt. Maar ze hebben gespot met de wetten van dezelfde natuur. Aangemoedigd door de politiek, de afnemers, de banken, de leveranciers en de subsidieverstrekkingen zijn ze steeds meer van hetzelfde gaan doen. Ze

putten de natuur en onze aarde uit en luidden daarmee het einde van hun vak in.

En hiermee is er een eind gekomen aan de lineaire groei van het boerenbedrijf. Tijd voor een ander model dat evenveel teruggeeft aan de aarde als dat het eraan onttrekt. Dat past bij de consumptie van een land, niet van een volledig continent. Dat respect heeft voor de draagkracht van de bodem en dat bijdraagt aan een duurzaam leefklimaat. Lineaire groei maakt plaats voor circulaire bloei. We hebben onze boeren nog hard nodig.

Als je geen keuzes maakt, wordt er voor je gekozen. Daders worden prooien doordat er nieuwe bedreigingen opdoemen. Voor deze natuurwetten heb je geen managementboeken nodig. Darwin kon er ook niet op terugvallen. Doe mij in plaats van zo'n managementboek maar een Donut uit de bakkerij van Kate Raworth. Gemaakt met graan van de boer uit het dorp en gebakken door zijn broer die zich heeft laten omscholen tot bakker.

De reis of de bestemming

In 'Hier kom ik weg' schrijf ik over een vwo-leerling die zich in een tv-programma laatdunkend uitlaat over de mensen in Zuidoost-Drenthe. Hij raakte mij met z'n opmerkingen, waardoor ik in de pen klom.

'Gaat het stuk over Zuidoost-Drenthe, of gaat het over jou?', vraagt Jeanette me in een zoomsessie. Deze vraag zet me aan het denken. Wat de jongen zei, ging over de mensen in de regio. Dat ik erdoor geraakt werd, zegt iets over mij. Ik ging op zelfonderzoek uit en neem jullie mee...

M'n vader vond me eigenwijs. Tegendraads. Een lastig kind dat altijd alles ter discussie stelde. Mijn moeder had haar handen vol aan me en wist zich vaak geen raad met mijn gedrag. Op school kon ik moeilijk meekomen. *'We weten niet wat we met deze jongen moeten'*, hoorde ik de leraar zeggen. Elk jaar met de hakken over de sloot naar de volgende klas. Na de basisschool was het dan ook geen verrassing dat het de LTS werd. *'De ITO kan altijd nog'*, vulde de hoofdmeester aan. *Het wordt nooit wat*, galmt het nog altijd door m'n hoofd.

Er was ook veel liefde thuis, maar het oordeel over mijn gedrag was er altijd. Van mensen die *'boven mij stonden'*. *Het is niks, we mogen van geluk spreken als het nog wat wordt*. Ik voelde dat ze ernaast zaten. Daardoor had ik niet altijd respect voor het gezag. Vaak stelden deze mensen me teleur. Zij vulden, bewust of onbewust, niet de positie in die van ze verwacht mocht worden of die ik nodig had. Niemand leek nieuwsgierig hoe het kon dat ik mij niet gedroeg zoals andere kinderen. Waarom werd ik *'dom'* gehouden?

Ik herinner me dat ik eens met drie havo-/vwo-meiden uit het dorp opfietste. Ze maakten een compliment over mijn babyblauwe bodywarmer. Verlegen antwoordde ik; *'oh, maar die heb ik al geruime tijd hoor.'* De meiden barstten in lachen uit. *'Geruime tijd'*,

was nou niet bepaald iets wat iemand uit het dorp zei. Maar ik wilde een goede beurt maken, niet dom overkomen. Ik wilde er graag bij horen want de afstand voelde onoverbrugbaar.

Rond m'n 40ste begon ik aan een postacademische opleiding. Ik rondde deze succesvol af. Als je twee van deze opleidingen zou afronden, dan kon je een versneld MBA-traject doen. Een MBA-titel staat goed op je cv. Maar al snel na afronding van de eerste opleiding kreeg ik te horen dat ik niet in aanmerking kwam voor dit versnelde traject. Mijn vooropleiding was te laag en voldeed niet aan de voorwaarden. Ik was helemaal niet van plan om een MBA te halen maar deze opmerking deed pijn. Ik was aan het inhalen wat ik had gemist waarbij het verleden me bleef achtervolgen. Een paar jaar later rondde ik een tweede postacademische leergang af. Die MBA mochten ze in hun zak houden. Ik had een eigen plan.

'Je hebt het ver geschopt. Daar zag het toch niet naar uit vroeger?'

Ik trof m'n buurmeisje op het Hello Festival in Emmen. We woonden tot onze 17e of 18e in dezelfde straat en gingen naar dezelfde basisschool. Zij kon goed leren. Ooit vroeg een neef of ik het jammer vond dat mijn vader door z'n dementie niet bewust had meegemaakt dat ik directeur ben geworden. *'Wat zou hij trots geweest zijn'*, vulde hij aan.

Ik weet me geen houding te geven als mensen dit soort dingen tegen me zeggen. Waarom? Ze zien het resultaat, maar niet de weg die ik af heb moeten leggen. Ze voelen niet de eenzaamheid en onzekerheid die ik voelde en soms nog voel.

De vwo-leerling op tv had een open zenuw geraakt door 'mij' laagopgeleid te noemen. Hij bracht me even terug naar m'n basisschooltijd. Lang genoeg om de pijn van toen te voelen. Hij ging eraan voorbij dat een dubbeltje soms een kwartje kan worden. Dat ik een lange weg had afgelegd en door hard werken het *'juk van de vermeende laagopgeleide en kansarme mensen'* uit de regio had

afgeschud. En, ik had zelf ontdekt waarom het allemaal zo moeizaam verliep op de scholen in m'n jeugd.

Voor de zoomsessie las ik in de NRC een prachtig artikel over 'Het neurodivergente brein'. Bij neurodivergent moet je denken aan mensen met autisme, dyslexie, dyscalculie, ADHD, ADD, hoogbegaafdheid en hoogsensitiviteit.

'Neurodiverse mensen zijn vaak degenen die een revolutie teweegbrengen. Zij stappen van de trein af en laten zien dat het ook anders kan. Ze hoeven niet eerst nog analyses te maken en rapporten op te stellen en dan stapje voor stapje naar verbetering toe, nee, zij zien meteen de oplossing.' Ze hebben een intrinsieke gedrevenheid en nemen veel waar, zijn creatief, innovatief en diep betrokken en maken zich nieuwe gebieden snel eigen.' Aldus de schrijfster.

Ze vervolgde heel herkenbaar: *'Je kunt ervan uitgaan dat alle neurodiverse mensen een knauw van vroeger hebben. De hele schoolperiode is moeizaam, want daar moesten ze al in een systeem passen dat niet op hen is ingericht. Ze worden als minder gezien en leren zichzelf ook zo zien.'*

Voor mij was hiermee de cirkel rond. Wat leek op kritiek op mijn geboortegrond, ontving ik als kritiek op mijzelf. De pijn was de pijn van het 'mij niet willen of kunnen zien' door mensen die er verstand van zouden moeten hebben. De pijn is het best te vergelijken met de pijn van eenzaamheid. Dat niemand nieuwsgierig was naar de oorzaak van mijn slechte schoolprestaties verwondert mij nog steeds. Vandaar dat ik zo blij ben met het artikel in de krant. Er lijkt meer aandacht te komen voor neurodiverse mensen. Het gevoel van gezien worden verdrijft langzaam maar zeker de pijn van de eenzaamheid.

Waarom deel je dit met de hele wereld?, vragen jullie je misschien af. Voor mezelf. Om verder te kunnen groeien. Voor de jongeren.

Dat ze zich niet alleen hoeven te voelen. Voor ouders die het gedrag van hun kinderen niet begrijpen. Zoek hulp en ondersteuning, heb geduld. Voor mensen in het onderwijs, in bedrijven en in de samenleving. Wees nieuwsgierig, zie neurodivergentie als een kwaliteit; het leidt tot meer kwaliteit, betere inzichten en slimmere oplossingen.

Kijk op deze manier naar jezelf, je leerlingen, je burens en je collega's. Vaak komen ze van ver. Gun ze hun eigenheid. Je doet de persoon, het gezin en de samenleving er een groot plezier mee.

Is het de reis of de bestemming? Uit de bestemming kun je de reis die iemand heeft afgelegd moeilijk afleiden. Blijf daarom nieuwsgierig naar je eigen reis en die van een ander. Het kan ons allemaal veel brengen.

Wie zaait zal oogsten

Bovenstaande tekst stond op een koperen bord dat vroeger bij ons thuis boven de kachel hing. Ik heb geen idee wat mijn ouders er mee wilden zeggen. Ze waren nooit zo van de spreekwoorden en de gezegdes. Wel had m'n vader een volkstuin waar we wekenlang bonen van aten. En aardappels uiteraard. Tot diep in het voorjaar na de oogst. Maar ook sla, uien, prei, wortelen, peulen, spruiten en allerlei koolsoorten. Dat was de gewoonte in Zuidoost-Drenthe, onze ouders en voorouders kregen het van huis uit mee.

Vaak werden er ook nog varkens of runderen gehouden bij het huis. Ik erfde een complete slagersuitrusting van mijn vader die hij had gebruikt bij huisslachtingen van dieren die mensen thuishielden.

Een boer postte op Insta dat hij bieten zaaide en aardappels pootte op de vers aangeharkte akkers. *Aardappels en suikerbieten voor behanglijm, bewerkt eten, zoute sausen of voor frisdrank en snacks*, ging er door m'n hoofd. Ik reageerde op de post met de vraag waarom hij geen groenten kweekte zoals mijn vader vroeger deed. Gewassen die, vers van het land, op ons bord belanden. Ik voegde toe dat ik had verwacht dat hij meer graan zou verbouwen nu de aanvoer uit Oekraïne in gevaar dreigde te komen.

'Nee', antwoordde de boer, 'zo werkt het niet. We hebben contracten met fabrieken en leven die na.' En dat van die aardappels en suikerbieten behoefde ook nuance volgens hem. Dat geloof ik wel, ik ben uiteraard slechts consument, stadsmens en toeschouwer.

Boeren klagen al jaren over de macht van de fabrikanten en de supermarkten. Deze bedrijven garanderen een zeker inkomen maar maken de dienst uit. Ook de producenten van de zaden en van het pootgoed mogen we niet vergeten. Ze hebben ons voedsel gepatenteerd en daardoor een monopolie in de voedselketen. Gevolgen hiervan zijn beperkte beschikbaarheid en hoge prijzen.

Ondertussen had ik van een andere boer gehoord dat de graanprijzen waren verdubbeld; van €150 per ton naar zo'n €300 per ton. Zekerheid en gemak heeft z'n prijs. Hoe zit het met de boerenslimheid en de koopmansgeest van onze boeren? Zijn ze ondernemer of zijn ze zakelijk en privé de fuiken van hun bank ingelokt en daardoor vast komen te zitten?

Onze boeren behoren tot de beste van de wereld. Elk jaar leveren ze topkwaliteit met hoge opbrengsten. De gronden onder hun handen behoren tot de vruchtbaarste van de wereld. Goed toegankelijk gemaakt door een wegennet dat we met elkaar hebben betaald. Waarom verbouwen ze dan - met al het vakmanschap, de geavanceerde machines en de hoogontwikkelde kennis - gewassen die te weinig opleveren en amper bijdragen aan onze gezondheid?

Hetzelfde geldt voor onze varkens-, en veeboeren. Waarom houden we op onze schaarse gronden, in ons overbevolkte land, dieren die worden verkocht aan andere landen? Exporteer de kennis zodat deze landen het zelf kunnen. Investeer in duurzame zuivel- en vleesproductie in eigen land. Minder is meer in dit geval. Minder vaak, met meer smaak consumeren; meer levenskwaliteit voor mens en dier.

Vandaag is het stikstof dat veel boeren de kop kost. Maar is het wel zo bedreigend voor de boeren? Deze wetgeving betekent niet het einde van de boer. Het is een unieke kans om anders te gaan boeren. Boeren hebben de kans om zichzelf opnieuw uit te vinden. Om weer dichterbij de consument en de natuur te komen.

Laat de boeren doen wat onze voorouders deden. Eten verbouwen en beesten opvoeden die zonder al te veel tussenstops op ons bord terecht komen. Niet via fabrieken, buitenlandse omwegen of uit pakjes. Gewoon zo van het land. Het is lekkerder en voedzamer dan al die perfect gevormde modelgroenten uit de supermarkt.

Want, heeft iemand zich wel eens afgevraagd of de groenten uit de supermarkt de vitaminen, vezels, mineralen en andere ingrediënten bevatten die we ze toedichten? Gekweekt op substraten, gevoed met sondevoeding en belicht door kunstlicht zorgt voor een mooi uiterlijk en efficiënte productie. Maar smaakt en voedt het nog een beetje?

Doe mij maar groenten van de volle, vette, vaderlandse grond. Want dat proef je. Te duur zeg je? Dat hoeft niet. Haal ten eerste een aantal schakels tussen boer en bord ertussen uit. Dat scheelt al behoorlijk wat geld. Verdeel vervolgens de landbouwsubsidies eerlijk tussen boer en consument. Voor de consument in de vorm van lagere btw, lagere inkomstenbelasting of hogere uitkeringen. Voor de boer in de vorm van inkomenszekerheid. Eerlijk zullen we delen.

Wie zaait zal oogsten, behalve als je doet wat je deed. Dan krijg je wat je kreeg. Dan sta je straks als boer met lege handen en wij met een lege maag.

De boer is dood, lang leve de boer!

Werk aan de winkel

Hier ligt het werk voor de deur, schoot er door m'n hoofd toen ik langs een zwervende man fietste. Hij lag op een bankje in de zon voor een overheidsgebouw in de buurt van het Duitse parlement. We waren een weekend in Berlijn. We zouden met vrienden naar een concert van Herbert Grönemeyer gaan. Mijn favoriete singer-songwriter die de temperatuur van de tijd als geen ander weet te vatten in ware woorden met mooie melodieën. Maar zowel de artiest als de vrienden waren geveld door het virus waarvan we dachten dat het uit ons leven verdwenen was. Niet dus. Daarom alle tijd om deze fantastische stad per fiets te verkennen.

Een dakloos mens voor de deur. Werk aan de winkel. Hoe loop je als politicus of ambtenaar langs een bankje waarop een dakloos mens de dag doorbrengt? Ooit, aan het begin van mijn rol als bestuurder sprak ik een oud-wethouder over de rol van bestuurder. Ik vond het mooi wat hij zei: *'Als je iets ziet dat je raakt en je gaat erover, dan moet je er iets mee. Dan heb je er kennis van genomen, moet je op je gevoel afgaan en in actie komen. Dan kun je niet wegstijgen want dan kom je jezelf tegen en heb je geen verhaal als je erover bevraagd wordt.'* Het verhaal van Petrus en de hemelpoort. Wat is je verhaal als je daar eenmaal staat?

Afgelopen week sprak ik Peter Leenhouts. Peter en ik hebben elkaar leren kennen in de periode dat de Rabobank een leefbaarheidsproject initieerde in Zuidoost-Drenthe. We waren beiden projectleider. Later kreeg Peter een rol in een experiment om mensen met een zwervend bestaan in de gemeente aan een dak boven het hoofd te helpen. Ik schreef al eens een kerstverhaal over het werk van Peter. Peter is ernstig ziek en bij tijd en wijle afhankelijk van hulpverleners.

Peter verwonderde zich erover dat organisaties in de verschillende gezondheidsdomeinen waar hij als patiënt mee te maken heeft soms zo slecht samenwerken. Ook benoemde hij dat een aantal

professionals wel het verschil voor hem wisten te maken. Die gingen uit van zijn situatie en niet van de beperkingen van de individuele-geldstromen-volgende-zorginstellingen. *Integraal werken* zou een consultant dit noemen.

Peter en ik zijn de fase voorbij dat we de ambitie hebben om het zorgsysteem te veranderen. Hij heeft iets anders aan zijn hoofd en ik heb al leuk werk. Maar we stellen onszelf wel de vraag hoe het kan dat sommige professionals het zo goed doen. Voor de patiënt in dit geval. Wat maakt dat ze, ondanks een krakend en piepend stelsel, toch het verschil maken? Kunnen ze dit volhouden? Is het afhankelijk van de persoon of zijn ze gewoon handig met regels? Hebben ze directe toegang tot mensen met invloed? Kunnen ze toveren?

Ik denk dat deze mensen de wetten, regels en protocollen kunnen dromen. Ze verzetten zich er niet tegen; ze werken ermee. Ze zijn niet uitsluitend de zorg ingegaan uit liefde voor mensen in kwetsbare situaties; ze snappen ook wie de rekening betaalt. Ze weten wie je moet bellen als de kassabon dreigt vast te lopen. Maar deze mensen doen ook niet moeilijk. Ze zien het als er iets niet goed dreigt te gaan, besluiten dat ze er iets mee moeten, handelen, en zien later wel hoe ze dit in de kassa geregeld krijgen.

Deze mensen weten ook dat het wegnemen van een belemmering voor de patiënt de weg opent naar herstel. Dat je een problematische schuld beter kunt aflossen zodat de stress uit een gezin verdwijnt en vader behandeld kan worden voor z'n losse handjes. Dat je van mensen met een problematische schuld niet hun auto moet verkopen, omdat de kans op een baan hiermee wordt verkleind en de schuld dan helemaal nooit zal verdwijnen. Dat je als verpleegkundige soms beter een uur met een patiënt kunt zitten kletsen dan bepaalde dure medicijnen met rare bijwerkingen voorschrijven. Dat je als huishoudelijke hulp met je klanten ervoor kiest boodschappen te gaan halen in plaats van elke week het bed te verschonen. Dat het beter is voor de stofwisseling van je dochter dat de zorgmedewerkers

dagelijks een ommetje met haar maken dan dat ze haar 7 keer per week douchen.

Er is maar één instantie in ons land die haar bestaan ontleent aan efficiency en doelmatigheid. Dat is het Centraal Justitieel Incasso Bureau in Leeuwarden. Maar niemand vindt deze organisatie sympathiek en iedereen probeert haar te mijden. Laat dit een les zijn voor iedereen die rendement boven levenskwaliteit stelt. Die rechtmatigheid belangrijker vindt dan rechtvaardigheid. Die de inhoud van de functieomschrijving, de opdracht of het contract leidend vindt en niet de ambitie om te doen wat nodig is. Die de andere kant opkijkt als ze langs een bankje lopen waarop een dakloos mens rustig ligt te slapen. Omdat ze vinden dat ze er niet over gaan.

Rijke buren

Laatst was ik in het Gooi. Uitgenodigd door een vriend. In dit geval noem ik hem vriend want hij is aardig, gastvrij, hij deugt en doet mooie dingen. Ik merk een voorbehoud bij het woord 'vriend'. Waarschijnlijk omdat we in Drenthe liever spreken over een 'bekende' of over een 'kennis'. 'Kameraad' is nog hoger in de vriendschapsrangorde. Deze term lijkt alleen weggelegd voor jeugd vrienden of klasgenoten uit de streek. Het luistert hier kennelijk nauwer dan elders.

Maar hij is een vriend en ik was op bezoek bij hem in het Gooi, zoveel staat vast! Ik was te vroeg, had al even door de streek gereden en zat al een paar minuten in het restaurant toen hij aan kwam lopen. Een enthousiaste begroeting volgde. Nog net geen knuffel.

Eenmaal aan de praat vertelde hij over het weekend met zijn vrouw in Londen. *'Man, man, man wat is het daar duur geworden'*, klonk hij verwonderd. *'Londen is niet meer voor de gewone man. Londen is voor de rijken. Mensen met een laag inkomen hebben niets in de stad te zoeken. Ja, om te werken. Maar het leven is er voor de gewone man te duur.'* Toen hij dit zo zei, wist ik weer waarom ik hem liever vriend dan kennis noem.

'Nou, jullie kunnen er anders ook wat van', antwoordde ik. *'Heb je wel door hoeveel rijker deze streek is dan mijn geboortestreek? Ik heb hier wat rondgereden en ben onder de indruk van de huizen die hier staan. De bijbehorende tuinen lijken wel gemanicurd. En dan de auto's! Het merendeel van een extreem exclusieve klasse. Die zie ik thuis hooguit eens per week voorbij komen. Om over de mensen nog niet te spreken! Ze zien er heel anders uit dan bij ons; andere kleding, een ander postuur. Alsof ze niet werken maar full time in een all inclusive wellnesshotel verblijven.'*

Ik was geïrriteerd. Het verschil tussen Londen en het Gooi viel hem op. Terwijl soortgelijke sociaaleconomische verschillen ook in ons eigen land voor komen. Ik riep mezelf tot de orde. Deze emotie ging over mij, dit mocht ik hem niet aanrekenen. Hij is immers ook niet met een creditcard in de hand geboren, maar heeft door hard werken een goed leven op kunnen bouwen. Het waren mijn gevoelens die opspeelden. Deze gevoelens hadden zich al opgebouwd tijdens het ritje door de omgeving. De huizen, de auto's, de mensen, het soort winkels, de hoeveelheid volle terrassen en meer van dit. Het deed pijn. Ik voelde slachtofferschap opkomen. *Niet aanstellen, corrigeer ik mezelf. Ik heb niets te klagen en heb het altijd goed gehad.*

Alle mensen in het Gooi lijken rijk. Dat is natuurlijk niet zo, maar mensen in het Gooi zijn over het algemeen vermogender, gezonder, hoger opgeleid, hebben een hoger inkomen, overerven vaker vermogen dan ellende en hebben een rijker sociaal leven. Niet dat ik zou willen ruilen, maar veel statistieken zijn in het voordeel van de mensen in het Gooi.

Hoe komt het toch dat dit hier in Zuidoost-Drenthe niet zo is? Ja, we zijn na de oorlog ook gegroeid en hebben economische voorspoed gekend. Grote bedrijven vestigden zich in de regio. Akzo, Honeywell, Ericsson, Draka, Fresenius, Norit, DSM, Shell en Exxon. Velen zijn inmiddels alweer vertrokken, vertrekken binnenkort of zijn op kleinere voet verdergegaan. Wat opvalt is dat hier overwegend productielocaties waren gevestigd. Hoofdkantoren met technuten, marketeers, verkopers en financiële mensen bleven achter in de rest van het land. Veelal in het westen en in het zuiden. Wij leverden de arbeid, zij hielden de kennis en de klanten. Het geld verdween grotendeels uit de regio.

Het voelt als een wingewest. Bereiken we ooit de economische status van het Gooi? Omdat we tot nu toe bijna altijd aan het begin van de waardeketen bungelen? Voor ons 10 andere landen. Marketing en verkoop van turf, graan, tomaten, gerbera's, gas, olie, zon en wind leveren meer op dan de productie ervan. Dit maken de

overige gevestigde bedrijven in de regio niet goed. Ze zijn te klein en bieden te weinig werkgelegenheid en toegevoegde waarde, waardoor grote groepen mensen geen duurzame stappen maken op de welvaarts ladder.

De welzijns ladder staat tegen een wankel muur, onregelmatig gestut door een kwetsbare economie. We vragen niet om groei, we hoeven niet elk weekend naar Londen. We vragen continuïteit en duurzaamheid. We hebben een stevigere basis nodig met iets meer welvaart. Waarvan meer mensen blijvend profiteren, zodat we ook in verandering van tijdperken onszelf kunnen blijven.

De energietransitie biedt deze kans. We wekken lokaal energie op. Wind, zon en biogas. Enkele boeren en multinationals profiteren hiervan. We kunnen voorkomen dat we weer de fout maken dat Zuidoost-Drenthe wingewest wordt, door de regio eigenaar te maken van deze energieopwekking. Net als in Feldheim (Dld) en Samsö (DK). De bevolking profiteert door lagere energieprijzen omdat ze mede-eigenaar is van de zonneparken en de windmolens. Ik schreef hier in 2016 al eens over.

Nu al stroomt het elektriciteitsnet in onze regio over. Er is nagenoeg geen ruimte meer voor extra stroom van zonnepanelen van particulieren of van verenigingen. Als we de regiodeal of het volkshuisvestingsfonds, met daarin vele miljoenen, mogen inzetten voor de opslag van elektriciteit in onze huizen of in buurtaccu's, dan belasten we het elektriciteitsnet niet verder. Dan kunnen we meer opwekken zodat de inwoners een lagere prijs betalen voor hun stroom. Of we kunnen stroom opkopen op het moment dat het goedkoop is. Opslaan en verbruiken als we het nodig hebben. Dan draagt tijdelijk geld in de vorm van subsidies voor eens en altijd bij aan het versterken van de sociaal-economische positie van Zuidoost Drenthe.

Kortom, er is een scherpe visie nodig om een duurzame omslag te maken in de positie van Zuidoost-Drenthe. De omslag in onze

energieproductie kan hier als aanjager voor worden gebruikt. Zes jaar nadat ik hier voor het eerst over schreef, is het nog niet te laat. Laten we er, nu de energie onbetaalbaar is geworden, snel serieus werk van maken.

Van wingewest naar win-wingewest. Zodat mijn burens nog lang mijn beste vrienden blijven.

Hier kom ik weg

‘Dat is een achtergesteld gebied. Daar zijn de mensen niet zo slim.’

‘Hoe bedoel je?’

‘Nou, daar zijn de mensen niet zo hoog opgeleid. Daar was het vroeger moeras. Er werd turf gewonnen. Dat staken ze uit het veen. Als broodjes stapelden de arbeiders het turf op in stapels van 10. Want de arbeiders konden niet tellen. Dus gebruikten ze het aantal vingers aan hun hand om de hoogte van de stapels te bepalen.’

‘Waar is dat?’

‘Oh daar verderop, in Zuidoost-Drenthe.’

Aldus een 16-jarige vwo-leerling ergens uit de streek tussen Gramsbergen en Coevorden. Hij sprak met drie Vlamingen die het Pieterpad liepen en hiervan een prachtige tv-serie maakten. Een jongeman, geboren in de 21^e eeuw, wonend op nog geen 30 kilometer afstand van mijn geboortegrond, lepelde dit verhaal op toen hem iets werd gevraagd over mijn streek. Het was ogenschijnlijk het eerste dat in hem opkwam. Alsof er in 200 jaar niets is veranderd. Woest en verdrietig werd ik van zijn opmerking. *Daar gaan we weer*, dacht ik. Het kan natuurlijk dat Zuidoost-Drenthe het thema was in een recente aardrijkskundeles op het vwo. Of dat z'n opa het ooit vertelde en dat het grote indruk op hem maakte. Maar toch, het ongemakkelijk gevoel bleef.

Of was het iets dat we maar al te goed kennen van geleerden of buitenstaanders als ze het over Zuidoost-Drenthe hebben? Was het dedain? Minachting over de mensen die dit gebied met hun eigen handen gemaakt hebben? Dedain over het handwerk door een aanstaande academicus? Van zo iemand zou je verwachten dat hij zou noemen dat Nobelprijswinnaar Ben Feringa in dit gebied is geboren en getogen. Dat Bluetooth in dit gebied is uitgevonden en dagelijks de wereld aan slimme apparaten met elkaar verbindt. Dat de geavanceerde plastics voor de fancy producten van Apple hier worden gemaakt omdat het nergens anders in de wereld lukt. Hij

koos een andere insteek. Een insteek die mij zo bekend in de oren klinkt.

Ooit zei ik tegen een onderzoeker uit het westen: ‘Misschien is het maar beter dat het weer gewoon moeras wordt hier. Zoals het altijd was. Lijkt me het eerlijkste voor onze mensen en het beste voor de rest van het land.’ Door er weer een moeras van te maken kan de overheid stoppen met de subsidies. Alle ruimte om de vruchtbaarste gronden van West-Europa vol te zetten met windmolens en zonneparken. Alle ruimte om de bodem te injecteren met afvalwater van de oliewinning. Alle ruimte om CO₂ in de grond op te slaan zodat ons land fossiele brandstoffen kan blijven gebruiken. Alle ruimte om het hier nooit echt donker te laten worden omdat in de kassen ook ‘s nachts de zon moet schijnen.

Zuidoost Drenthe weer moeras, zodat de overheid de opbrengsten kan investeren in een extra baan voor Schiphol, een extra kade voor Rotterdam en een extra campus voor Eindhoven. Versterken wat sterk is, stoppen met stutten wat zwak is gehouden. We maken voor de zoveelste keer op rij een wingewest van Zuidoost-Drenthe. Toen turf, olie en gas. Nu wind, zon en afval. Eeuwige roem voor het grootkapitaal van de 21^e eeuw die onze bodem onder de vruchtbare aarde uitholt en de horizon aan het zicht onttrekt in ruil voor aanzien en macht op het wereldtoneel.

Hier komt iedereen ergens anders vandaan. Duizenden arbeidsmigranten maakten dit gebied tot wat het is geworden. Arbeidsmigranten uit Friesland, Overijssel, Groningen en de Duitse Grensstreek. Het gebied is wie ik ben en beïnvloedt alles. Inmiddels heb ik beter geleerd hoe er mee om te gaan. Om het slachtofferschap in te ruilen voor trots. Om het gevoel te verbinden met feiten.

Want het is een feit dat Zuidoost-Drenthe een van de beste gebieden is om te wonen. Schone lucht, betaalbare huizen, goed onderwijs en mensen die elkaar groeten op straat. Het is een feit dat in Zuidoost-Drenthe de arbeidsmoraal hoog is. We komen op tijd, doen ons werk

en klagen niet. Het is een feit dat de mensen hier een enorme ondernemersgeest hebben. We zien overal handel in. Het is een feit dat we er voor elkaar zijn als er iets te doen is. Het is een feit dat we tot de gelukkigste mensen van het land behoren. Het is een feit dat *'al die mensen van ver'* een smeltkroes vormen met ruimte voor hun eigen rituelen. Paasvuren, carnaval, carbidschieten, piratenfestivals en geheime zenders. We leven samen in vrijheid en zoeken soms de grenzen op.

Het is een feit dat we onszelf prima kunnen redden. Op voorwaarde dat we eerlijk gaan delen wat we hier verdienen. Van wingewest van het grootkapitaal naar duurzaam herinvesteren op de plek waar het wordt verdiend. Investeren in het versterken van de lokale gemeenschap. Sterker maken wat sterk is, stutten wanneer het eens tegenzit. Van pamperen naar delen. Niet klagen maar jagen. Van schaamte naar trots.

Hier kom ik weg!

Parkeerplaats van de samenleving

Hij haalde me in via de rechterbaan. In het voorbijgaan stak hij z'n rechtervuist op, goed zichtbaar via het zijraam van zijn busje. Z'n gezichtsuitdrukking, grote ogen en wilde haren openbaarden z'n woede. Eenmaal ingehaald schoot hij weer terug naar de linkerbaan, vlak voor mij. We reden iets harder dan 100 km/u. Hij remde hard. Ik moest alles op alles zetten om niet op hem te botsen. Snel keek ik in de achteruitkijkspiegel om te kijken of er niemand van achteren kwam. Om een kettingbotsing te voorkomen. M'n hart zat in m'n keel. Ik was woest.

Ik gaf gas en ging achter hem aan. Het lukte me om naast hem te komen en maakte hem duidelijk dat ik hem wilde spreken op de parkeerplaats die opdoemde. We voegden uit van de snelweg en reden de parkeerplaats op. In een roes parkeerde ik m'n auto, opende de deur en rende naar de bus met daarin de idioot die me zojuist in gevaar had gebracht.

Eenmaal bij de bus aangekomen opende ik het portier aan de bestuurderskant en sleurde hem uit z'n stoel. Met z'n knieën viel hij op de harde straat. Hij vloekte. Ik gaf hem een knietje tegen z'n hoofd. Hij schreeuwde van de pijn. Het lukte hem om op te staan. En zo gaf hij mij de gelegenheid om met m'n elleboog keihard uit te halen naar z'n ribbenkast. Ik hoorde zijn ribben breken. Hij stortte schreeuwend ter aarde en rolde over straat van de pijn. Hij snakte naar adem. Ik hoorde gemompel maar luisterde niet. Mijn doel was bereikt. Hij, die de regels overtrad en mij in gevaar bracht, had z'n straf gehad. Hiermee was de kous af. Ik stapte in m'n auto en reed verder naar m'n bestemming. De adrenaline bouwde snel af, m'n hartslag daalde weer naar het normale niveau. Het interesseerde me niet wat ik hem had aangedaan en hoe het nu met hem ging. Over tot de orde van de dag.

Dit gedrag hadden jullie waarschijnlijk niet achter mij gezocht. Toch? En terecht. Want ik heb het verhaal grotendeels verzonnen.

Het eerste deel klopt. Ik reed als een oude man op zondag, te lang en te langzaam op de linkerbaan. De bestuurder achter mij werd ongeduldig. Dit zag ik niet, waarna hij de inhaalactie inzette, mij rechts passeerde en me zichtbaar van alles toewenste. Hij had me wakker geschud. Ik stak m'n duim op en voegde snel rechts in. Het voorval maakte me niet woedend. Ook niet bang. Ik schaamde me dat ik niet op zat te letten en tijdens het rijden anderen tot last was.

Lastig hè, die triggers die je emoties sturen? Je voelt in een flits een wolk energie je buik verlaten naar je hartstreek waar het een emotie of gevoel aanzet. Het zal je maar gebeuren in een vergadering. Dat je van de emoties niet meer uit je woorden komt. Herkenbaar? Voor mij ooit wel. Freeze, fight or flight. We reageren allemaal anders.

Terwijl ik doorreed mijmerde ik verder over het reguleren van emoties. Ik moest denken aan de slachtoffers van de toeslagenaffaire. Aan de mensen in Groningen die nog steeds wachten op het versterken van hun huis. Ik moest denken aan al die flexwerkers die als een citroen worden uitgeperst om onze vakanties mogelijk te maken of ons de producten van webwinkels te bezorgen. Aan de medewerkers in de zorg die ons de pandemie doorhielpen.

Deze mensen hebben alle emoties vaak en diep in de ogen gekeken. Hoe doen zij dat toch? Hoe reguleren zij hun emoties? Waarschijnlijk voelen ze geen triggers meer. Triggers die aankondigen dat ze worden geraakt door onrecht. Hun emoties zijn misschien wel overgereguleerd geraakt en hiermee ongevoelig geworden. Net als de regels waarvan ze slachtoffer zijn geworden en die hun werking hebben verloren.

Wat heb ik een respect voor deze mensen. Maar wat maak ik me zorgen om ze. Dat straks blijkt dat ze zichzelf niet meer zijn. Voorgoed veranderd door het gedrag van onze overheid. In de steek gelaten. Beschadigd en anoniem achtergelaten op de parkeerplaats van onze samenleving. Onherkenbaar voor hun families en vrienden. Ze doen niet meer mee.

Dit krijg ik maar niet uit m'n hoofd maar ik weet niet welke emotie hierbij hoort. Dus ook niet hoe ik kan helpen. Geweld is in elk geval nooit een oplossing! Maar wat dan wel?

Wolf verkleed als schaap

Het uiterlijk dik in orde
De economische wind in de rug
Een dijk van een regeerakkoord
Een crisis die gemanaged wordt

Dit vormt het fundament
Deels wijsheid
Deels geluk
De verpakking zorgvuldig gekozen

In de kleren van een schaap
Kwam hij overal mee weg
Steeds op de vlucht
Bang voor de ontmaskering

Dan de wolf die zich niet verkleedt
Die strijdt met open vizier
Die het spel beheerst
Die de regels bewaakt

Deze wolf is geliefd
Anderen voelen zich bedreigd
Kunnen hun angst niet langer weglachen
Bokkesprongen worden gemaakt

Geit en bok worden gescheiden
De ware identiteit zichtbaar
Op de wapperende papieren
Van een wolf op de vlucht

Eens waren er wolven buiten het bos
Die al jaren bloed roken
Ze kwamen niet binnen
Niet in hun eigen territorium

Wolven die waren besteld
Als luis in de pels
Van onze democratie
Om het vlees te keuren

Ze kamen niet binnen
Werden niet gehoord
Stonden met lege handen
Rapporten verdwenen in laden

Slachtoffers werden gemaakt
Onder vele schapen
Die de vermomde wolf vertrouwden
Die afhankelijk van hem waren

Een heel ander soort
Dan de schapen die op het droge staan
En zich volop kunnen laven aan het leven
Helaas niet iedereen gegeven

Wolf ben je voor alle wolven
Maar ook voor de schapen
Die de ware kleur van dreiging kennen
Zodat ze tijdig kunnen schuilen

Zodra de macht zich vermomt
Niet haar ware aard toont
Raken we in gevaar
Is er geen vertrouwen meer

Alleen echte wolven
Bewegen en worden gevolgd
Leggen alle maskers af
Vallen niet door manden

Tonen duurzaam leiderschap
Houden ruggen recht
Voor een eerlijker verdeling van schaarste
Van meer recht dan onrecht

Een kraam is geen markt

Begin jaren negentig begon ik met werken. Al snel ging ik betalen voor mijn pensioen. Vanaf het begin droeg ik maandelijks braaf een fors bedrag af voor mijn laatste levensfase, aan een instantie die voor mij geen gezicht had. En toch deed ik het. Omdat iedereen het deed. Verplicht, begreep ik al snel. Terwijl ik zelf, net aan het begin van mijn loopbaan, nog niet bezig was met het eind ervan. Maar goed, *'beginning with the end in mind'* is een van de goede gewoonten die Stephen Covey predikt in zijn boek: *The 7 habits of highly effective people**. De pensioenfondsen lijken goed te hebben geluisterd naar deze gedragsgoeroe.

In dezelfde tijd kwam het beleggen op de beurs 'voor het *gewone volk*' op. Beleggen werd populair omdat er mooie winsten mee werden behaald. Zeker met het beleggen in technologiebedrijven. Meer rendement dan met een spaarrekening was het vooruitzicht. Je was dom als je je geld *'niet voor je liet werken'*.

Mooie rendementen op de beurs dus. Daarom vroeg ik me af wat het pensioenfonds zou doen met mijn geld. Kreeg ik m'n inleg ooit terug? Was het genoeg om van te leven? Vragen waar ik pas 40 jaar later antwoord op zou kunnen krijgen.

Nu, 30 jaar later, zien we dat de fondsen niet waarmaken, wat ze ons ooit beloofden. Pensioenen zijn al tijden niet geïndexeerd. In de negentiger jaren lagen de rendementen al lager dan de AEX-index. Mijn pensioenfonds behaalde minder rendement dan mijn buurman, die in z'n vrije tijd met aandelen en andere beleggingsproducten in de weer was. Pensioenfondsen maakten wel veel meer kosten dan commerciële beleggingsbedrijven en dan mijn buurman. Ik confronteerde de accountmanager van mijn pensioenfonds met dit gegeven. Het liet hem koud. We zaten immers klem in zijn collectieve speeltuin, waarbij we voor iedere attractie moesten betalen en maar af moesten wachten of we plezier zouden hebben.

Toen al lonkte de individualisering. Wat ooit voor onze voorouders en ouders had gewerkt, werkte niet meer voor ons. De collectiviteit maakte ons met de dag bezorgder. En zorg zonder invloed dat vreet aan je, als je nog een werkleven lang voor de boeg hebt. Zorg zonder invloed; nog zo'n wijsheid van Stephen Covey.

Pensioenen waren een markt zonder een van de belangrijkste kenmerken ervan; vrije keuze voor de afnemers. Je mag alleen betalen. Dit is een van de redenen dat zzp'ers het vertikken om mee te betalen aan anonieme collectieve geldpotten, die wel of niet voldoende uitkeren als je het nodig hebt. Een onzekerheid die je er als zzp'er niet bij kunt hebben.

Maar niet iedereen is in staat om een pensioen voor zichzelf te regelen en bij te houden. In hun boek *Nooit af*** voorspellen Martijn Aslander en Erwin Witteveen de terugkeer van de *verzekeringsagent*; een 'mannetje' met verstand van formulieren, regels en geld. Een professional met een gezicht, adres en telefoonnummer. Die jou kent en je adviseert wat het beste past in jouw situatie.

Afgelopen week lekte uit dat het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) ziekenhuizen verbood om ic-capaciteit uit te breiden tijdens de coronacrisis.

De zorg is een markt waar iedereen toegang tot heeft. Zolang je verzekerd bent tenminste. En dit is in principe een prima constructie. Het is alleen een schijnconstructie. We hebben helemaal geen keuze als zorgvrager want we zijn gevangen in de collectiviteit van de zorgverzekeraars. En deze zijn met handen en voeten gebonden aan de geldkraan en de spelregels van de overheid. Niet onze zorgverzekering garandeert ons een bed op de ic; de overheid bepaalt. Wel kopzorgen, wel betalen, maar geen invloed en geen geleverde zorg. Geen markt dus!

Met onze voorzieningen zijn we de transitie aan het maken van collectief naar individueel. De markt lijkt er klaar voor. Het overheidstoezicht op geld en op de kwaliteit is ingericht. Wij hunkeren naar een aanbod dat we zelf kunnen kiezen en dat bij ons past. Dit kan alleen als mensen die het ingewikkeld vinden, hulp krijgen van een expert en dat een aantal vangnetten blijft bestaan.

Dan keren pensioenfondsen, zorgverzekeraars en andere pseudo-marktspelers zich om. Met de rug naar de overheid in plaats van naar de mensen die hun belegde boterham betalen. Het maakt ons betrokken en medeverantwoordelijk. We zullen kritisch zijn op de geleverde kwaliteit maar ons ook afvragen wat we zelf kunnen bijdragen. Zodat de kwaliteit verbetert en de kosten dalen.

Het vraagt van de overheid om echte marktwerking in te voeren. Om los te laten dus. Controle en wantrouwen maken plaats voor het verdedigen van de belangen van het individu. Van marktmeester in een markt die geen markt is naar ombudsman voor haar inwoners en vangnet voor mensen met pech.

Zodat Covey, Aslander en Witteveen hun boeken niet voor niets hebben geschreven. Zodat zowel het collectief als het individu wint omdat we krijgen waarvoor we betalen.

* *De Zeven Eigenschappen Van Effectief Leiderschap* - Stephen Covey - ISBN 9 789 047 054641

** *Nooit af* - Martijn Aslander en Erwin Witteveen - ISBN 9 789047 009139

Kampioen van het stoppen

'Uit- en thuissupporters met elkaar mengen voor en na thuiswedstrijden van FC Emmen; Eric van Oosterhout, burgemeester van de gemeente Emmen, ziet dat wel zitten. Sterker nog, hij wil het proberen.' Een bericht op de website van RTV Drenthe enkele weken geleden. De voetbalvereniging heeft geleerd dat supporters belangrijk zijn als derdemacht. Menig uitwedstrijd werd gewonnen omdat tegenpartijen het gevoel hadden een uitwedstrijd te spelen vanwege de vele zicht- en hoorbare supporters die *he-le-maal* uit Emmen waren gekomen.

De burgemeester investeert voortdurend in de relatie met de aanhang van de FC. Dit lijkt zich uit te betalen. Voetbal leeft in Emmen. Twee keer werd er gevierd; eerst de promotie, daarna het kampioenschap. Feestjes waar duizenden mensen aan meevierden zonder incidenten. De FC-supporters hebben bewezen dat het kan.

De ambitie van de burgemeester is uitzonderlijk, want hoe vaak hoor je een bestuurder zeggen dat de teugels weer wat losser mogen? Dat een ingevoerde regel afgeschaft wordt? Over het algemeen kost het invoeren van een regel niet zoveel moeite. Maar kom er maar eens vanaf. De recente coronacrisis heeft ons op dit gebied in korte tijd veel geleerd. Hoe goed ik me de complexiteit ook kan voorstellen, denk ik dat we bijvoorbeeld nooit meer een besluit zullen nemen, waarbij de sociale aspecten vergeten zijn mee te wegen. Dat naast meetbare ook merkbare (gedrags)factoren een rol spelen bij het te nemen besluit. De burgemeester van Emmen loopt voorop in deze beweging.

Er zijn allerlei excuses te bedenken waarom we zo moeilijk van regels af komen. Meestal is het financieel; het kwartje van Kok spekt de staatskas al jaren. Soms zijn de risico's te groot of onbekend waardoor we het niet aandurven om ze af te schaffen. Vaak is er politiek gedoe. Worden sympathieke initiatieven voor afschaffing ingeuuld voor andere belangen. En soms lijkt het collectief

geheugen geen actieve herinnering te hebben aan de bedoeling van ingevoerde regels. Dus weet niemand meer waarom de regel bestaat en is het daarom spannend om deze af te schaffen.

Ken je het verhaal van de apen, de banaan en de waterstraal? Steeds als een aap een banaan wil pakken, wordt zij of hij natgespoten. Tot het moment dat niemand in de groep het meer aandurft om een banaan te pakken. De sanctie is immers een koude douche. Dit vinden zelfs apen niet fijn. De nieuwe apen, die de plaats hebben ingenomen van de vertrekkende apen, worden gewaarschuwd om de banaan niet te pakken. Op termijn is de hele groep vervangen en zal geen aap ooit nog een banaan pakken. Uiteindelijk weet niemand meer waarom. Het is nou eenmaal zo.

Heeft iemand zich wel eens afgevraagd waarom een vrachtwagen maximaal 90 kilometer per uur mag rijden? Een regel die inmiddels meer dan 40 jaar oud moet zijn. Vrachtwagens beschikken al minstens 10 jaar over de meest innovatieve veiligheidssystemen. Systemen die we tegenwoordig ook hebben in onze eigen auto's. Vrachtwagenchauffeurs zijn goed opgeleid en worden regelmatig nageschoold. We hebben de rust- en rijtijdenwet waarop de politie en de boardtechnologie toeziet. Toch houden we vast aan de snelheidsgrens. Gevolg hiervan zijn files, ongelukkige inhaalacties van ongeduldige automobilisten en chauffeurs die zich gaan vervelen en fouten gaan maken.

Mijn vrouw kocht onlangs een nieuwe auto. Deze moest worden verzekerd. Verzekeringen bestaan bij de gratie van regels. Iedereen kent de kleine lettertjes, die zo klein zijn gedrukt (om)dat niemand ze leest. Ik sloot voor haar de goedkoopste verzekering af die ik kon vinden. En laat dit nou net een verzekering zijn die goed gedrag beloont.

Een app op haar telefoon houdt haar rijstijl in de gaten. Houdt ze zich aan de snelheid? Scheurt ze niet als een Max Verstappen door de bocht? En maakt ze niet om de dag een heftige noodstop? In ruil

voor wat privacy (over regels gesproken) wordt de verzekering goedkoper naarmate ze rustiger rijdt. Een kleinere kans op een ongeluk betekent namelijk een lagere schadelast en dus meer winst voor de verzekeraar. Een innovatie die alleen maar winnaars oplevert. Niet de regels maar het gedrag is leidend.

Goed gedrag belonen door regels af te schaffen werkt vaak beter dan regels invoeren om negatieve effecten te voorkomen. Soms vult innovatie de leemte die bestuurders achterlaten. Soms tref je een bestuurder met lef die durft te starten met stoppen.

We boffen maar met zo'n burgemeester!

Grote jongens blijven klein

‘We mogen van hem geen flik-flak op de trampoline doen! Hij speelt de baas over alle kinderen. Hij is de grootste, daarom.’ Het is vakantie. We zijn met de camper op pad. We hebben gekozen voor campings met vertier zodat de pubers zich niet hoeven te vervelen. Het beste weer van Europa was dicht bij huis deze meivakantie. Leuker kunnen we het niet krijgen!

Laten we hem Johan noemen, de jongen op de trampoline. Ik schat hem tussen 12 en 15 jaar. Fors gebouwd, lang en expressief. Sprekende ogen gecombineerd met een sterke lichaamshouding. Logisch dat de jongere kinderen daar ontzag voor hebben.

‘Wat hebben jullie eigenlijk tegen hem gezegd nadat hij jullie verbood om de flik-flak te doen? Hebben jullie samen overwogen om weerwoord te bieden?’ Ik stelde lastige vragen, te zien aan de blik van onze jongste dochter van 13.

Nee, ze hadden niets gezegd of gedaan. Ze hadden ook niet samengewerkt. Ze waren mokkend op het bankje naast de trampoline gaan zitten. Andere kinderen waren gebleven en deden braaf wat Johan toestond. Ze probeerden hem goed gestemd te houden. Zo’n stevig karakter wil je niet tegen je hebben.

‘Jullie mochten van jezelf de flik-flak niet doen’, zei ik later, toen we het voorval bespraken. *‘Johan gaat daar niet over. Jullie bepalen zelf wat je wel doet en wat je niet doet’,* doceerde ik. *‘Niemand is de baas van de trampoline en niemand anders dan de campingbaas bepaalt de spelregels. En helemaal niemand anders dan wij als ouders bepalen wat jullie wel en niet mogen doen. Jullie hebben jezelf veel plezier ontzegd. Dat het spannend was om tegen Johan in te gaan begrijp ik. Maar waarom werkten jullie niet samen met de andere kinderen op de trampoline?’* Het bleef stil. Logisch. Want

allemaal makkelijk gezegd natuurlijk. Zeker achteraf en als oudere die in de rangorde boven Johan staat.

Een dag later kwamen we Johan tegen in het zwembad. Hij was samen met een vijftal kinderen die half zo oud waren als hijzelf. Als een zwerm bewogen ze om Johan heen. Hij begon met een andere jongen over te gooien met een bal. Op een nogal wilde manier. Ze namen het grootste deel van het bad in bezit met hun spel. Het zwembad liep leeg, m'n dochter stoorde zich eraan. Ze kon haar gang niet langer gaan.

Ik stelde mij op tussen Johan en z'n vriendje. Deed niets, bleef gewoon staan zodat m'n dochter en andere kinderen zich beschermd voelden. Af en toe ging het mis met de bal. Dan raapte ik 'm op en gaf hem terug aan Johan. Terwijl ik de bal overhandigde, maakte ik oogcontact. Hij wendde z'n blik schuchter af terwijl ik vriendelijk lachte. Dit gebeurde een aantal keren. Ook nadat hij en z'n vriendje een andere plek in het bad gekozen hadden. Steeds bleef ik in de buurt.

De wildheid verdween uit het spel. Ik bleef vriendelijk glimlachen en de verkeerd geplaatste ballen geduldig teruggeven. Johan leek steeds rustiger en kleiner te worden. Niet snel daarna vertrok hij met z'n aanhang. Geen kabaal. Geen scène.

Er zijn heel veel Johans in deze wereld. Je kent er zelf vast ook wel een. Van je werk, van de politiek of van tv of zo. Ze zien er imposant uit. Vanwege hun uiterlijk of hun *track record*. Ze hebben macht en weten wanneer en waar dit uit te oefenen. Vaak zijn het mannen, eerlijk is eerlijk. Het zijn mannen die gezien willen worden, die vaak nooit gezien worden. Die zelf het vertier moeten opzoeken omdat hun ouders andere dingen aan het hoofd hebben. Ik was er met m'n dochter, ik zag haar. Hij was alleen en ging op zoek naar plekken waar hij wel gezien werd. Met publiek dat tegen hem opkijkt.

‘Aardig doen tegen mensen die niet aardig doen, want die benn aardiogheid ’t hardste neudig’ – ‘Aardig doen tegen mensen die niet aardig doen, want die hebben vriendelijkheid het hardste nodig’, aldus streekgenoot Daniël Lohues.

Een waarheid als een koe, je moet er alleen wel op tijd mee beginnen!

Rituelen

‘Weet je het zeker?’, vraag ik hem.

‘Ja, ik rij achter je aan’, antwoordt hij.

‘Ik garandeer je niet de kortste of de snelste route’, voeg ik toe, voordat we onze auto’s instappen.

We gaan op weg naar een bijeenkomst met onze onderhoudspartners. We organiseerden een middag waarin we de vrouwen en mannen, die bij onze huurders onderhoud en reparaties uitvoeren, meenemen in ons verhaal over *de buurman*: ‘hoe gaan wij met onze huurders om en met elkaar?’ Een buurman heeft gelijkwaardigheid in zich maar staat ook open voor het ontvangen van advies. Een buurman houdt dingen simpel en gebruikt geen moeilijke woorden. Een buurman, en zeker de vakvrouw/-man, gaat op zoek naar oorzaken van een probleem en lost deze op. Vakmanschap met de menselijke maat dus!

Ik kies bewust voor de lange route naar de locatie waar we de ongeveer 100 medewerkers van onze partners zullen treffen. Het was een drukke ochtend en dit soort ritjes zijn bij uitstek geschikt om de knop om te zetten, rust in te bouwen en me voor te bereiden op het praatje van een half uur dat ik zal houden. Een vorm die ze elders in het land *mindfulness* noemen. In Zuidoost-Drenthe krijg je het cadeau vanwege de wat grotere afstanden, het ontbreken van verkeersdrukke en het fantastische landschap. Vormgegeven door de natuur met hier en daar een beetje hulp van de mens.

Helaas kan ik het programma niet in z’n geheel meemaken, maar achteraf hoor ik dat het een leuke middag is geweest. Ons voornemen om met één team te gaan werken - bestaande uit Domestianen en mensen van onze partners - is weer een stapje verder.

Dezelfde middag nemen we ook afscheid van twee managers. Eerst informeel koffie en gebak met het team om persoonlijke cadeaus te

geven. Anekdoten worden uitgewisseld, aangevuld met mooie woorden. We lachen veel. We sluiten een periode af waarin we veel meemaakten. De humor is gebleven en verbindt ons nog steeds. Het voelt als een soort ontlading waarmee de cirkel rond wordt. Het avontuur zit erop. We kunnen allemaal weer verder.

Rituelen zijn belangrijk leerde ik van een antropologe. Dit is er zo een; het ritueel van het afscheid. Het begin van een nieuwe fase waarbij iedereen z'n eigen of gezamenlijke weg weer kan vervolgen.

'Heb je vijf minuten?', vraagt een collega die ik op de gang tegen het lijf loop. *'Nee,'* antwoord ik, *'wel een kwartier.'* Op drukke dagen moet je je niet haasten. Dus als de tijd er is, gebruik deze dan. Door even wat tijd te nemen voor spontane gesprekjes maak je meer verbinding en ontstaat er een beter gesprek. Dit gesprek ging vooral over haast, paniekaanvallen en alleen zijn. Over hoe kwetsbaarheid je steviger laat staan. Een mooie les die ik niet graag had willen missen. Ondanks de overvolle agenda van de dag.

We sluiten de dag af met een bijeenkomst voor alle medewerkers. Een groots afscheidsfeest met toespraken, hapjes en drankjes. Het wordt een heerlijke, ongedwongen bijeenkomst. Ik ben goed voorbereid door de collega's, maar toch lukt het me om de afgesproken structuur om zeep te helpen. Het verhoogt het plezier en brengt ontspanning. De lach is voortdurend dichtbij.

Ook de mannen sluiten af in stijl. De een met een toespraak van 10 minuten vol zelfspot, waarin niemand wordt gespaard. De ander met een metafoor waarin de mens centraal staat. Deze manager kwam bij z'n sollicitatie aanzetten met een tas vol attributen waarmee hij duidelijk maakte waar hij voor stond. Hij vertrekt met dezelfde tas, met daarin andere attributen, waarmee hij ons een mooie boodschap voor de toekomst meegeeft.

Rituelen. We kunnen niet zonder.

Eenmaal thuis zak ik in. De onderdrukte verkoudheid (of is het toch een griep) slaat keihard toe. Ik heb er overheen gewerkt. Bovendien zijn we thuis aan het klussen en dat gaat natuurlijk nooit zoals je wilt. Als je ook nog een bloedhekel hebt aan dit gedoe en er gaat iets mis, dan ben je op je kwetsbaarst.

Thuis in de veilige setting. Een plek waar je normaal rust vindt en jezelf kunt zijn. Deze plek is er nu even niet. Hier heb ik geen rekening mee gehouden. Ik heb al mijn rituelen - van de dagelijkse boswandeling tot uitgebreid de kranten lezen - aan de kant gezet. Het zou immers maar een weekje duren. Niet dus.

Inmiddels praten mijn vrouw en ik weer met elkaar.

Rituelen. Zelfs deze nuchtere veenkoloniale Drent kan ze niet missen. Hoewel lang ontkend, ben ik inmiddels onbewust bekwaam in het toepassen ervan.

Controle op personeel

‘Maar hoe doen jullie dat dan met de controle op het personeel als ze niet op kantoor zijn? Hoe weet je dan of ze werken?’

Mijn collega stond even met zijn mond vol tanden. Deze vraag was in coronatijd nieuw voor hem. Niet voor onze partner.

Wij haalden onze doelen. Sommige teams waren in de coronathuiswerk-tijd zelfs productiever dan op kantoor. Vanaf de lockdown werken we 60% van onze tijd op kantoor, de overige 40% thuis of waar je maar wilt. Een collega bivakkeerde een maand in Spanje. Een tweede collega volgde haar voorbeeld onlangs. Vorig jaar werkte ik een paar dagen vanuit de camper. Als je thuis kunt werken in Nederland, dan kan dat ook in het buitenland of vanaf de camping.

Controle op het personeel, het galmt nog steeds na in m'n hoofd.

Mijn schoonvader was stukadoor in de bouw. Hij kreeg ooit samen met twee collega's de opdracht om keukens en trapgaten van huurhuizen te stukadoeren. Ze kregen dagelijks ieder een adres toegewezen. De uitvoerder had bedacht dat de hoeveelheid vierkante meters prima in een werkdag paste. De mannen konden gewoon op tijd hun pauzes houden. Met een beetje geluk zaten ze zelfs op tijd thuis aan de aardappels.

M'n schoonvader bedacht dat het slimmer kon. Hij stemde de volgorde van de werkzaamheden af op de droogtijden van het werk. De pauzes werden hierdoor op een ander moment genomen dan afgesproken. Het resultaat was dat hij dagelijks anderhalf uur eerder klaar was met de klus. En dus kon hij naar huis, want hij had de afgesproken prestatie geleverd. Binnen de gestelde tijd. Hoewel de collega's mopperden, namen ze de werkwijze van m'n schoonvader

niet over. Ze durfden het waarschijnlijk niet en konden het redden om de klus dagelijks te klaren, dus waarom moeilijk doen?

Toen na een paar dagen de uitvoerder langskwam, vertelde mijn schoonvader vol trots over z'n aanpak. De collega's trokken van leer dat hij elke dag te vroeg vertrok. Dat laatste woog voor de uitvoerder zwaarder dan de slimme aanpak die m'n schoonvader had ontwikkeld. Het kostte mijn schoonvader z'n baan.

Behoudzucht en angst overstemt intelligentie en creativiteit van het collectief, met alleen verliezers tot gevolg.

Een oud-collega vertelde eens een verhaal uit de tijd dat hij in militaire dienst zat. Het Amerikaanse en het Nederlandse leger trokken samen op. Elke dag verwonderde hij zich over het verschil in ochtendritueel. De Nederlanders begonnen op tijd met de gebruikelijke werkzaamheden. Heel anders ging het bij de Amerikanen. De soldaten bleven net zo lang op appèl staan totdat hun commandant aangaf wat ze moesten doen. Soms stonden de manschappen minutenlang in de houding, omdat de commandant met iets anders bezig was. Tot verwondering van de Nederlanders die al ver gevorderd waren met het voorbereiden van de dag.

Onze partner heeft moeite om medewerkers te behouden en verliest contracten. De vraag van de klant wordt overschreeuwd door de controle- en afrekenmechanismen van het bedrijf.

De werkgever van m'n schoonvader had de klus met 2 in plaats van 3 mensen kunnen uitvoeren. Hij liet een stijging van de productiviteit met 30% aan zich voorbijgaan in de tijd dat het werk voor het oprapen lag. En hij hoefde er niet eens extra mensen voor aan te nemen.

De commandant van het Amerikaanse leger had gehoorzame volgers. Wat heeft deze vrouw of man zich een last op de schouders

gehaald. Met deze aanpak beperkte zij of hij de intelligentie en de creativiteit tot het eigen individuele brein.

Het type leiderschap heeft invloed op de prestaties van mensen en dus op de prestaties van organisaties. Vertrouw op de praktische wijsheid van de medewerkers. Stop met controleren en noem de mensen die voor je werken vooral geen personeel.

Niet mijn circus, niet mijn clowns

‘Ik voel het hier.’ Ze wees op het deel dat haar borst met haar buik verbindt. In de buurt van het hart ergens. *‘Ik voelde het koud worden toen je zei hoe het voor jou voelde’*, ging ze verder. Het was de eenzaamheid die me triggerde. De eenzaamheid die ze voelde toen ik het benoemde. Waarna ik vervolgens even niets voelde. Uit verbinding ging.

In een flits was ik daar waar ik niet wilde zijn. Waar het altijd zo slecht voelde. Waar ik maar al te vaak was geweest. Bekend terrein. Een plek waar ik strandde in mijn meest pure vorm. Kwetsbaar en overgeleverd aan de goedheid van anderen. Een goedheid die ik niet altijd zag. Onbedoeld weet ik nu, want onbegrepen. Anders denken, anders doen. Er soms niet mogen zijn. Niet uitgesproken, wel gevoeld – onbedoeld, bedoeld.

Zo begon mijn week.

Bestuurder zijn is soms eenzaam. *‘Eenzaam maar niet alleen’*, aldus Koningin Wilhelmina in de tijd dat ze leiderschap moest tonen. Een bestuurder is ook maar een mens. Neemt z’n eigen rugzak mee naar het werk. Een rugzak waar op de meest onverwachte momenten van alles uit springt.

Mag een leider z’n kwetsbaarheid tonen? Of moet zij of hij altijd sterk zijn?

Diep van binnen ben ik ervan overtuigd dat kwetsbaarheid verbindt en mensen vertrouwen geeft. Ik mis om me heen helaas te vaak de goede voorbeelden. De dokter die zegt het *‘even niet te weten’*. Dat voelt toch menselijk? Of de politicus die zegt; *‘Ik heb het verkeerd ingeschat. Ik kijk er nu anders naar.’* Dat is toch mooi?! Maar kan dat zomaar? Wie maakt er eerder gehakt van deze politicus; de kiezer, de politieke arena of de pers? Of de bestuurder van een

beursgenoteerde onderneming die een winstwaarschuwing afgeeft? Omdat hij z'n doelen niet haalt doordat het thuis even niet zo lekker loopt. Overleeft deze bestuurder de aandeelhoudersvergadering? Wordt zij of hij voor altijd gelabeld als zwakkeling? Terwijl het van lef getuigt als je in onze harde samenleving wat zachtheid, wat menselijkheid, inbrengt.

Het beeld dat we krijgen voorgeschoteld van een dokter, een politicus en een bestuurder bevat allesbehalve kwetsbaarheid. We dichten ze van alles toe waar ze niet aan kunnen voldoen. Succes, groei, alwetendheid en eeuwige roem. Dit beeld geven ze door aan 'de lagen onder hen'. Goed voorbeeld doet volgen. Slechte voorbeelden ook, helaas. Leidinggevend in organisaties van 'sterke' leiders denken ook dat ze geen kwetsbaarheid mogen tonen. Sterk zijn is de norm. Medewerkers komen knel te zitten tussen hun krachtige leiders en de weerbarstige praktijk van alledag. Met schandalen, burn-outs en ongelukken tot gevolg.

Niet mijn circus, niet mijn clowns.

En denk nou niet dat een vrouwenquotum in de top van organisaties gaat helpen. Ik ken vrouwen die minder kwetsbaarheid tonen dan mannen. Vervolgens worden hier allerlei kwalificaties aan verbonden waardoor vrouwen in de slachtofferrol worden gedwongen. Noem het seksisme, noem het macho gedrag of noem het discriminatie. Laten we ermee stoppen. Zowel met het quotum, de kwalificaties als met het oordeel.

Bestaan er mannen die beschikken over zogenaamde vrouwelijke eigenschappen? Je leest het wel eens tegenwoordig. Nadat David Beckham als metroseksueel furore maakte, heb ik hier niet veel meer over gehoord. Het heeft dus niets te maken met de hoeveelheid crèmes en scrubs waarmee de man z'n ijdelheid onderhoudt. Volgens mij doelen we op mannen met de menselijke maat voorop.

De oplossing ligt verscholen in onszelf. Wees wat toleranter naar mensen die zich kwetsbaar opstellen. Zie ze als een uitnodigende warme schoot in plaats van een makkelijke prooi. Maar de oplossing ligt ook in organisaties zelf. In de cultuur. Markeer de geschiedenis met daarin de kleine en grote trauma's. Bescherm medewerkers tegen organisatorisch, publicitair of politiek geweld. Bied weerstand tegen systeemdruk. Geef ruimte aan andere meningen.

Slap gelul? Het gaat er toch om dat we resultaten boeken? Er moet toch gewoon geld verdiend worden? Inderdaad! Maar ga eens bij jezelf te rade. Wanneer lever jij prestaties? Wanneer is de kwaliteit van jouw werk optimaal? Wanneer komt er het meest uit jouw handen? Wanneer krijg jij complimenten van je afnemers? Wanneer doe jij met een glimlach je werk? Wanneer ga jij met energie naar huis? Is dat in een organisatie, met leiders waar je voortdurend voor op je hoede moet zijn? Of is dat in een organisatie die zich manifesteert als een warme schoot?

Welkom in mijn stadion, zijn jullie de spelers?

Ik heb iets met de buurman

‘Je kunt dit gesprek niet beëindigen want dan kom ik naar jullie kantoor en dan trek ik je over de balie.’ Gevolgd door: *‘Ik kom er nu aan met een pistool en ik schiet je hartstikke dood.’* Een boze huurder aan de telefoon met een collega. Niet de eerste keer. Het went nooit. Ze vertelt het luchtig terwijl ik een broodje zit te eten. Te luchtig. De wijze waarop ze het vertelt komt in het geheel niet overeen met de ernst van de situatie. Dus toch maar de politie gebeld en een aantal veiligheidsmaatregelen getroffen. De politie neemt direct contact op met de huurder. In de tussentijd bedreigde deze nog een medewerker van een leverancier.

Toen de politie de huurder aan de telefoon had, brak hij: *‘Zo had ik het niet bedoeld! Excuses.’* Hij was erg in de war. De dreiging was voorbij, het gevaar geweken. De politiemannen boden aan om langs te komen om de bedreigde collega’s gerust te stellen, door ze deelgenoot te maken van het gesprek dat zij hadden met de huurder. Ik vond het prachtig dat ze deze moeite namen. De politie is je beste vriend en in dit geval ook nog onze buurman. Onze kantoren grenzen aan elkaar.

Een aantal jaren geleden zijn we bij Domesta begonnen om ons op te stellen als buurman. We vonden onszelf te veel een verzorger. Een verzorger neemt je zaken uit handen. Een verzorger bepaalt wat goed voor je is. Een verzorger denkt voor je en praat namens je. Een buurman laat je met rust. Een buurman maakt dingen niet moeilijker dan ze zijn. Een buurman is je gelijke. Een buurman vraagt hulp en staat ook voor jou klaar. Gelijkwaardigheid is het woord dat hier goed bij past.

De bedreigingen aan het adres van mijn collega’s kun je niet echt gelijkwaardig noemen. En natuurlijk is de relatie die wij als woningcorporatie hebben met onze huurders helemaal niet gelijkwaardig. Een huis is een schaars goed waarvan de vraag het aanbod overstijgt. Een huis krijg je niet zomaar. Hier zijn allerlei

voorwaarden aan verbonden. Van gelijkwaardigheid is in dit opzicht dus helemaal geen sprake. Daar komt nog bij dat wij eigenaar blijven. Al huur je 100 jaar een huis van ons. Waarom streven we dan naar gelijkwaardigheid in de relatie met onze huurders?

Iedereen verdient een fatsoenlijke bejegening. Door ons op te stellen als buurman zal een woningzoekende of huurder zich sneller op haar of zijn gemak voelen. Door oprechte aandacht en door goed te luisteren ontstaat er sneller begrip. Kunnen we de goede dingen doen. Want niet elke situatie is gelijk. En dus kun je niet altijd terugvallen op het standaard aanbod. Soms is er net iets meer of iets anders nodig. Waardoor mensen echt het gevoel hebben dat ze gezien worden.

De bedreigde collega had even hiervoor een stukje op ons intranet geplaatst. Over haar gesprek met een 95-jarige huurder. Hij begreep niet waarom hij een enquête had ontvangen. Hij wilde ons liever zelf vertellen dat hij erg blij was met z'n huurhuis. En dat hij oud-militair was. Hij zag z'n oude maten nog regelmatig. Een half jaar geleden kwamen er 100 man naar een bijeenkomst. Drie maanden geleden nog maar 35. Dat was een hard gelag. Hij maakte zich zorgen over de opkomst van de aanstaande bijeenkomst. Z'n vrouw overleed 35 jaar geleden. Sindsdien schilderde hij. Aanvankelijk van foto's, maar de laatste tijd ook landschappen. M'n collega mocht wel even langskomen, dan kon ze het zelf zien. Ze stond in dubio. Ik ben benieuwd of ze nog gaat. Want waar liggen de grenzen van de buurman?

Hoe houd je de buurman 'levend' in coronatijd waar thuiswerken de norm is? Hoe maak je als nieuwe medewerker kennis met de buurman als je niet fysiek verbonden bent? Petje af voor de 30 nieuwe collega's die de afgelopen 3 jaar bij Domesta zijn komen werken. Gisteren organiseerden we een buurmansessie voor ze. Met stellingen en dilemma's probeerden we antwoorden te vinden: wat doet een buurman wel en wat doet een buurman niet? Ook deden we een taalsessie. Welke woorden gebruik je wel en welke niet? Hoe

kunnen we onze taal eenvoudig houden? Erg leuk om de energie van deze 'nieuwkomers' te voelen. De buurman is springlevend en past zich voortdurend aan.

De buurman voelt zich thuis bij ons. Het geeft hem ruimte om te leven. Een goede buur is beter dan een verre vriend. Soms is je beste vriend je buurman. Dan heb je dubbel geluk. In goede, en in slechte tijden.

Ieder huisje heeft z'n kruisje

Op het moment dat ik dit schrijf, rolt er een overlijdenskaart mijn mailbox in. De vader van een jonge collega is overleden. Veel eerder dan verwacht. Ze is net moeder van haar eerste kind. Veel eerder dan verwacht. De baby kwam veel te vroeg en had een moeizame start. Haar eigen moeder overleed toen ze zelf nog kind was, veel te vroeg. Ook nu moet ze weer te vroeg afscheid nemen. Dit keer van haar vader, bijna 63 is hij geworden. Te jong.

‘Elk mens die hef zich een kruus te dragen’, zong Daniël Lohues. Voor de ene is dit kruis een stuk groter dan voor de ander, maar nooit passend in de tijd. Ook zonder dit trieste bericht zijn het heftige weken. Wel van een heel andere orde gelukkig.

M'n maat Gerrit maakte bekend dat hij eind oktober stopt als bestuurder bij Domesta. Na 8 jaar komt er een eind aan onze samenwerking. Een goede samenwerking waarin we veel hebben bereikt. We hebben goed samengewerkt, omdat we elkaar aanvullen. Gerrit kan dingen die ik niet kan en omgekeerd. We geven elkaar de ruimte, waardoor we tegelijkertijd de dingen goed kunnen doen én de goede dingen kunnen doen. Uiteraard zijn we het ook wel eens oneens. Dan knettert het even en komt er een kop koffie aan te pas om elkaar weer te vinden. Dit lukt altijd, omdat onze persoonlijke waarden en professionaliteit meer overeenkomsten vertonen dan onze talenten. We komen er altijd uit. We doen allebei, op onze eigen wijze, onze stinkende best voor mensen die het niet cadeau krijgen in het leven.

In de *‘slipstream’* van Gerrit, kondigt een andere manager z'n vertrek aan en vervolgens nog één. *Onheil komt zelden alleen, of de plattere variant die mijn voorkeur heeft: ‘De duivel schijnt op hopen’*. Van de eerste manager wisten we dat dit moment eraan zat te komen. In het kader van *‘het goede gesprek’* spraken we regelmatig over zijn ontwikkeling en zijn ambities. Het moment was niet te plannen, maar dat hij een stap zou maken was bekend. En wat

mooi dat hij zelf het stuur van z'n loopbaan in handen houdt. Ik ben erg benieuwd waar hij z'n fysieke of virtuele voetstappen gaat zetten binnenkort.

Het vertrek van de tweede manager verraste ons allemaal. Eerlijk gezegd ben ik hier een paar dagen goed 'ziek' van geweest. Ziek in de zin van: onverwacht, we zijn aan het bouwen en wat komt het op een vervelend tijdstip. Pas toen ik besepte welke stap hij ging maken kon ik het positief zien. Want geheel in lijn met een klein elftal 'oud Domestianen' die hem voorgingen, krijgt hij de eindverantwoordelijkheid over een prachtig mooie organisatie. Een hele goede aannemer in dit geval. En ik weet uit ervaring dat je geen nee moet zeggen tegen de leukste baan van de wereld bij een organisatie waarvoor je hart een sprongetje maakt. Mooi voor hem en een compliment voor onze organisatie. Domesta als kweekvijver voor talent!

'Moeten we niet communiceren over het vertrek van twee van onze managers?', aldus een mail van een aantal bezorgde en altijd attente collega's die dicht bij me staan.

'Wat mij betreft niet', reageerde ik.

'Het nieuws zou wel eens tot rumoer kunnen leiden binnen en buiten de organisatie', vervolgden de collega's hun betoog.

'Intern zijn we onderdeel van het gesprek, extern hebben we het niet in de hand', antwoordde ik. *'Geroddeld wordt er toch, kijk naar onszelf. Als er ergens in het land een organisatie iets onhandigs doet, of mensen verlaten onverwachts organisaties die we kennen, dan praten wij daar toch ook over?'*, vulde ik aan.

Laten we ons focussen op onze eigen mensen en er voor ze zijn. De bezorgdheid van de collega's was niet geheel onterecht. Een aantal van onze mensen was geraakt door het vertrek van de drie sleutelfiguren. Boosheid, teleurstelling en onbegrip zijn de woorden die ik het vaakst hoorde van de mensen die ik sprak. Gelukkig kon ik in de gesprekken de scherpe randjes wegnemen, zodat we ons samen kunnen gaan richten op het invullen van de vrijgekomen posities.

We cancelden een personeelsdag die in het teken stond van onze missie. Zo'n dag heeft geen zin als een aantal cruciale functies niet zijn ingevuld. Collega's schakelden snel en vormden de dag om tot een 'verbindingdag' voor medewerkers die de afgelopen drie jaar aan boord zijn gekomen.

Drie collega's vertrekken, maar 122 blijven, waarvan eentje binnenkort haar 50-jarig werkjubileum viert. Ook dat is Domesta. We gaan samen verder. Verder met alle goede plannen die we maken, met en voor onze huurders. Verder met het versterken van de organisatie. Verder door de goede dingen goed te doen. Verder door het team leidinggevenden weer op sterkte te brengen; voor de korte en voor de lange termijn.

We sluiten de verbindingdag af met alle mensen. Met een borrel. Want laten we niet vergeten om af en toe een feestje te vieren. Zodat 'onze krusen', groot en klein, dragelijk blijven.

Note to self

Wakker worden maar
Niet uitgerust
Overkomt me nooit
Sliep nog wel zo goed

Voor mijn gevoel
Het laat me niet in de steek
Waarom dan toch
Moet eerst mijn hoofd aan de slag

Voordat ik knopen door kan hakken
Uit respect voor de mens
Dat zeker
Maar wat is respect als het er om gaat?

Verwar ik respect met angst?
Angst om te beschadigen?
Angst of ik het wel goed zie?
Want vaak stond ik alleen

Ook nu sta ik alleen
Een bewuste keuze dit keer
Omdat ik niet twijfel
Omdat ik weet dat ik de mens zie

In z'n geheel
Met z'n goede intenties
Die vaak verstopt maar wel voelbaar zijn
Ik kan de woorden vinden

Raak niet verdwaald in m'n hersenen
Omdat ik vertrouw op m'n gevoel

Een klein moment
Een subtiel signaal

Het is genoeg
Er is respect
We sluiten iets moois af
Er is perspectief

Niets is stuk gegaan
Er is niets verloren gegaan
Vertrouw daarom
Maar gerust op je gevoel

Niet lullen maar poetsen

‘Je volgt de oorlog amper? Dat is uitzonderlijk. Dit heb ik nog nooit gehoord’, aldus de nieuwe burgemeester tijdens ons kennismakingsgesprek.

‘Nee,’ antwoord ik, ‘ik weet inmiddels wel hoe een oorlog eruitziet. Maar ook hoe erover bericht wordt. Heb jij de illusie dat je op tv en in de krant altijd de werkelijkheid te zien krijgt? Berichtgeving over oorlogvoering is vaak net als politiek; geframed en beïnvloed door haar deelnemers’, besluit ik.

Maar waar ik vooral naar kijk zijn de gevolgen van de oorlog: de economie, de wereldorde en de gevolgen voor de mensen. Ik zoek naar duiding en aanknopingspunten om daar, binnen mijn invloedssfeer, op te anticiperen. Het front is ver van mijn bed, maar dichtbij genoeg om mij te laten kijken naar wat ik zelf in *‘het hier en nu’* kan bijdragen aan het verzachten van het leed van de mensen. Op zoek naar de actieknop dus. Dat doen veel mensen en bedrijven. Net als aan het begin van de coronacrisis komen mensen meteen in actie om hulp te bieden. Vrouwen en kinderen worden bij de Oekraïense grens afgehaald door Nederlanders met een warm hart en een ruim huis. Ondernemers die de coronacrisis ternauwernood overleefden, stellen ruimte en eten beschikbaar voor de opvang van Oekraïense mensen. Onze overheden schakelen weer over naar de crisistand door duizenden opvangplekken te realiseren. Prachtig om te zien.

We zijn één, ondanks allerlei boreale uilen van Minerva die hier graag een eind aan zouden maken. Wij zijn één. Europa is één. De NAVO is één. We zijn één en zullen de wereld voor altijd veranderen. Voor eeuwige vrede. Ten goede van de mens. Ten goede van het klimaat. Laat bange Vladimir maar lekker tsaartje spelen in z’n eigen tuin.

Ik richt me dus op de duiding van de Oekraïense crisis, in plaats van de strijd *live* binnen te laten komen. Dan kom je makkelijker in de actiestand. En daar helpen we mensen mee. En ik merk dat de

collega's bij Domesta dit ook voelen. Aan het begin van de oorlog stuurde ik een mail naar de verantwoordelijke wethouders om onze hulp aan te bieden. Of er ruimte was voor het plaatsen van flexwoningen in hun gemeente? Al de volgende dag zaten collega's van Domesta bij de gemeenten aan tafel. Vanaf dat moment elke dag om acht uur crisisoverleg op ons kantoor.

Een collega wist de hand te leggen op 40 flexwoningen die binnen een maand beschikbaar zouden zijn. We maakten de sommen, namen een besluit en binnen een uur keurde onze Raad van Commissarissen het besluit goed. Handtekeningen zetten en bestellen maar. En met een beetje geluk is er ook tijdig een locatie beschikbaar.

'Wees zelf de verandering die je wilt zien in de wereld. Niet lullen maar poetsen!'; twee slogans die me uit het hart gegrepen zijn. Komen ze je bekend voor? Dat is mooi! Ik heb ze geleend van de organisatie *'Because We Carry'*: een vrijwilligersorganisatie die zich inzet voor de vluchtelingen die gestrand zijn op het eiland Lesbos in Griekenland. Twee keer zo ver als Lviv in Oekraïne, maar ook Europa.

Ik hoorde een andere burgemeester zeggen dat de noodopvang in zijn gemeente alleen bedoeld is voor mensen uit Oekraïne. Zijn uitspraak raakte me. Ik herkende hem er niet in. Ik roep hem op om vooral door te gaan met het organiseren van huisvesting voor Oekraïners op de vlucht. Maar ook om een fors bedrag te doneren aan *'Because We Carry'* zodat de vluchtelingen uit andere oorlogen, die al maanden onder erbarmelijke omstandigheden bivakkeren op Lesbos, het ook een beetje beter krijgen.

Je hoeft Buienradar niet te checken om te weten wat voor weer het is. Als je het dak hoort kraken dan weet je dat het stormt. Dan negeer je het scherm en ga je af op het gekraak. Zodat je weet wat je te doen staat. Tijdens en na de storm. Uit welke windrichting de storm waait, of welke kleur de wolken hebben, doet er niet toe.

Growie is geen fictie

Jaren geleden maakte ik via de school van mijn dochters kennis met Growie en Fixie. Ik dacht toen meteen aan een komisch duo à la Bert en Ernie. Fout dus! Een ultiem voorbeeld van *vastdenken*; ik was even Fixie. Als vrijdenker Growie zou ik eerst wat vragen hebben gesteld. Dan had ik gehoord dat ze niets met elkaar te maken hebben. Aldus mijn eerste introductie op het gebied van de theorie over *fixed* en *growing mindsets*.

Ik beschouw mezelf over het algemeen als vrijdenker; als een Growie dus. Er zijn in mijn optiek altijd kansen. Hoe groot het probleem ook is, er is altijd een scala aan oplossingen voorhanden. Creativiteit, ondernemend zijn en ontwikkelen zijn de waarden die hierbij passen. Regelmatig ontmoet ik *vastdenkers*. Mensen die het perspectief op dat moment niet zien. Die alleen beren op de weg zien en geen kansen. Toch betrap ik mezelf er ook regelmatig op dat ik vastloop in mijn denken. Dat ik mezelf klemzet.

Afgelopen week nog. Een zakelijk gesprek. Een kennis bracht slecht nieuws. Althans voor mij, vond ik op dat moment. Voor deze kennis was het een geweldig mooie boodschap. Ik voelde ineens teleurstelling opkomen en schoot in de slachtofferrol. Ik dacht alleen aan mezelf en zag alleen maar beren. Ik kon zijn succes niet zien en groef in allerlei allerlei voorbeelden op van wat ik had gedaan om hem te ondersteunen. Had hij dit dan niet gezien? ‘s Nachts werd ik er wakker van. Gebeurt mij nooit, want goed slapen is het meest constante onderdeel van m’n levenslöl.

Maar kort daarna, in die bewuste nacht, werd het licht en kwam er ruimte. Ineens had ik het verhaal voor mezelf op een rijtje. Zijn succes was ook mijn succes. Ik had er namelijk aan bijgedragen. Deze bijdrage zorgde er mede voor dat hij op dit moment de stap kon zetten waarvan hij al tijden droomde. Van slachtoffer veranderde ik naar speler. Onderdeel van het succesverhaal. Wat had ik mezelf klemgezet door vast te denken! Door munitie te zoeken

die mijn gelijk bewees. Door mezelf in te graven in alles wat ik niet begreep van hem. Ik had alleen oog gehad voor de negatieve kant.

Door uit te zoomen en het gehele plaatje van een afstand en van meerdere kanten te bekijken, kreeg ik weer perspectief. Ik zag dat zijn succes ook mijn succes kon worden. Dat ik trots op hem kon zijn. En dat laatste wilde ik maar al te graag. Opeens was mijn probleem als sneeuw voor de zon verdwenen. Snel daarna ontstonden er zelfs kansen.

Nog een voorbeeld van deze week: bij toerbeurt gaan mijn vrouw en ik mee naar de paardrijlessen van onze dochters. Een belangrijk en gezellig moment in het weekend dat voor het overige goed gevuld is met boodschappen halen, de was doen en sociale activiteiten. Voor mij altijd een uitdaging om na een drukke week ook tijd voor mezelf te claimen. Om bijvoorbeeld te kunnen sporten en te kunnen schrijven. Als er dan een extra dag in het weekend dreigt op te gaan aan iets anders, dan krimpt mijn brein direct. Mijn tijd is heilig en ik doe mijn best om dit niet al te regelmatig in het gedrang te laten komen.

Een extra paardrijles dus. Op zondag. Ik zag m'n eigen tijd al van de klok glijden. Uit het niets opperde ik dat de dochters overdag prima zouden kunnen fietsen naar de manege. Ze fietsten immers ook naar school en naar afspraakjes met vriendinnen. Mijn vrouw bracht in dat de manege twee keer zo ver fietsen was als school: 9 kilometer heen, 9 kilometer terug. Beng! De klem in m'n brein werd nog een paar slagen strakker aangedraaid.

Chagrijn bij mij en inmiddels ook een beetje bij mijn vrouw en twee van de drie dochters. De derde dochter pakte het anders aan. Ze stelde vragen. *'Waar komt dit nu ineens vandaan, pap? Dit is nieuw voor mij! Een van jullie gaat toch altijd mee? Waarom nu niet?'* Kedeng, raak. Ze had gelijk. Ik had mij klem laten zetten door m'n vastzittende brein. Zo pak je een verandering natuurlijk niet aan,

pap! En dus moest ik terugkomen op mijn voorstel. Ik stelde voor dat we er nog eens in alle rust over zouden praten.

Afgelopen maandag leerde ik in een workshop iets over de bandbreedte in ons brein. Dat als we 'in het groen' blijven, we leuke mensen zijn. Dan zijn we creatief en staan we open voor andere ideeën. Dan kunnen we goede besluiten nemen. Schiet je uit het groene naar boven in het rode, dan ontstaat er stress en denk je jezelf vast. Je IQ daalt en je wordt onverstandig. Korte termijn gaat voor lange termijn. Schiet je uit het groene door de bodem naar het gele, dan ga je je vervelen en wordt het saai. Dan denk je jezelf ook vast. Een soort bore-out, je kunt er zelfs depressief van worden als het te lang duurt.

De kunst is dus om in het groen te blijven. Maar we zijn mensen. En dus schieten we wel eens in de stress en ook vervelen we ons wel eens. Ik hoop dat iedereen dit herkent. Ik realiseer me dat ik nog wat te leren heb om deze signalen vroegtijdig te herkennen. Om ze aan te voelen komen en er iets mee te doen.

Ik ben bijna 55 en nog steeds niet uitgeleerd. Ik kan me haast niet voorstellen dat ik de enige ben. Toch?

Voorkomen is beter dan genezen

Storm Eunice blies een boom omver die precies op onze auto landde. *Total loss* kregen we gisteren te horen van de verzekering. Daar zit geen mens op te wachten. Naast het praktische gedoe, kost het weer handenvol geld. Dachten we. Maar dit laatste viel nogal mee.

De auto is 10 jaar oud en is een zogenaamde hybride. We rijden op benzine en op stroom. Uiterst zuinig en dus met weinig CO₂ uitstoot. We kochten de auto tweedehands, ongeveer 4 jaar geleden. We vonden hem niet mooi, hij was vooral zuinig en praktisch. Naast 7 zitplaatsen voor alle gezinsleden met aanhang, past driekwart van de Ikea-collectie erin. We kochten de auto, omdat we geleidelijk aan afscheid wilden nemen van het fossiele tijdperk. Van dikke diesel-SUV's naar CO₂ neutrale gezinsbakken. We hadden een visie en investeerden op basis hiervan.

Deze aanpak betaalt zich nu terug. We schrokken van de waarde van de auto. Een snel marktonderzoek leerde dat dit type auto nog altijd zeer gewild is. Vanwege z'n duurzame energieprestatie. We schreven amper af de afgelopen 4 jaar. We krijgen een fors bedrag terug van de verzekering. Meer ruimte dus om de volgende stap in onze mobiliteit te maken. Misschien gaan we wel terug van 2 auto's naar 1. Een mooie opmaat naar *all electric*.

Het omgekeerde zie je in de huizenmarkt. De kleine, dikke diesels onder de huizen brengen nog steeds grof geld op. Het maakt niet uit of een huis label G heeft of energieneutraal is. Het loont om een slecht onderhouden, smerige diesel in de vorm van een huis, te verkopen aan de hoogste bidder. Vervuilende, energieslurpende huizen gaan weg voor de hoofdprijs. Hoofdprijzen waar alleen de verkopers van profiteren. Verkopers die hun groeiende vermogens amper belast zien. Starters komen hierdoor nog moeilijker aan bod. Meer verliezers dan winnaars dus.

Hier zou de overheid moeten ingrijpen in het systeem.

De urgentie om in te grijpen is er meer dan ooit. De alarmerende IPCC*-rapporten vliegen ons al decennialang om de oren. Het is 1 voor 12 inmiddels. Het klimaat is stervende, nog net niet terminaal. De energieprijzen stijgen sneller dan de raketten van Elon Musk en Richard Branson samen. We zijn afhankelijk van een ruziezoekend regime waar we onszelf zo snel mogelijk van moeten bevrijden.

Nu investeren in duurzaamheid is slimmer dan investeren in defensie. Want door deze visie raken we steeds minder afhankelijk van barbaarse staten. En raken we een aantal huidige en potentiële vijanden diep in hun buidels en krenken we hun ego's. Dan raakt hun geld en hun moed snel op om nog langer de baas van de wereld te willen spelen.

Maar let op: laten we niet de fout maken door afhankelijk te worden van een aantal nieuwe barbaren, omdat die bijvoorbeeld het waterstof zo lekker goedkoop en efficiënt kunnen produceren. Want als we weer in onze eeuwenoude valkuil stappen, moeten we naast de investeringen in defensie alsnog onze ic-capaciteit uitbreiden. Om voorbereid te zijn op de slachtoffers van een pandemie die we al eeuwenlang niet willen bestrijden. De naam van deze pandemie laat zich raden.

Voorkomen is beter dan genezen. Gaan we dan vanaf nu écht leren van het verleden?

* Het Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) is opgericht door de Verenigde Naties. Hun doel is de beschikbare kennis op het gebied van klimaat, klimaatverandering en de gevolgen in kaart te brengen. – Bron: www.knmi.nl

'40, '80, '20

'*Ben je bang?*', vroeg Wout. Hij reageerde op m'n Instagram story met daarin een foto van mijn kinderen, zittend op een trap, kijkend naar een levensgrote foto van Anne Frank. Ik had het nummer '*Russians*' van Sting eronder gezet. '*Believe me when I say to you, I hope the Russians will love their children too*', aldus de zanger in 1985. De koude oorlog liep zo'n beetje tegen het einde. De donkere crisisjaren lagen achter ons.

Was ik bang? Eigenlijk wel een beetje. We waren met ons gezin een paar dagen in Amsterdam. We maakten de gijzeling in de Apple Store op dinsdag van dichtbij mee. Op woensdag bezochten we het Anne Frank huis. Na twee jaar pandemie een plek die nog meer indruk lijkt te maken dan voorheen. Ja, de ontwikkelingen in Oekraïne maakten me wel een beetje bang. Zo dichtbij. Als bruto geweld gezond verstand overvleugelt, dan is mijn repertoire uitgeput. Tegen zoveel macht kon Otto Frank zijn gezin niet beschermen. Hij overleefde als enige van het gezin de verschrikkelijke kampen.

Kan ik mijn gezin beschermen? Wil ik mijn gezin beschermen? Ik wil dat mijn kinderen in vrijheid opgroeien. Dat ze zich niet hoeven af te vragen of Amsterdam een veilige stad is. Ik wil ze niet bang maken. Maar ik wil ze ook niet naïef houden. De wereld is nou eenmaal niet alleen maar roze. Net zoals we ze ook al moesten waarschuwen dat de liefde soms vermomd is. Dat er viereriken rondlopen die de onschuld om zeep willen helpen. Zodat de onbevanging voor eens en altijd is verdwenen. De onbevanging van Anne Frank die in de donkere oorlogsjaren licht gaf aan haar achterhuisgenoten. Later, toen haar vader de dagboeken las, werd duidelijk dat het een masker was dat ze opzette.

Ik wil dat mijn kinderen zonder masker opgroeien. Dat ze open de wereld kunnen betreden omdat ze weerbaar zijn. Dat ze op zichzelf kunnen vertrouwen, omdat ze niet onwetend zijn.

Ik was bang inderdaad. Omdat er visioenen opdoken van de donkere jaren tachtig. Het was de economische crisis. Vaders raakten banen kwijt. Ook mijn vader. Anderen vochten tegen hypotheekrentes van meer dan 15%. Net als we nu vechten tegen de hoge energieprijzen. John Lennon werd vermoord in 1980. Ik hoorde het in de bus naar school. Het was nog donker. Ronald Reagan werd president van Amerika. Hij wilde overal kruisraketten neerzetten als antwoord op de Russische SS20 raketten. Er was woningnood, krakersrellen domineerden het nieuws. Hans Janmaat van de Centrum Partij kwam de Tweede Kamer in 1982 binnen. Hij kwam op voor de 'hardwerkende Nederlanders' en verzette zich tegen de 'gastarbeiders' in ons land. Het was het decennium van de zure regen. Onze bossen stierven in rap tempo omdat we ons eigen nest bevuilden. We hadden geen boodschap aan het klimaat. '*Greed is good*', aldus investeerder Gordon Gekko in de filmklassieker '*Wall Street*'. Geld verdienen was de belangrijkste mores. Niet de menselijke maat, de zorg voor elkaar of voor het klimaat. Ook in de jaren '80.

Aan het einde van de jaren '80 werd het licht. De muur viel. Redelijke mensen kregen het voor het zeggen. Gezond verstand nam de plaats in van de macht. We zijn nu 40 jaar verder. Ik voel de angst die ik toen niet wilde voelen. Ik was puber. Pubers horen een zekere onverschilligheid te hebben over dingen die ze niet kunnen beïnvloeden. Die ver weg zijn. Die niet over ze gaan. De jaren '80 hebben mij gevormd, weet ik nu, 40 jaar later. Dat werd me deze week duidelijk.

Maar ik wil niet dat mijn kinderen onverschillig staan tegenover de mannen van de macht. Ik wil niet dat mijn kinderen accepteren dat we mensen uitsluiten van onze samenleving. Ik wil niet dat mijn kinderen cynisch worden omdat we niet leren van het verleden. Omdat de geschiedenis zich lijkt te herhalen.

Kijk naar de politiek. Kijk naar de economie. Kijk naar het klimaat. Kijk naar de aantrekkelijkheid van de macht. De macht die

corrumpeert en nooit leert. En misschien ben ik voor dit laatste wel het meeste bang.

Inflatie van het geweten

Tsunami's aan tsunami's
Vliegen ons om de oren
Het meer is nooit vol
De inflatie van veel, meer en meest

Inflatie is niet wat het ooit was
Iets dat ooit rijkdom bracht
Maar nu tot armoede leidt
Armoede van het fatsoen

Wat is het waard?
Het respect
Dat we ooit hebben geleerd
In een gulden tijdperk

Politici moet je respecteren
'Ach hou toch je bek man!'
'Hou zelf je bek!'
Het is de inflatie van het respect

Want wat is de ware waarde?
Van de woorden van onze politici
Als deze niet worden gevoeld
Door wie ze worden uitgesproken

Minder Marokkanen
Terwijl ik ze zo graag zie
Die ons land verrijken
Met waardevolle inzichten

Tommy Wieringa schrijft vandaag
Over wat we nu zeggen
En vroeger niet werd gezegd
Uit respect voor het leed

Het leed van mensen
Die geen stem hadden
Die gekozen werden
Maar niets te kiezen hadden

Zesenzeventig jaar geleden
Leerden we de mens kennen
Tot wat hij in staat is
Als je de inflatie van het geweten niet remt

Laten we op waarde blijven schatten
Wat met bloed, zweet en tranen is verdiend
Dat ons heeft geleerd
Dat vrede alleen maar in waarde stijgt

Klaar met de *metaverse*

We zijn weer los. We mogen weer naar de kroeg en naar kantoor. Het heeft direct invloed op het gemoed. Een luchtige blog volgt op de zware kost van de afgelopen weken. Excuses voor deze marteling. Dank dat jullie dit met mij ondergingen. We zijn er weer.

Het kantoor vormt weer het middelpunt van onze doordeweekse dagen. De onesies en Reinders-pakken kunnen de kledingbak in. Eindelijk verlost van het verplichte broodsmeren tussen de middag. Gewoon gemakzuchtig aansluiten in de rij voor een heerlijke panini van Tina van de catering.

Het viel nog niet mee om weer in het ritme van het kantoor te komen. Hoe deden we het ook alweer, dat werken onder andermans ogen? Hoe kun je zo geruisloos mogelijk je socials checken gedurende de dag? Thuis deed je dat gewoon. Niemand die het zag. Maar op kantoor is het een stuk lastiger. Het was druk op het toilet, zeg maar.

Ik moest dus wennen. Al ver voor corona en de grote kantoorverbouwing had ik afstand gedaan van een eigen kantoor. Ik vond het maar ballast en vaak had de eigen plek het karakter van een mailfabriek. Zodra ik alleen was, schreeuwde de mail om aandacht en sprak ik nooit spontaan meer iemand op de gang. Weg met dat kantoor dus! Flexen werd de norm. En dat beviel uitstekend. Ik hield me uiteindelijk ook redelijk aan de instructies van mijn collega die mijn agenda organiseerde. Zodat ik op het juiste moment, op de juiste plek, met een door meerdere mensen begrepen bedoeling was. Heel efficiënt.

Maar sinds de grote verbouwing is niets meer zeker. Heeft niemand meer een eigen plek. Ik heb het gevoel alsof ik in de supermarkt loop. Een plek waar ik alleen in uiterste noodsituaties naar binnen ga. Ik heb namelijk altijd het gevoel dat het winkelpersoneel, net voor mijn komst, alles een andere plek heeft gegeven. Zodat ik weer minutenlang ronddool om mijn favoriete chocola of die heerlijke

wijn te vinden. Serieuze nood aankopen dus. Op kantoor zijn ook alle collega's hun vaste plek kwijt. En ik maar zoeken. Maar ook ik ben mijn uitvalsbasis met de sturende ogen van de secretaresses kwijt.

En wat is het vermoeiend om te moeten schakelen tussen al die verschillende overlegmogelijkheden. Vergaderen met echte mensen. Vergaderen met mensen op een scherm. Overleggen met mensen aan de telefoon. Spontane gesprekjes bij de koffiemachine. Smalltalk en roddelen tijdens de lunch. Zelfs een afspraak buiten de deur zit er na lange tijd weer in. En dan nog alle mengvormen van het voorgaande. Hybride, aldus de grote kantooralmanak.

Thuiswerken is zo lekker overzichtelijk. Na het ontbijt het bovenlichaam fatsoeneren. Scherm aan, camera aan en oh ja, *geluid Bert*, je microfoon! Na twee jaar Teamen en Zoomen nog steeds geen routine. (Vroege dementie komt voor in de familie.) De hele dag verloopt volgens schema, uitgevoerd op de 2 vierkante meter die de thuiswerkplek meet. Alles onder controle met zelfs de unieke mogelijkheid om een irritante vergaderpartner te 'muten' als het te gortig wordt. Of door een spontane wifi-storing te simuleren als het onderwerp of het vergader-gezelschap je niet kan boeien. Alle prikkels onder controle.

Het autistische landsdeel in mijn brein wordt op de proef gesteld nu we weer naar kantoor gaan. Niet dat ik ooit de diagnose heb gehad, maar het is mijn overtuiging dat we allemaal sporen van autisme, ADHD, ASS, Asperger, dementie en andere vruchten uit de genetische top 10 met ons meedragen. Af en toe wordt de rangorde door elkaar geschud en staat er, geheel onverwacht, een andere eigenschap met stip op 1. We zijn allemaal mensen.

Maar gelukkig gloort er hoop. We werken nu *triple-hybride*. Thuis, op kantoor of op locatie. Thuis om je gezinsleden regelmatig een knuffel te geven (en om de was te doen), op kantoor om de collega's te treffen en in de kroeg om ongestoord de socials te checken, chocola te eten en wijn te drinken.

Kortom. Ik ben blij dat we weer mogen. Dat het kantoor en de kroeg weer open zijn. Het is een genot om weer met echte mensen in het echt samen te zijn. Laat Mark Zuckerberg maar stoppen met die *metaverse* waar hij mee dreigt. Ik opteer voor de echte wereld waar je af en toe wordt geprikkeld door echte mensen, al dan niet met een heerlijk stuk chocola en een goed glas wijn onder handbereik.

Hoe heurt het eigenlijk

De 7 vinkjes van Joris Luyendijk zijn hot. Afgelopen zondag was hij te gast in het tv-programma Buitenhof. Samen met Neelie Kroes en Sylvana Simons. De laatste moet steevast opdraven als het gaat om diversiteit. Alsof Carolien van der Plas geen bijdrage zou leveren aan de diversiteit in de Kamer. Het is dus maar hoe je het bekijkt.

Een headhunter vertelde me onlangs hoe hij Raden van Commissarissen een spiegel voorhoudt als het gaat om het bevorderen van diversiteit in hun gremia. Hij laat ze twee foto's zien: de eerste met een mix van gekleurde en witte mannen, vrouwen en andere genderidentiteiten. Op de tweede foto staan alleen witte mannen. Vervolgens stelt hij de vraag welk gezelschap het meest divers is. De mensen op foto 1, of de mensen op foto 2? Je raadt het al; de meeste mensen kiezen voor foto 1. Toch is het gezelschap witte mannen van de 2^e foto het meest divers. Diversiteit wordt namelijk niet alleen bepaald door je huidskleur of door het feit dat je vrouw of man bent, of een andere genderidentiteit hebt. Diversiteit wordt bepaald door een veelheid aan factoren. In elk geval meer dan 7.

Ik moet zeggen dat ik steeds meer bewondering krijg voor Sylvana Simons nadat ik de podcast van Kustaw Bessems en Marilieke Engbers heb beluisterd. Met name de kwestie over het vermeende grensoverschrijdende gedrag van PVV-kamerlid Beertema en de daaropvolgende tirade van commissievoorzitter Tellegen, nadat Simons dit bespreekbaar wilde maken. Dit voorval maakte voor mij duidelijk wat vrouwen en minderheden te verduren krijgen. Maar vooral ook hoe anderen, die in de positie zijn om er iets aan te doen, het laten gebeuren. Niets doen. Het slachtoffer aanspreken in plaats van de dader aan te pakken.

Zo ook Twan Huijs gisteren. Hij was de interviewer van dienst in het programma Buitenhof. Nadat Simons en Kroes aan het einde van hun gesprek concludeerden dat ze het met elkaar eens waren over

het besproken thema, vroeg Huijs naar de mening van de volgende gast; Pieter Heerema van het CDA. Die antwoordde dat hij zich kon vinden in de woorden van Kroes. En zo werd het bruggetje gemaakt naar diversiteit binnen het CDA en hoe het kon dat de partij Mona Keizer en Pieter Omtzigt niet aan boord kon houden.

Mijn vrouw trok me aan m'n vest. *'Hoor je wat-ie doet? Heerema bevestigt het standpunt van Kroes dat een gezamenlijk standpunt was van Kroes én Simons. Heerema zegt dus niet; ik sluit me aan bij het standpunt van de dames Kroes en Simons. Heerema gunt Kroes z'n sympathie en laat Simons met lege handen achter. Kroes wordt gezien en Simons niet. Hij noemt Simons niet eens.'* En zo subtiel is het. Handig de luwte van de risicoloze gevestigde orde opzoeken. Met Simons weet je immers nooit wat je in huis haalt. Want niet een van hen. Functie elders lijkt hij te willen toevoegen. Huijs liet het gebeuren. Te veel respect, gemakzucht of ongevoelig door ingesleten patronen?

En Kroes kreeg vervolgens de gelegenheid van Huijs om te laten zien dat ze gewend is om macht in te zetten als het spannend wordt. Geheel onverwacht confronteerde Huijs Luyendijk met een passage uit het boek *De zeven vinkjes**. Een kenschets van Kroes. Die volgens haar niet klopte. Luyendijk had Kroes ogenschijnlijk gevraagd om een reactie tijdens het schrijven van zijn boek, maar Kroes had niet gereageerd. En dus vertrouwde de schrijver op een artikel over Kroes dat hij vond. Kroes weerlegde elke lettergreep die Luyendijk over haar schreef, waarmee de schrijver zichtbaar verlegen was. Ze maakte zich groot. Blies zich op. Grote ogen. *'Wie denkt Luyendijk wel niet wie hij is'*, lijkt ze te willen zeggen. *'Zo gaan wij niet met elkaar om'*, lees ik op haar gefronste voorhoofd. Maar in plaats van met tegenargumenten te komen, bood Luyendijk z'n excuses aan. Hij legde uit dat hij zorgvuldig te werk was gegaan maar trok het boetekleed aan. Nederig en kwetsbaar. Erin geluisd door Huijs.

En hiermee liet Luyendijk zien waarom hij zich niet thuis voelt bij mensen met 7 vinkjes. Te nederig en te kwetsbaar. Hij beheerst hun gedrag niet. Hij was een van hen maar is uit de roedel verdreven. Waarschijnlijk omdat hij een betekenisvolle carrière verkoos boven een stereotype loopbaan waarbij macht en het verdienen van een vorstelijk salaris centraal staan.

Diversiteit is niet zichtbaar. Niet meetbaar door er vinkjes aan toe te kennen. Maar wel voelbaar. In elk geval merkbaar voor degene met minder dan 7 vinkjes. Soms heel subtiel. Vaak heel brutaal.

* *‘De zeven vinkjes’* - Joris Luyendijk - ISBN 9 789 493 256484

De 7 vinkjes van Steve Jobs

Het ging de laatste tijd veel over diversiteit in mijn blogs. Niet zo gek als je werkt voor mensen met 'minder dan 7 vinkjes'. Deze uitdrukking slaat op het nieuwe boek van Joris Luyendijk, met als titel: *De zeven vinkjes*.

Je krijgt een vinkje als tenminste een van je ouders hoogopgeleid of welgesteld is, als minstens een van je ouders in Nederland is geboren, als je man bent, als je hetero bent, als je wit bent, als je gymnasium of vwo hebt afgerond en als je een universitaire studie hebt afgerond.

Twee jaar geleden introduceerde de journalist deze term. Toen waren het nog 6 vinkjes. Ik heb er 4 en schreef daar een blog over.

Mensen met minder dan 7 vinkjes versterken de diversiteit. Hoe minder vinkjes, hoe beter. Diversiteit in organisaties is belangrijk. Het brengt kleur. Het brengt andere inzichten. Het brengt nieuwe vragen. Het brengt gedoe.

Gedoe ja. Vaak voor degene die de diversiteit brengt. Met de beste bedoelingen nemen we mensen aan die anders kijken. Maar het kost bakken energie van de overige mensen om ze te pruimen. Laat staan dat de andersdenkende overeind blijft in het geweld van de gelijkgezinden. Want het kost ineens moeite om tot een besluit te komen. We blijven maar langs elkaar heen praten en weten niet wat we afspreken. Voortdurend zijn we in gesprek om verschillen te overbruggen. Alsof je belastingaangifte aan het doen bent in India.

Ik overdrijf misschien een beetje, maar diversiteit komt niet vanzelf. Op het moment dat je iemand binnenhaalt die anders is dan de zittende meute, moet je aan de bak. Om de nieuwkomer veiligheid, respect en vertrouwen te geven. Anders - want zichzelf - te laten zijn.

En juist in de huidige tijd waarin we niet alleen meer kunnen vertrouwen op het verleden, hebben we nieuwe inzichten nodig. Andere gezichtspunten op veranderende vraagstukken. Want er doemen nieuwe uitdagingen op: een wooncrisis, circulariteit en duurzaamheid, vergrijzing, hittestress en wateroverlast, de menselijke maat, nieuw leiderschap, vluchtelingencrises, industrialisatie van de bouw, verantwoordingslast en systeemveranderingen.

‘We lossen de vraagstukken van vandaag niet op met de wijsheid waardoor ze zijn veroorzaakt. Als je doet wat je deed dan krijg je wat je kreeg.’ Twee tegeltjeswijsheden die bevestigen dat diversiteit broodnodig is om de vraagstukken van morgen op te lossen.

Terwijl ik deze blog schrijf, luister ik naar het album ‘Karsu’ uit 2019 van multitalent Karsu Dönmez. Een Nederlandse Turkse. Ze werd beroemder in ons land nadat ze deelnam aan ‘Beste Zangers’. Ze vertolkte onder andere het lied ‘An de kant’ van de Sallandse rockband Bökkers. In dialect wel te verstaan. Behalve de umlaut op de ‘o’ hebben beide muzikanten weinig overeenkomsten. Karsu mist in elk geval een vinkje dat Hendrik Jan Bökkers wel heeft.

Karsu wordt overal gevraagd tegenwoordig omdat ze heel even een van ons was. Dat verbindt. Het is sympathiek maar het is precies wat we niet moeten willen. We hadden immers al een Bökkers. We leren meer van haar Turkse nummers. Waarbij ze oosterse klanken mengt met westerse ritmeschema’s. Een nieuw genre ontstaat; het maakt een andere cultuur en denkwijze bereikbaar voor ons westerlingen. Het verrijkt het muzikale spectrum. Het opent je brein voor nieuwe geluiden. De muziek als spiegel van de samenleving?

En ook al zouden we vast willen houden aan minimaal 7 vinkjes en niets willen weten van diversiteit, dan keert de wal vanzelf het schip. Want volgens hoogleraar arbeidsmarkt Ton Wilthagen loopt onze economie vast op het moment dat we onze grenzen sluiten voor arbeidsmigranten. Nu al zijn landen om ons heen populairder dan

Nederland voor buitenlandse werknemers. Met ons migratiebeleid en het onvriendelijke klimaat voor mensen van buitenlandse afkomst, laten veel talenten ons land links liggen. We worden steeds minder vaak gekozen. En dat gaat ten koste van onze welvaart en ons welzijn. We voelen straks in onze portemonnee en aan het bed dat we diversiteit buiten de deur hebben gehouden. Twee plekken waar de Nederlander buitengewoon veel gevoel heeft, normaal gesproken.

We lossen de opgaven van deze tijd niet op door alleen maar mensen met 7 vinkjes aan de macht te helpen of in dienst te nemen. Hun arsenaal is uitgeput. We hebben andersdenkenden nodig voor perspectief op een mooie toekomst.

“Op de gekken, de buitenbeentjes, de rebellen, de herrieschoppers, de ronde pinnen in de vierkante gaten ... degenen die de dingen anders zien – ze houden niet van regels en ze hebben geen respect voor de status quo. ... Je kunt ze citeren, het er niet mee eens zijn, ze verheerlijken of belasteren, maar het enige wat je niet kunt doen is ze negeren omdat ze dingen veranderen. ... Ze duwen het menselijk ras vooruit, en terwijl sommigen ze misschien zien als de gekken, wij zien genialiteit, want de mensen die gek genoeg zijn om te denken dat ze de wereld kunnen veranderen, zijn degenen die dat doen.”*

* Steve Jobs, oprichter Apple

Dikke vriendinnen

Dat we dikke vrienden zouden worden voelde ik al toen ik haar huis binnenstapte. Ze vroeg namelijk direct na het begroeten wanneer ik weer weg zou gaan. Gelukkig redde haar moeder de situatie door de begroeting van haar dochter uit te leggen: ze vond het leuk dat er mensen kwamen, maar zag op tegen het afscheid. Want een beetje uitdaging maakte haar leven leuker. Ze wilde graag naar school, maar ze moest nog een dik half jaar geduld hebben. Voelt als een eeuw als je drie bent.

Haar moeder en ik kennen elkaar al heel lang. We waren collega's en raakten bevriend. We zien elkaar een paar keer per jaar. Te weinig, want er is altijd veel te bepraten. Over het werk, over de kinderen en over onze ouders. Ze maken nogal wat mee de laatste tijd. Banen die vastlopen door leidinggevenden die gekker zijn op macht en op geld dan op hun afnemers en medewerkers. Ouders die, te jong, plotseling erg ziek worden en nooit weer de oude zullen worden. Een van de kinderen die ernstig ziek werd en voor het leven moest vrezin. Gelukkig werd de oorzaak gevonden en kon het leven van dit jonge kind toch nog een aanvang nemen. Genoeg tegenslag voor een half leven, het gebeurde allemaal binnen een tijdsbestek van nog geen jaar.

Toen ik - met toestemming - wegreed, liet ik de gesprekken bezinken. Hoeveel leed kan een mens aan? Waar halen mensen toch de veerkracht vandaan om door te gaan? En ze waren nu zo nuchter en kalm. Hun roerige leven volledig onder controle. Ze konden het overzien. Accepteren wanneer ze wel invloed hadden en wanneer niet.

Ik had nog een afspraak in de buurt, met een huidige collega. We zouden een wandelbespreking houden bij hem in de buurt. Toen we de deur uitliepen, begroette hij z'n burens. *'Ja, het is hier net een camping, iedereen kent elkaar'*, vertrouwde hij me glimlachend toe. Een hovenier snoeide het enige boompje in de piepkleine voortuin.

De bewoonster keek toe. Uiteraard lag haar tuin er keurig bij. Terwijl we de straat uitliepen, las ik de namen op de naambordjes van de brievenbussen. Veel mensen kende ik uit m'n netwerk. Een adviseur, een ondernemer, een manager, een psycholoog en nog een aantal goed opgeleide mensen met goede banen. *'Op deze camping is de diversiteit ver te zoeken'*, grapte m'n collega.

Eind vorig jaar plopte er een afspraak in m'n agenda. Een uitnodiging om een van onze huizen te bekijken. De bewoonster was op straat gezet vanwege overlast en ernstige vervuiling. *'Zoiets heb ik nog nooit gezien'*, begon mijn collega tijdens de begroeting. Toen ik de voortuin inkeek zag ik meteen wat hij bedoelde. Bankstellen, koelkasten, slippers, een leeg krat bier en nog meer zaken die een tuin ontsieren. *'Wacht maar tot je binnen bent, dit is nog niets'*, zei hij. En hij had niks te veel gezegd.

Een indringende, zurige lucht benam me de adem. Snel even wat deuren en ramen openen. Er was overigens geen deur meer heel van alle ruimtes die op de hal uitkwamen. Hier was geweld aan te pas gekomen zo te zien. We liepen de woonkamer binnen. Geen vloerbedekking te bekennen. Op de gehele benedenverdieping niet. We liepen de keuken binnen. Ik wist niet wat ik zag: alles van de muur gerukt en op een hoop gesmeten. Alleen de onderkasten van het keukenblokje stonden nog op hun plek. Zonder deurtjes. Zonder gasstel. Wel vieze pannen en andere troep.

Maar het meest raakte me iets dat tussen de vuiligheid in een van de onderkasten lag. Een roze drinkflesje met speen. Overduidelijk van een klein meisje van hooguit een paar jaar oud. Even oud als een van de kinderen van mijn oud-collega dus. De schrik sloeg me om het hart. Dat beeld kwam binnen. Het deed me denken aan het beeld van een teddybeer dat tussen de wrakstukken lag van een neergestort vliegtuig. Ooit zag ik het op tv. Ik kan het beeld zo terughalen.

We liepen de trap op naar de bovenverdieping. Op één na lagen alle slaapkamers vol met troep. Bijna een halve meter hoog opgestapeld.

Troep die wij in de klike zouden gooien of naar de gemeentewerf zouden brengen. Dat was een brug te ver voor de moeder die hier woonde. We liepen de zoldertrap op en ook hier lag de hele vloer bezaaid met troep. Voedingsbodem voor allerlei zichtbare en onzichtbare beestjes die je liever niet in huis hebt.

Terug naar de eerste verdieping. We liepen nog even de slaapkamer binnen met alleen een matras op de vloer. Hier hadden moeder en dochter dus geslapen, realiseerde ik me. Naast het matras lag nog een slipje. Van het soort dat meer aan de liefde doet denken dan aan de ellende die ik hier aantrof. Aan het hoofdeind van het bed stond een kleine magnetron. Als alternatief voor de ontmantelde keuken. Om flesjes warm te maken voor de kleine meid. 's Nachts en overdag, hoewel ik me afvroeg of dat ritme een rol speelde in het leven van dit ontspoorde huishouden.

Eenmaal buiten kwam de buurman op ons aflopen. Een echte doorzetter afgaand op z'n uiterlijk en z'n kleding. Niet iemand die het cadeau heeft gekregen in het leven. Hij was kalm en rustig en klonk aardig. Hij had jarenlange ellende gehad met z'n burens. Lawaai, gescheld en ruzies. Het was hem door merg en been gegaan. Hij had eronder geleden. Vooral wat de kleine meid allemaal mee moest maken, voordat haar leven goed en wel was begonnen. Maar nu was het over.

We spraken af om het huis met voor-, en achtertuin weer netjes te maken zodat de nieuwe huurder een goede start kon maken. *'Letten jullie wel een beetje op wie je hier neerzet? Ik wil nu eindelijk wel eens een beetje rust in huis als het kan. Willen jullie daaraan denken?'*, vroeg hij bescheiden. Deze opdracht namen we graag aan. Deze man verdient nu een tijdje rust. Hij liet dezelfde veerkracht zien als mijn oud-collega. Petje af voor deze man.

Moeder en dochter hebben weer onderdak gevonden en zijn in beeld bij de hulpverleners. Ik hoop van harte dat ze hun levens weer goed op de rails krijgen. Het huis is weer als nieuw. Trots nodigde m'n

collega me uit om het eindresultaat te laten zien. Zelfs de tuin ligt er ondanks de winter weer keurig bij.

Het maakt uit waar je wieg staat. Het maakt uit of je ouders ook in stressvolle situaties het hoofd erbij kunnen houden. Dat is niet voor iedereen weggelegd. Dat is niemands schuld, het is het lot van het kind.

Wat ik vurig hoop is dat de dochter van m'n collega, als ze eindelijk naar school mag, dikke vriendinnen wordt met het meisje van het roze drinkflesje. Zodat ze samen het leven kunnen vieren en elkaar kunnen steunen in stressvolle tijden. Dat ze om de beurt kunnen klagen en dragen. Want in het echte leven is diversiteit nooit ver te zoeken. Als je het maar wilt zien.

Waarom je naar Sylvana, Pieter en mij moet luisteren

Het jaar begon met twee pittige blogs. De eerste over mijn rol in de zorgverlening van mijn schoonmoeder, de tweede over *soft controls* en waarom het raar is dat accountants daarop toe gaan zien. Ik kreeg er weer een aantal reacties op. De meeste in de trant van; *'je blog doet weer stof opwaaien'*, *'zo, dat was weer een stevige steen in de vijver'* en *'je strooit weer heel wat zout in de wonden.'*

Op zo'n moment is de ene helft in mij blij. Ik heb immers iets geraakt met m'n schrijverij. De andere helft in mij is meteen bezorgd. Dan maakt een stemmetje mij 's nachts tussen 2 en 4 wakker die roept: *'wie ben jij om te vinden wat je schrijft? Gaat het om je ego? Ben je bang dat je niet gezien of gehoord wordt? Wat wil je nou bereiken met dat opwaaiend stof, die stenen in vijvers en dat zout in de wonden? Realiseer je je wel dat je mensen kunt kwetsen met je mening?'* En meer van dat.

Die vragen houden me al jaren bezig. Ik wil geen aanklager zijn maar wel zaken aan de kaak stellen. Ik wil niet alleen klagen, maar ook oplossingen aanreiken. Maar voortdurend is er een innerlijke strijd gaande tussen inhoud en ego. Ik geef gas op de inhoud maar soms trekt het ego de handrem aan. De afgelopen dagen kreeg ik een inzicht over wat er gaande is en waardoor het wel eens veroorzaakt zou kunnen worden.

Het begon bij een tip van de organisator van een webinar over *soft controls* dat ik bijwoonde. *'Heb je het boek 'Een nieuw sociaal contract'* van Pieter Omtzigt gelezen?'*, appte hij me na afloop. *'De man (Pieter Omtzigt) heeft helemaal gelijk, maar is wellicht wat te direct en te rechtlijnig'*, vulde hij aan. Ik antwoordde dat ik de directe stijl en de rechtlijnigheid ook wel eens bij mezelf herken. Dat ik ook wel eens m'n diplomatieke vaardigheden verlies als ik het gevoel heb dat er iets onrechtvaardigs gebeurt en ik niet (tijdig) gehoord of gezien word.

Vervolgens luisterde ik naar een podcast van een van mijn favoriete columnisten, Kustaw Bessems. In de Volkskrant podcast ‘Stuurloos’ interviewde hij Marilieke Engbers, schrijver van het boek ‘*Onder Commissarissen*’**, over het ‘on gezegde’ in de bestuurskamer. Vorig jaar schreef ik een column naar aanleiding van een onderzoek van Marilieke naar langzittende bestuurders en toezichthouders die lijden aan ‘paradigmaverkleving’.

In de podcast ging het onder andere over de vraag waarom kritische mensen als Pieter Omtzigt en Sylvana Simons zoveel weerstand ontmoeten. Beiden zijn toch een beetje anders dan de gemiddelde politicus in de Tweede Kamer. Omtzigt signaleert misstanden door heel veel onderzoek te doen, heel hard, gestructureerd en gedisciplineerd te werken en dit zowel politiek als publicitair uit te venten. Hij kent als geen ander de dossiers en verrast vriend en vijand met z’n scherpe conclusies. En dus moest hij het veld ruimen, omdat hij het feestje van de gevestigde orde dreigde te verpesten. Hij is niet ‘een van de jongens’. Hij is anders en dan word je niet altijd begrepen of op tijd gehoord of gezien. We zeggen dat we diversiteit willen. De praktijk is weerbarstiger.

Sylvana Simons heeft leren omgaan met het feit dat ze tot een minderheid behoort. In debatten past ze haar gedrag aan door haar emoties naar de achtergrond te duwen. Ze debatteert op haar ratio omdat ze weet dat, als ze haar emoties toont, ze keihard wordt neergehaald door haar politieke opposanten maar ook in de publiciteit.

Zowel Omtzigt als Simons moeten zich voortdurend aanpassen om gehoord te worden. Dus kost het ze ontzettend veel moeite om iets voor mekaar te krijgen. Overschreeuwen helpt niet. Dossierkennis en je gedrag aanpassen aan de meerderheid werkt meestal wel. Totdat je niet meer wordt uitgenodigd voor feestjes of je de mond wordt gesnoerd in een debat of je zelf vertrekt naar een ‘*partij elders*’. Omtzigt werd er letterlijk ziek van.

Groninger Kees Tillema schreef het boek *'Ontgroeven'****; nummer 4 in de managementboeken top 100 in 2021. Bij het schrijven van het boek is Kees geïnspireerd door het boek *'Antifragiel'***** van Nassim Nicholas Taleb. Over dingen die baat hebben bij wanorde. Ik mocht een paar keer meedenken met Kees tijdens het schrijven van het boek.

Kees projecteert het werk van Taleb op de organisatiekunde. We maken systemen, processen en procedures robuust omdat dat ons zekerheid geeft. Maar doordat we organisaties zo robuust maken zijn ze niet wendbaar meer. En dan verlies je relevantie of loop je vast. Je zou kunnen stellen dat veel problemen in de maatschappij ontstaan doordat organisaties te sterk vasthouden aan regels en voorschriften. Misschien is de toeslagenaffaire wel het beste voorbeeld op dit gebied.

Volgens Kees hebben we rebellen nodig. Individuen die chaos creëren waardoor de robuustheid van organisaties afneemt. Waarna ze vervolgens opnieuw evenwicht moeten vinden om weer relevant te zijn voor de afnemers en andere belanghebbenden.

Maar rebellen hebben ook een negatieve bijmaak. Een rebel schopt ergens tegenaan, is aanklager en vaak ongrijpbaar (onbegrepen) in z'n gedrag. Er is meer nodig dan rebellie. Naast chaos creëren zal er ook weer opgebouwd moeten worden immers. Er zijn dus ook ideeën nodig hoe je dat doet. Hiervoor vond Kees antwoord in de Bijbelse vertaling van de rebel: *'De Bijbel stelt dat 'mensen moeten zijn als het zout der aarde.' Zout voorkomt verderf (ethiek) en is aan de andere kant smaakmaker. Een rebel doet dus twee dingen: Zij of hij voorkomt verderf, dingen die niet door de beugel kunnen, stelt dingen aan de kaak en is persoonlijk betrokken (skin in the game). Rebellen voegen ook smaak toe. Ze komen met oplossingen, met voorstellen hoe iets wel zou kunnen'*, aldus de schrijver in de BNR-podcast *'Werkprofessor'*.

En wat leert mij dit over mijzelf? Ik heb een buitengewoon sterk ontwikkeld gevoel voor rechtvaardigheid. En dat is niet altijd handig, leert Omtzigt me. Daarbij hanteer ik hoge normen voor mezelf maar ook voor de mensen in belangrijke posities. Daarnaast laat m'n creativiteit en improvisatievermogen me zelden in de steek. Er zijn volgens mij altijd oplossingen. In mijn ogen redelijke oplossingen. Ervaring leert dat andere mensen dit niet altijd zien. Zou dit te maken hebben met het feit dat ik hun robuustheid, hun houvast, aan het wankelen breng? Dat deze mensen niet antifragiel zijn? En dat het vertrouwen in deze robuustheid sterker is dan het vertrouwen in de mensen met een andere mening, stijl of afkomst?

Mijn stijl kenmerkt zich volgens mij ook wel door de rebelse vorm waarin ik schrijf. Ik voel mezelf een rebel volgens de Bijbelse definitie. Ik strooi zout in de wonden, probeer een beetje chaos te creëren, stel altijd de logica of rechtvaardigheid aan de kaak (ethiek). Dit doe ik met nuance. Ik probeer altijd met constructieve ideeën te komen en perspectief te bieden (smaakmaker). Ik schrijf voor de goede verstaander die open staat voor andere invalshoeken. Voor meer diversiteit aan inzichten. Bij mij blijft niets ongezegd. Ik gebruik mijn rol als bestuurder als platform. Voor een mooiere, betere, wereld.

En zo moet je de twee eerste blogs van dit jaar dan ook lezen.

* *'Een nieuw sociaal contract'* – Pieter Omtzigt – ISBN 9 789044 648058

** *'Onder Commissarissen'* – Marilieke Engbers – ISBN 9 789047 015017

*** *'Ontgroeven'* – Kees Tillema – ISBN 9 7890244 39089

**** *'Antifragiel'* – Nassim Nicholas Taleb – ISBN 9 789057 125171

Softe accountants maken stinkende wonden

Als je een aantal van mijn blogs hebt gelezen, zou je kunnen denken dat ik iets tegen accountants heb. Maar niets is minder waar. Het is een beroepsgroep die ervoor zorgt dat we kunnen vertrouwen op de financiële stevigheid van organisaties. In deze sector wordt hard gewerkt door hoogopgeleide mensen. De mores is keihard als je bij een *'big five'* kantoor (EY, KPMG, BDO, Deloitte en PwC) werkt. *'Up or out'* is het motto. Je krijgt het niet cadeau als accountant. Werkweken van 60 tot 80 uur zijn geen uitzondering. Geen branche investeert volgens mij meer in de ontwikkeling van haar medewerkers dan de accountancy. Een leven lang leren gegarandeerd dus. Groei je niet door tot partner, dan moet je op zoek naar een kleiner kantoor met minder statuur om de boeken van minder aansprekende klanten te controleren. Je moet het maar kunnen én willen! Niets dan respect dus voor deze beroepsgroep.

In een van mijn blogs stelde ik voor om de accountant nog maar eens in de drie jaar de boeken te laten controleren. De corporaties hebben immers hun zaakjes op orde, concludeert de Autoriteit Woningcorporaties die haar toezicht afbouwt en meer risicogericht gaat werken. Het kan ook prima vanwege de *'voorspelbaarheid'* van onze bedrijfstak. Woonzorg Nederland bestuurder Cees van Boven stelde in een interview ter ere van het 12,5-jarig bestaan van het visitatiestelsel in de corporatiesector: *'De woningcorporatie is toch een bijzondere diersoort. Er zijn maar weinig organisaties waar op 1 januari al duidelijk is hoeveel geld er aan het eind van het jaar op de rekening staat.'* Het kan dus ook wel een tandje minder, dat werk van de accountant bij de corporaties.

Afgelopen week in een artikel in de krant: ondernemers maken massaal misbruik van de coronasteun van de overheid. Een accountant schat in dat maar liefst 80% van z'n klanten fraudeert. Vooral met seizoensarbeid waarbij een slecht kwartaal wordt vergeleken met het gemiddelde jaarresultaat van het afgelopen jaar. Makkelijk scoren. De ondernemers schuwen niet om zoveel mogelijk geld binnen te halen van de overheid. *'De overheid kan het*

geld wel missen’, aldus de frauderende ondernemers. De accountant, die anoniem bleef, vond het niet in de haak maar deed niets. De fraude was immers de verantwoordelijkheid van de ondernemers. Zij dienden de aanvragen op hun eigen naam in. Dat de accountant de onderbouwing voor de aanvragen opstelde en dus meewerkte aan het plegen van fraude, deed kennelijk niet ter zake.

De denktank van de Nederlandse accountants, de NEMACC, publiceerde in juni 2020 een rapport over *‘Soft Controls als advieskans voor MKB-accountants’*. In gewonemensentaal; *‘Soft Controls als verdienkans voor MKB-accountants’*. In september 2021 publiceerde de beroepsorganisatie van de accountants, de NBA, een consultatieversie van de handreiking met als titel *‘Het verkrijgen van inzicht in soft controls in het kader van de jaarrekeningcontrole’*. De definitieve versie zal zo rond deze tijd het licht zien. Bijzonder is dat Aedes en de Autoriteit Woningcorporaties kennelijk geen gebruik gemaakt hebben van de mogelijkheid om te reageren op de handreiking. De naam van deze instituten kwam niet voor op de lijst met reacties op de handreiking.

Soft controls moeten medewerkers verleiden om de eigen doelstellingen, normen en waarden in lijn te brengen van die van de organisatie. Soft controls gaan over het gedrag, de betrokkenheid, de cultuur en de vaardigheden van mensen in de organisatie. Het domein van psychologen, sociologen en antropologen zou je denken. Maar de accountants lijken ze de pas af te snijden. Is deze beroepsgroep toch iets commerciëler en zakelijker?

Accountants denken vooral na over het meetbaar maken van soft controls. Hoe kun je aantonen dat de mensen in je organisatie deugen en dat ze competent, gemotiveerd en loyaal zijn? De lijstjes en modellen schieten over het papier. Volledig en juist, zoals accountants dat zo graag zien. Met het zelfinzicht dat gedrag gevisualiseerd kan worden door middel van een ijsberg. Je ziet slechts het topje. Wat onder water zit, is aan het zicht onttrokken.

Maar als de accountants al worstelen met hun eigen soft controls, is het dan wel deze beroepsgroep die andere organisaties hierop mag controleren? We hebben misstanden genoeg gezien het afgelopen decennium, waarbij accountants onderdeel van het probleem waren. Een van de grootste kantoren van de wereld bestaat zelfs niet meer, omdat ze bezweek onder de aanklachten. Daar komt bij dat er een enorme personeelsschaarste heerst onder accountants. De overheid decentraliseert, werkt vanuit wantrouwen en verzint voortdurend nieuwe regels die accountants moeten controleren. Vandaar, onder andere, dat er organisaties zijn die geen accountant meer kunnen vinden.

En weet ook dat de ‘*Corporate, Sustainability Reporting Directive*’ (CSRD) binnenkort wordt geïntroduceerd. Nagenoeg alle corporaties zijn vanaf 2023 verplicht te rapporteren over de milieu- en sociale impact van hun bedrijfsactiviteiten en deze te laten toetsen door een accountant. Is dit niet het domein van de visitatie die vierjaarlijks wordt uitgevoerd bij corporaties? In dit geval helpt Europa de accountants om de personeelsschaarste te vergroten. Maar dit terzijde.

Naast het feit dat accountants zelf niet ‘*zonder zonden zijn*’ en er te weinig capaciteit beschikbaar is, beschikt deze beroepsgroep naar mijn mening niet over de benodigde kennis om toe te zien op de soft controls. Het deel van de ijsberg dat onder water zit, zien de accountants niet. Het bestaat niet voor ze. Het is merkbaar maar niet meetbaar. En laat dit nou net het domein zijn van de psychologen, antropologen en sociologen. Wetenschappers die verstand hebben van gedrag, drijfveren en cultuur. Professionals die op zoek gaan naar de oorzaak van een verziekte cultuur of ongewenst gedrag. Die het onzichtbare zichtbaar maken. Maar ze kunnen ook stimuleren dat er tegenkracht en openheid heerst in organisaties en dat er doelmatiger wordt gewerkt.

De websites van de beroepsverenigingen van deze professionals zwijgen nog als je zoekt op de trefwoorden ‘*soft controls*’ en ‘*soft*

skills'. Ook reageerden ze niet op de consultatieversie van de handreiking van de NBA. Maar hoe lang kunnen ze zich nog afzijdig houden van dit thema?

We hebben een holistische kijk op het presteren van organisaties nodig. Dat naast de Richtlijnen van de accountant de DSM-5 op tafel ligt, naast het visitatierapport en het rapport van de governance inspectie. En laten we dan meteen een nieuw ritueel opstarten; eens per vier jaar een accountantscontrole. Eens per vier jaar een visitatie. Eens per vier jaar een governance-inspectie. En eens per vier jaar een medewerkerstevredenheidsonderzoek met cultuurscan.

Want dan is er capaciteit genoeg in de accountancy en hoeft de beroepsgroep geen trucjes aan te leren of weg te kijken bij fraude, om haar verdienmodel met bijbehorende schaarste in stand te houden. Dan heeft iedere organisatie weer een accountant en blijft de branche aantrekkelijk voor talent. Talent dat niet langer bereid is om werkweken van meer dan 40 uur te maken.

Hiervoor is het wel nodig dat de antropologen, psychologen en sociologen in beweging komen en wat zakelijker en commerciëler gaan werken. We hebben meer Jitske Kramers, Daniëlle Brauns en Sanne Wassinks nodig. Maar niet te veel graag, want dan hebben we niet genoeg accountants om hun boeken te controleren.

Vaardig maar niet zelfredzaam

Ja, misschien heb je het gezien; ik heb een nieuwe functie. Vanaf 1 januari 2022. Maar ik heb er helemaal geen zin in. Moest er zelfs examen voor doen. Geen idee waarom en ook niet wat me te wachten stond. Ik belde de organisatie en de verantwoordelijke wethouder. Ze mompelden iets over beleid en over fraude. En dat je wel moet weten waar je aan begint in zo'n nieuwe functie. Het werd er niet aantrekkelijker op. En dan moet je er toch nog een beetje gemotiveerd aan beginnen.

Fraude dus. Om me voor te bereiden nam ik contact op met een Bulgaarse tolk. Of hij me kon helpen in contact te komen met Bulgaren die gefraudeerd hadden met de kinderopvangtoeslag. Ik ben nou eenmaal iemand die makkelijker in de praktijk leert dan uit een boekje. En dan kun je maar beter zo hoog mogelijk inzetten. Leverde niets op. Ze lagen te lachen van de kwartjes die nog niet op waren. En ze hadden zelfs recht op compensatie omdat ze op een verkeerd lijstje stonden. Zo konden ze weer een tijdje vooruit. Ik moest het zelf maar ondergaan dus.

Maar zonder gekheid. Met ingang van 1 januari beheer ik het zorgdeel van mijn schoonmoeders persoonsgebonden budget (pgb). In gewonemensentaal: mijn schoonmoeder organiseert al jaren haar eigen zorg en voert ook zelf de bijkomende administratie. Mijn vrouw helpt haar hierbij omdat zij nou eenmaal wat handiger is met computers en formulieren dan haar moeder. Na jaren komt de gemeente ineens op de proppen met '*de pgb-vaardigheidstest*'. Mijn schoonmoeder moet na vele jaren aantonen dat ze in staat is om haar eigen zorg te organiseren. Dat kan ze prima, alleen niet volgens de bedachte spelregels met een test op een computer. Een best wel pittige test moet ik bekennen. Ik schat in havo-niveau. Het pgb is niet voor iedereen weggelegd dus.

Ter geruststelling: mijn schoonmoeder heeft aandoeningen in haar hele lichaam behalve in haar brein. Deze is nog als nieuw en

scherper dan de meeste artsen en specialisten die ze met enige regelmaat bezoekt. Tot haar arbeidsongeschiktheid werkte ze nota bene in de zorg en was ze op late leeftijd zelfs nog aan het studeren om er verder in te komen. Dankzij kennis opgedaan in theorie en praktijk, een gezond stel hersens, ervaring in het omgaan met haar beperkingen en een sterke wil, blijft ze op de been. Ze heeft levenslust voor wel drie levens.

Mijn schoonmoeder is de meest zelfredzame mens die ik ken. Alleen 15 vragen binnen 45 minuten beantwoorden op een computer lukt niet altijd. Je kent ze wel, de whatsappende ouderen die 10 minuten *'aan het typen...'* zijn om met *'OK'* te antwoorden op een vraag die je gisteren stelde. Daarin is mijn schoonmoeder niet anders. Ze is niet alleen op leeftijd maar heeft ook onwillige vingers door haar aandoening en haar veelvuldige vallen. En daarom moet ze een deel van haar zelfredzaamheid opgeven en toevertrouwen aan haar schoonzoon.

Maar in plaats van afhankelijk te worden van mijn visie op haar zorg, verdient mijn schoonmoeder het om vandaag als nieuwe Minister van Volksgezondheid bij onze koning op het bordes te staan. Ze is al decennia een lichtend voorbeeld van goedkopere en beter georganiseerde zorg, waarbij de persoon zelf verantwoordelijk en zelfredzaam blijft.

Een bloemlezing van haar daden op dit gebied: ze past regelmatig therapieën aan omdat professionals niet goed samenwerken én niet luisteren. Ze kent als geen ander de relatie tussen goede voeding, beweging en de hoeveelheid medicatie die ze nodig heeft. Niet door te gokken. Wel door te meten en te rekenen. Ze bleef ternauwernood in leven nadat ze zelf ingreep omdat een slordige verpleegkundige de dynamiek van een hypo niet onderkende terwijl mijn schoonmoeder aan het revalideren was van een heftige val. Ze signaleerde een medicijnvergiftiging omdat zowel arts, specialist als apotheker naar elkaar wezen over haar medicatie. Als iedereen erover gaat, gaat niemand erover. En dus gaat het mis als je meer

dan twintig tabletten, poeders en capsules op een dag moet wegwerken.

Mijn schoonmoeder is van het '*niet lullen maar poetsen*'-soort. Als fysiotherapeut moet je haar ambitie en wilskracht op waarde schatten. Niet zelden heeft een fysiotherapeut mijn schoonmoeder moeten afremmen omdat ze te trouw de oefeningen uitvoerde en zichzelf overtrainde.

Mijn schoonmoeder is ook van het soort: '*uitdagen is beter dan berusten*'. Zo vroeg ze de Wmo-ambtenaar 20 jaar geleden om een elektrische fiets in plaats van een scootmobiel. De fiets met ondersteuning zou haar conditie op peil houden zodat ze minder snel klachten zou ontwikkelen. Maar dat begreep de gemeente niet, of deze had door dat de zorgverzekeraar profiteerde en niet de gemeente. Dus kreeg ze een scootmobiel met nog een arrangement aan toeters en bellen waar ze niet om had gevraagd en die de gemeenschap op kosten zou jagen. De scootmobiel ging in de opslag. Want als je het ding niet nam bestond je aandoening niet en kon je geen aanspraak maken op andere voorzieningen zoals een taxipas en een parkeerkaart. Wel werd de scootmobiel jaarlijks onderhouden op kosten van de gemeente zodat het ding altijd startklaar stond voor het geval dat fietsen of autorijden niet meer zou lukken.

Een gemiste kans. De elektrische fiets had haar gezonder gehouden zonder stigma. Dit had de gemeenschap kosten gescheeld. Maar gemeenten en zorgverzekeraars kunnen of willen geen kosten en opbrengsten met elkaar verrekenen. En daarom betalen we allemaal te veel premies en belastingen en lijden we onnodig gezondheidsverlies. Ze was in de gelukkige omstandigheid om zelf een elektrische fiets te kunnen kopen door te bezuinigen op andere uitgaven.

Zo had mijn schoonmoeder ook becijferd dat het slim was om jaarlijks twee keer naar Hongarije te gaan voor een vierwekelijkse

therapie van zon, warmte en het mineraalrijke bronwater. De kosten van de reis, het verblijf en de therapieën wogen niet op tegen de kosten van medicatie, artsbezoek, diagnoses en de fysiotherapie in Nederland. Na vier weken Hongarije was ze fitter en energiever door ze amper aanspraak deed op de medische voorzieningen. En uiteraard stond ze erop om zelf een deel te betalen omdat ze het deels ook als vakantie zag. Maar haar idee paste niet in ons systeem.

Dit doet me denken aan het gesprek dat ik had met de WMO-consulent van de gemeente, toen ik haar vroeg naar de legitimiteit van de PGB-test. Het was dus vooral te doen om fraude tegen te gaan, begreep ik. Want, *'er zijn mensen die van het pgb-geld op vakantie gaan!'*, verklaarde ze. Ze kon me niet antwoorden hoe vaak het voorkomt. Maar waar zij dacht aan flierefluitende gezonde mensen die met een opgestoken middelvinger ons zorggeld er door brassen, dacht ik aan mijn schoonmoeder die had becijferd dat een reisje naar de zon, de warmte en de mineraalrijke baden goedkoper was dan het optuigen van een medisch circus in eigen land.

Net als die corporatiebestuurder die een vliegticket naar Suriname vergoedde voor een eenzame huurder. Zodat zijn dochter voor hem kon zorgen. Het kopen van een ticket was de slimste, goedkoopste en meest menselijke oplossing voor deze casus waar diverse organisaties druk mee waren geweest.

Natuurlijk weet ik dat er gefraudeerd wordt met zorggeld. En dat het pgb een fraudegevoelig instrument is waar misbruik van wordt gemaakt. Het pgb is echter ook bedoeld om mensen zelfredzaam te houden zodat ze regie over hun eigen leven blijven houden. Dat mensen vaker een beroep doen op familie en vrienden voor hulp en ondersteuning. Dat is toch precies wat we nodig hebben om de zorg in ons land betaalbaar te houden? En natuurlijk weet iedereen dat je met een elektrische fiets en een thermaalbad geen aandoening geneest. Maar de kwaliteit van leven neemt toe terwijl de zorgkosten dalen.

Door drempels op te werpen, onorthodoxe voorstellen uit de weg te gaan of zelfs als fraude te bestempelen en hiermee de verantwoordelijkheid van onze gezondheid bij ons weg te houden, stevenen we af op een faillissement van ons zorgstelsel. En wordt daarom onze grootste angst vanzelf waarheid.

De beste moeder van de wereld

‘Ik ben de zoon van een schoonmaker. De vader van mijn zoon is hartchirurg.’ Een quote uit een profiel van een arts dat ik onlangs las. Wat kansengelijkheid en een goede opvoeding kan doen met een generatie. Wat leven we toch in een mooi land!

Gemiddeld eens per maand rolt er een bericht in m’n e-mail-, LinkedIn-, Instagram-, Facebook- of Twitter-inbox. Ooit kwam er zelfs iemand aan de deur. Allemaal met dezelfde vraag; of ze met spoed een huis kunnen krijgen. Ik speel de berichten altijd 1 op 1 door naar mijn collega’s van afdeling verhuur. Zij weten als geen ander hoe ze om moeten gaan met dit soort verzoeken. Ook wil ik geen rol spelen in de verdeling van schaarse woningen. De tijd dat dit wel gebeurde ligt gelukkig ver achter ons.

Maar één bericht bleef m’n aandacht trekken: een bericht van een hulpverlener in de jeugdzorg. Over een moeder met een zoontje. Ze was het huis ontvlucht vanwege geweld en was op zoek naar een huis. Ze woonde tijdelijk in een zorgcomplex. Dit was uiteraard geen goede plek voor een moeder met een klein kind.

De moeder stond al maanden ingeschreven voor een huurhuis. Ze kreeg geen urgentie omdat er geen crisis was. Beleid dat we als corporaties zelf gemaakt hebben... Ze had een crisis voorkomen om haar zoontje niet te verliezen. Ze was verstandig geweest en had haar biezen gepakt nog voor de situatie thuis verder escaleerde.

Daar houden we in ons land niet van. Mensen die voorkomen dat iets misgaat. Dan wordt je de toegang ontzegd tot vangnetten en springplanken die je helpen om je leven op de rails te houden. We hebben liever een model waarvan we de kosten kunnen beheersen dan een model waarbij we mensen vertrouwen. Mensen die een kans verdienen. Onze gezondheidszorg is gefundeerd op dit principe. En wordt... onbetaalbaar.

Aan het begin van m'n bestuursperiode verdiepte ik me in de huisuitzettingen. Elke uitzetting kwam in m'n agenda. Totdat er een gezin met kinderen op straat zou komen te staan. Ik vroeg de betrokken collega's wat er aan de hand was. Of er geen andere mogelijkheden waren. Ze reageerden dat de hulpverlening op gang gebracht werd zodra het gezin op straat stond. Hier begreep ik niets van. Er moest eerst een gezin worden ontworcht zodat de hulpverlening de zaak weer kon lijmen?! Waarom kon dit niet andersom, vroeg ik me af. Waarom pakte de hulpverlening niet door terwijl ze toekeken? De mensen wilden best wel hulp aanvaarden maar wilden niet de regie over hun gezin uit handen geven. En dus besloten we dat het anders moest. Vanaf dat moment zetten we geen mensen meer op straat met een huurschuld. Een maatschappelijk werker gaat mee om de situatie te stabiliseren en passende hulp in te roepen zodat het goed blijft gaan. Als mensen meewerken, voorkomen we een crisis. De goede volgorde dus. En als bijvangst; we besparen onszelf en de maatschappij tienduizenden euro's per jaar met deze aanpak.

En daarom kreeg de moeder geen urgentie. Omdat ze vond dat voorkomen beter is dan genezen. En daarom zat ze te lang met haar zontje op een plek waar ze niet hoorde. Deze moeder wilde haar zontje *'de beste opvoeding van de wereld geven'*. Gelukkig konden we haar hierbij helpen door een huis aan te bieden.

Haar zontje was de zoon van een vader met losse handjes. Ze deed haar best om van haar zoon een vader te maken van een kindje dat in veiligheid zou opgroeien. Dat lijkt mij een hele redelijke ambitie. Laten we mensen kansen geven en achteraf steggelen over de rekening. Er is immers geld genoeg, als je zo durft te denken.

We zijn met velen in het midden

Historica Tine de Moor onderzocht de bewegingen in de economie en wat dit betekent voor de rol van burgers en van de overheid in historisch perspectief. *‘Bij een sterke economie zorgt de overheid voor haar burgers. In crisistijden moeten de mensen het zelf oplossen.’* Het is economisch hoogtij. Er is meer geld dan ooit. We verwachten steeds meer van de overheid, maar in plaats daarvan maakt de overheid soms zelfs slachtoffers van haar inwoners.

Resultaten uit het verleden geven geen garanties voor de toekomst. De achteruitkijkspiegel is beslagen.

De complexiteit in de samenleving neemt toe, waardoor de overheid steeds vaker niet thuis geeft. Dit betekent wat mij betreft dat economische wetmatigheden niet meer werken zoals voorspeld. Keynes c.s. zijn met pensioen. Ze hebben hun theorieën en modellen meegenomen het graf in. Moderne economen als Kate Raworth, met de Donut Economie, en Thomas Picketty, die strijdt tegen ongelijkheid, nemen hun plaats in. Maar wat betekent dit voor de relatie tussen de overheid en de samenleving? Welk antwoord geven wij als inwoners op deze ontwikkeling?

‘We leven niet in een tijdperk van verandering maar in verandering van tijdperken’, schreef hoogleraar transitiekunde Jan Rotmans. Oude ordes raken ontregeld. Nieuwe ordes zijn wankel en fragiel. We zoeken naar een nieuw evenwicht tussen welvaart en welzijn. *‘Tussen rechtvaardigheid en rechtmatigheid’*, voegt Albert Jan Kruiter van het Instituut voor Publieke Waarden (IPW) toe. Het IPW helpt mensen in de knel én overheden die zijn vastgelopen in zelfopgelegde bureaucratie. *‘Het zijn niet de wetten die knellen maar het is het gebrek aan handelingsruimte die vakmensen in de uitvoering meekrijgen van hun bazen’*, aldus de bestuurskundige.

Aan de randen van de maatschappij worden deze transitie het sterkst gevoeld. Het aantal daklozen stijgt en primaire behoeftes als

wonen, zorg, veiligheid en energie worden onbereikbaar. Loketten blijken onvindbaar voor niet-zelfredzame mensen. Het rendement op vermogen is hoger dan het rendement op werken. Een belegger ziet z'n vermogen alsmaar doorgroeien en weet van gekkigheid niet wat te doen met al die rijkdom. Voor een bijstandsgerechtigde loont het niet om een flexbaan te nemen in de platformindustrie.

Het gezag is niet langer ons voorbeeld. Ze liegen hun kiezers voor, of gaan op vakantie en geven feestjes, terwijl hun onderdanen gelaten de zoveelste lockdown ondergaan. De wetenschappelijke waarheid lijkt ondergeschikt aan de politieke boodschap. Het voorkomen van fraude lijkt het uitgangspunt bij het overheidshandelen.

De oppositie kraakte het regeerakkoord van de nieuwe coalitie af. Via de inhoud, maar ogenschijnlijk bedoeld voor de karakters in de coalitie. Waren we niet klaar met dat oude leiderschap? Maar ze hebben wel een punt. Er ligt een ogenschijnlijk prima regeerakkoord. De crux zit in de wijze waarop al die goede voornemens worden omgezet in tastbare daden. Door de leiders waarvan we weten dat ze het ook niet altijd weten. *'Culture eats strategy for breakfast'*, aldus Peter Drucker, evenals CDA-leider Wopke Hoekstra consultant van beroep. Mooie plannen, maar in welke context gaan we deze uitvoeren?

En dus moet de oppositie vertrouwen op oud leiderschap. Terwijl nieuw leiderschap was beloofd. Met een premier die qua geloofwaardigheid dertien levens is gestorven. Een D66-leider wiens wegen zich scheidden van de premier, maar die toch weer breed glimlachend met hem op het toneel verschijnt. Of de Christen Unie; *'Wij zullen niet weer in een regering met deze premier stappen'*. En het toch doen. Of de CDA-leider die het eeuwenoude trucje *'je moet stilzitten als je wordt geschoren'* tot in perfectie uitvoerde.

Mensen die zichzelf goed redden in deze samenleving zullen hun neus optrekken en overgaan tot de orde van de dag. Mart Smeets verwoordt dit gedrag als geen ander: *'Ze dronken een glas, deden een plas en alles bleef zoals het was.'* Maar de mensen met de kleine banen of zonder werk snappen het niet. Aan de randen van het vastlopende systeem van rechtmatigheid boven rechtvaardigheid voelen de verliezers de onderstroom, waar ze geen andere stem aan kunnen geven dan die van onverschilligheid, wappiegedrag of door een geel hesje aan te trekken. Dan ligt polarisatie op de loer. En dat moeten we niet hebben. Daar moeten we ons tegen verzetten.

Maar ik ben optimistisch. Rosanne Hertzberger schetst gelukkig een optimistischer beeld over hoe de meeste mensen reageren in deze tijden. Het 'midden' is oververtegenwoordigd ten opzichte van de polen. Ze schrijft: *'Dit land leunt historisch nogal zwaar op goedgezonden en vrijwilligerswerk. Mensen komen opdagen als je ze het aardig vraagt. Bijna de helft van Nederland doet vrijwilligerswerk. Dit land draait op kneuterige clubjes, koortjes, scoutings, kerken, orkestjes, carnavalsverenigingen, rotary's, Roparuns en sjoelclubs. NL doet zeg maar. Alleen in Denemarken zijn meer verenigingen dan hier. Als je een verkiezing organiseert komt 80 procent geheel vrijwillig stemmen.'*

Ik sluit af waarmee ik begon. Met Tine de Moor. Zij ziet een eigentijdse revolutie; *'de wedergeboorte van wat in de Angelsaksische traditie 'the Commons' heet. Die term staat voor collectief beheer van hulpbronnen door groepen burgers, los van overheid en markt, in de lange traditie van gilden en coöperaties. Het gaat om collectieven voor duurzame energie, ouderenzorg, landschapsbeheer of de aanleg van een plaatselijk glasvezelnetwerk.'*

Dit model overleeft economische voorspoed en tegenspoed. Laat de overheid bekennen dat ze niet langer waar kan maken wat ze belooft. Laat de gezaghebbers hun dilemma's openlijk met ons delen. Dat ze het soms ook niet weten. Bijvoorbeeld omdat ze zien dat de zorg in

haar huidige vorm onbetaalbaar wordt. Dat ze het ook moeilijk vinden om de coronamaatregelen na te leven. Dat ze niet altijd transparant kunnen zijn, omdat dit mensen schaadt of precedenten schept waardoor de samenleving ontregeld raakt. Dat snappen wij wel. Wees eerlijk en oprecht. Durf open te zijn en zeg dat je het af en toe ook niet weet. Dan pas is er sprake van nieuw leiderschap. Dan voelen wappies en gele hesjes zich gehoord. En verlaten ze de polen om plaats te nemen in het warme nest, gevormd door het juiste midden. De plek waar we zelf ook verantwoordelijkheid dragen. En waar we ook vertrouwen én handelingsruimte voelen om modern burgerschap verder te ontwikkelen.

Meer van de samenleving, een kleinere overheid: de woorden van VVD-leider Mark Rutte toen hij de plannen van een van zijn kabinetten in crisistijd aankondigde. Voeg de daad maar bij het woord, meneer de premier! Laat maar los. Wij in het midden zijn met een meerderheid en zijn er klaar voor!

Tweedeling

Emmen vs Alphen
Arm vs rijk
Dom vs slim
Sociaal vs a-sociaal

Tweedeling en tegenstelling
Statistici genieten
Maakt de wereld overzichtelijk
Mooi voor de hokjes

Corona vermenigvuldigd
Het virus
De verschillen
Worden zichtbaar

Wie we zijn
Wie we willen zijn
Wie we kunnen zijn
Kunnen we samen zijn?

Samen werken?
Aan hetzelfde doel
Aan dezelfde inhoud
Zijn er dan geen verschillen?

Verschillen ontstaan
De één gaat snel
De ander langzamer
Wie bepaalt het tempo?

De manager met de volle agenda?
De collega met een vol hoofd?
De ambitie van de bestuurder?
De buitenwereld die doordendert?

Dit vind ik moeilijk
Als mens die de mens ziet
Als bestuurder die kansen ziet
Als vader die gelukkig is

Ik moest altijd veel
Goed m'n best doen
Veel bereiken
Door hard te werken

Ooit was ik het gaspedaal
Om door te gaan
Waar anderen afhaakten
Waar succes gloorde

Dat houdt mij bezig
Hoofd en hart!
Verschillende krachten
Tweedeling in één lichaam

Maar bovenal
Ben ik mens
Moet ik omgaan met verschillen
In mezelf én in mijn omgeving

